

Félutak

ÉLETINTERJÚ KULIN FERENCCEL (2015, 2021)

KÉSZÍTETTE SZEGŐ IVÁN MIKLÓS

(II. RÉSZ)

K.: Visszatérve Nagykőrösre, a bátyádra, Tóth Judit kolléganőm, történész nyomozta ki, hogy Nagykőrös, az egyfajta „bűnös város” volt. Tehát az, hogy odakerült a bátyád, az lehet, hogy összefüggött ezzel. Mert nyolcszáz kulák volt, csak abban a városban!

V.: Így van. Miután én nem éltem ott, csak nagyon gyakran megfordultam, mert a bátyám éppen az én egyetemi éveim elején került oda, és ott élt harminc évig. Számomra a nagy felszabadulásokat a pesti meg az otthoni életből az jelentette, hogy legalább egyszer havonként egy hosszú hétvégére lementem Nagykőrösre.

Ily módon cseppentem bele egy olyan világba, amit – ugyanúgy, ahogy azt a textilgyárról mondtam – nem tudtam elképzelni. Mármost hogy van ilyen dimenziója az életnek! Nem gondoltam, hogy létezhetnek olyan fajta életstratégiák, mint amelyek ott rajzolódtak ki a szemem előtt. Ez a másik pólusa volt ugyanannak a világnak, amelyet a budakalászi gyári munkások körében ismertem meg. A két világháború közötti vidéki mezővárosi magyar szellemi és társadalmi elit itt a maga módján vissza tudott kapaszkodni a saját életnívójára. Ki így, ki úgy. Ki a hallatlan tehetségével, ki egy kicsikét sumákolva, de valamilyen módon a legtöbben biztos egzisztenciát és eleven közösségi életet tudtak teremteni. El nem tudtam volna képzelni, hogy 80 kilométerre Budapesttől létezhet egy másik világ! Amikor én a saját pesti élményeimről – az Írószövetségről, az ELTE-ről, Kritikáról meg a Népszabadságról – meséltem nekik, az olyan volt a számukra, mintha mozit néztek volna, vagy mintha színházban lennének.

Tehát nem, nem úgy érintette őket, hogy „Jó, hogy ez a mi világunk. – Jé! Hogy ez is van?” „Hű, de furcsa dolog!”

Azokat a fajta frusztrációkat és konfliktusokat, amelyek a pesti vagy a Pest környéki világban mindennapiak voltak, valahogy ki tudták védeni. Azt éreztem, hogy az a fajta életszemlélet és életstílus, amely még a 'kulákvilág' idején alakult ki, valahogy átmentődött.

Mit jelent ez? Azt, hogy – említettem már – meg tudták teremteni a saját egzisztenciájukat. Mezővárosról lévén szó, ez összefüggött azzal, hogy – miként a század elején a nagyszalontaiaknak – volt valami telkük, kertjük, valamiféle részesedésük, valamiféle mezőgazdasági, vagy mezőgazdaságra épülő ipari objektumban. Vagy ott dolgozott valakijük, vagy – orvosként, tanárként – nem pusztán a fizetésükből éltek,

hanem abból a mellékjövedelemből is, ami X négyszögöl vagy hold föld, esetleg egy gyümölcskert, szőlő vagy kukoricás műveléséből származott. S ez jelentős életszínvonal-különbségben mutatkozott meg számos pesti kollégájukhoz képest. Arról nem beszélve ugye, hogy ez a fajta egzisztenciális biztonság egyfajta immunitást is jelentett nekik a politikai 'időjárás' hatásaival szemben. A Móricz-regényekre emlékeztető önálló, kisvárosi-polgári környezetet alakítottak ki, s ha kellett, némi sumákolással, ügyeskedéssel meg is védték ezt a világot.

Mindezt a bátyám környezetében tapasztaltam. A bátyámnak különös viszonya volt ehhez a társasághoz. Őt egyszerre tisztelték is, meg szerették is, merthogy valamiért azért ő valami többet képviselt. Tehát hogy TIT! Mi az, hogy TIT? Hát szervezni előadásokat, lehozni tudósokat, írókat meg satöbbi, hát ez valami furcsa... Ebben a posztkulák polgári mentalításban természetesen megvolt a nyitottság a kultúra iránt, meg a szellemi élet szenzációi iránt, és ezért ha valaki 'szállította' ezt számukra, azt megbecsülték, tisztelték! De azért volt bennük valamiféle „Á! Hát azért... hát azért nem ebből él az ember!”

K.: Laktam falun, ahol az értelmiség az orvos, az ügyvéd és talán még a mérnök volt.

V.: Igen.

K.: Nagykőrös azért egy város, tehát azért nem akarok semmit sem belemagyarázni. Viszonylag nagy város, bár az igaz: folyamatosan csökken a lakossága...

V.: Igen, hogyne! Mert nincs ipar! Igen.

K.: Szóval más a helyzet, de azért valóban, valami ilyesmi lehetett – jól érzékelem? Hogy mennyire felesleges vagy hasznos ez a bölcsészet! Mondjuk.

V.: Igen. Pragmatikus gondolkodás és egyfajta hedonista életfelfogás és életvitel jellemezte a többségüket. S meg tudták hozzá teremteni az anyagiakat, szóval nem szenvedtek az elemi szükségletek hiányától! Egyszerre voltak életrevalóak, ügyesek, ugyanakkor gyanakvó, ironizáló, kicsit cinikus viszony jellemezte a viszonyukat a pesti szellemi és politikai élethez.

K.: Most egy kicsit ugorva, csak hogy a gyár, Nagykőrös, Pomáz, Budakalász. Ugye bekerülsz Pestre, Újpestre, aztán az ELTE. Akkor így bennem összeáll egy Mozgó Világ-folyóiratszám. Majdnem minden szegletét láttad az akkori Magyarországnak. Budapestet is persze, de ha még Pásztót is beleveszem, akkor már Nógrád, sőt az már Heves határa ugye.

V.: Igen, az egy külön világ.

K.: Tehát Erdélyhez, Nagyszalontához is kapcsolódik a család, szóval megvan a Mozgó szellemi háttere benned, az életedben – miközben azért ott egy csapat van a Mozgónál...

V.: Azt mondhatom, hogy a Mozgó legnépszerűbb és legkeresettebb rovata a szociográfia rovat volt. Véletlenül sem a személyemhez kapcsolódik, mert Berkovits Gyuri csinálta kiválóan, és hallatlan felkészültséggel és tájékozottsággal! Annyiban tartozik hozzám, hogy én ezt nagyon igényeltem, és nagyon ösztönöztem, és hogy mondjam, nagyon dicsértem, amikor valami jó anyag jött! Tehát nagyon érdekelt!

Nagyon érdekelt a szociográfia! Mert azon keresztül találkoztam azzal a világgal, amit én ismerni véltem. Vagy amit megtapasztaltam.

K.: Amúgy meg a népi írókhoz is köthető.

V.: De még mennyire!

K.: Az egyik meghatározó vonulata a népi írói...

V.: Ha már szóba hozod a népi írókat, akkor ugorjunk vissza néhány mondat erejéig a Széchényi Könyvtárra...

K.: Ahol a Pándival kerülsz össze.

V.: Igen. De ő csak az egyik ember volt, aki nagy hatással volt rám. A másik a Féja Géza bácsi!

K.: Erről nem beszéltél még!

V.: Merthogy őt tulajdonképpen Fábrián Zoltán révén éppen csak annyira ismerem meg, hogy be tudtam azonosítani, tehát nem volt vele korábban kapcsolatom. De a Féja Géza bácsi rendszeresen járt a folyóiratárba olvasni, és neki is én hordtam ki az anyagot. És amikor kiment cigarettázni, mindig intett, hogy menjek ki vele beszélgetni. És akkor ott a Nemzeti Múzeum első emeletén, ahol akkor volt a Széchényi Könyvtár, a hatalmas termetű Géza bácsival sok-sok fél órán át elbeszélgettünk! Rengeteget mesélt! És ő is szívatott! Rendszerint így kezdte: „Hát olvastad-e már...?”

K.: Ez a karinthys! Igen.

V.: A saját írásaira is akkor kezdtem 'ráharapni,' amikor szembesültem az élő figurával! Nem akartam elhinni, hogy ugyanazzal az emberrel társalgok, akiről a magyar-tanárom oly gyakran beszélt, s aki a *Viharsarok* c. szociográfiájával már évtizedekkel korábban legendás hírű írónak számított. Egyszóval ezek nagy élmények voltak! És valóban, a Mozgó... még egyszer mondom, nem az én jóvoltomból! Inkább úgy mondanám, hogy ha egy más alkatú vagy előéletű ember csinálja helyettem, nem érdekli annyira a Berkovits Gyuri, mint amennyire engem érdekelt.

K.: Értem. És azért azt mondjuk el, hogy előbb főszerkesztő-helyettes...

V.: Igen, helyettes...

K.: És utána pedig főszerkesztő voltál.

V.: Igen.

K.: Most ezt lehet, hogy én magyarázom bele, de mintha még jobban érvényesült volna, az alatt a pár, rövidebb időszak alatt, amíg főszerkesztő voltál, ez a szociográfia vonulat. Hogyha így volt. Vagy az mindig erős volt, tehát ezt nem lehet így mondani.

V.: Mindig erős volt! Ezt hozzá kell tennem! Mindig erős volt! Inkább azt merném mondani, hogy gyakrabban mentünk bele kényes ügyekbe! Gyakrabban vállaltam a botrányt.

K.: Döbbenetes volt az egyik, az a volt ÁVH-s története... Tehát, ha valakinek ma azt mondanám, hogy az megjelent egy publikus magyar kiadványban!

Ezért is szoktam hangsúlyozni, hogy hetvenes, nyolcvanas éveket nem szabad összekeverni az ötvenes meg a hatvanas évekkkel.

V.: Nem bizony!

K.: Tehát hogy ilyesmi megjelenhetett egy magyar publikus kiadványban! Kis túlzással mondhatnám, hogy azt a Szabad Európa nem adta volna le!

V.: De a Szabad Európa állandóan csemegézett! Redszeresen ismertette a Mozgó Világot, mert elég gazdag irodalmi, meg folyóiratszemle-műsoruk volt. Az egyik fő kívánsága Aczéléknak éppen az volt, hogy „ne a Szabad Európa számára tessék olyan dolgokat adni, amin ott csámcsognak! Olyasmit közöljenek, aminek hasznát vesszük! – Hát nem tehetek róla!

K.: Tehát ott tartottunk, hogy egyetem előtt volt ez az egy év textilgyár. S ott találkoztál munkásokkal.

V.: Igen.

K.: Mondtad, hogy regénybe illő. Egy regényt ne mondjunk el, de mi az, ami a munkások között megragadott? Hogy ott láttál olyan életeteket is a gyárban. Ez mit jelentett neked?

V.: Igen. Akkor különböző szempontokat vetnék föl. Az egyik az, hogy Budakalász maga is agglomeráció. A budakalászi gyárban dolgozók többsége nem Budakalászon élt, hanem messzi településekről járt oda. Visegrádtól kezdve Pilisszentkeresztig Pesterzsébetig sorolhatnám azokat a falvakat, kerületeket, ahonnan HÉV-vel, busszal, kerékpárral, motorkerékpárral naponként ingáztak a munkások. Az akkori közlekedési viszonyok mellett ez azt jelentette, hogy egy útjuk – oda is, vissza is – két-, két és fél óra volt!

Én el nem tudtam képzelni azt, hogy az életem felét, azt utazással, meg a munkahelyen töltsöm! Ez eleve részvétet keltett bennem irántuk! Persze maga a munka sem volt leányálom.

Ez az én esetemben azt jelentette, hogy, hogy jött – egy-egy műszakban – több ezer méternyi textil a gépen, aminek figyelni kellett a széleit, hogy be ne kapja vagy szét ne szakítsa a gép, meg hogy a hőmérséklet azonos maradjon. Negyven-ötvenpercenként kellett levenni a hengerekre érkező méterárut. Ez azt jelentette, hogy közben viszont a melletted lévőkkal beszélgetni tudtál.

Az ilyen beszélgetések során ismerkedem meg a nálam mindenképpen idősebb, sok esetben nyugdíj előtt álló asszonyokkal, emberekkel, akik elmesélték az életüket. Mert miről beszélnének? Elmesélik az életüket. Azt a fajta nyomort, azt az irgalmatlan megpróbáltatás-sorozatot, amin keresztülmentek. Az én mezővárosi polgári miliőmhöz képest számomra ez a mélysége az életnek soha nem tárult volna föl! Tehát, hogy egy pilisszentkeresztii „tót” idézőjelben, tehát szlovák származású ember, micsoda karrierként fogta fel, hogy az élete nagy részében rözsegyűjtéssel, ennek az eladásával és gombázással kereste meg a kenyerét! De úgy, hogy állandóan az éhhalál veszélyével kellett kínlódnia neki, meg a gyerekeinek! Mert irgalmatlan szegénységben élő embereket ismertem meg, akik számára a gyári munka a vágyaik netovábbja volt. Valami csodálatos emelkedés! És fix fizetés és a többi, és a többi.

Érted, amit mondok? Tehát azt, hogy ebből a Pest környéki világból nem nagy-kőrösi típusú kulákkörnyezet, nem pesti polgári környezet, még csak nem is nagy-

szalontai mezővárosi polgári környezet, hanem a segédmunkának – a Veres Péter regényeiből és önéletírásából, meg a Féja Gézaék szociográfiáiból ismert világa egyszer csak megjelenik előtted karnyújtásnyi távolságban, és beszélgetsz velük! És azt látod, hogy csodálatos hitük van! Akaratuk van! Szeretik a családjukat! Mindent megtesznek, hogy fölneveljék a gyerekeiket! Hogy jókedvűek legyenek a gyerekek satöbbi. Szóval valami olyan döbbenetes életerő és teherbíró-képesség, és hit jelenik meg előtted. És pironkodsz, amiért ennél mennyivel kisebb léptékű nyomorúságok esetén már úgy érezted, hogy ezt már nem lehet tovább bírni!

Ezt jelentette nekem a gyári munkás környezet. Mondom, ezek nem kvalifikált szakmákat tanult emberek, hanem betanított munkások voltak, viszonylag egyszerű mozdulatokat és technikákat kellett elsajátítaniuk ahhoz, hogy el tudják végezni a munkájukat, de volt munkájuk, és boldogok voltak, és ez nagy, nagy tapasztalat volt!

Hozzáteszem, mint ahogy Nagykőrös kapcsán is megemlítettem, hogy az ügyeskedés, a sumákolás ebben a gyári munkás világban is a legtermészetesebb dolgok közé tartozott. Azt is nézték, hogy amit lehet, azt azért hozzátegyék a fizetésükhöz.

Mit tettek hozzá? Egy időben azt csinálták, hogy úgy mentek ki a műszak végén a gyárkapun, hogy magukra tekertek néhány méternyi textíliát. Törülközőt, ágytakarót, abroszt satöbbi. Ha naponta kiviszel egy damasztabroszt, azzal már lehet valamit kezdeni! Éppen ottlétem idején valami nagy ellenőrzéssorozat során lebukott egy pár munkás. Nem rúgták ki őket, nem kerültek bíróságra, hanem volt egy 'szégyenfal'.

Volt a gyárkapu kijárat oldalán egy nagy falújság, és azon 'reklámozták', hogy ki milyen gyalázatos dolgokat művelt. Tehát meghurcolták őket.

A munkások persze alkalmazkodtak ehhez a helyzethez, és onnantól kezdve már nem a testükre csavarták a textíliát, hanem külön hengerekre. Úgy lehetett – különösen éjszakai műszakban – hasznosítható anyaghoz jutni, hogy egy nagyon picit állítottak a nedves textília feszességén, s így egy 100 méternyi anyagból lejött akár 103-104 méter is. Ezt a plusz 3-4 métert levágták, rápöndörítették egy másik hengerre. Éjszaka már vitték is ki a gyárudvar kőkerítéséhez, azon átdobták, és ott már várta is a 'cuccot' valaki. Mert hát valamiből meg kell élni!

Ez első hetekben még morális válságot okozott nekem, hogy én mindezt tudom, és nem szólok! Aztán beletörődtem, hogy – ha 'üzletársuk' nem is, de – a hallgatósággal a cinkosuk lesznek. Ők maguk persze meg is ideologizálták maguknak a 'csínytevésüket'. Úgy fogták föl, hogy az állam még így is aránytalanul nagy hasznot húz az ő munkájukból.

K.: Gyakorlatilag a Haraszti Miklós Darabbérében...

V.: Nos, a munkásvilágnak ebbe a dimenziójába is beleláthattam tehát, és megértettem, hogyan formálódik a 'szocialista erkölcs'. Azért lett ilyen, mert, mert hagyták is, hogy ilyen legyen. Mert ha érdeke lett volna a rendszernek, vagy akár csak a gyárvezetésnek, hogy egy picit alaposabban utánanézzenek, utána tudtak volna nézni. S hogy ezt nem tették, ezen nyugodott a Kádár-rendszer stabilitása.

K.: Visszatérve az életrajzi adatokhoz, mi történt a gyár és a Széchenyi Könyvtár után? Az egyetemre hogy kerültél be?

V.: Hát erről a múltkor ugye szó volt, a Pándival való kapcsolatomban...

K.: Igen. Az egyetemen milyen hatások értek még?

V.: Igen. Nagy Péterről nem tudom, beszéltem-e.

K.: Ez az a Nagy Péter, akire én gondolok? Aki a...

V.: Hát az akadémikus, irodalomtörténész akadémikus.

K.: Igen, igen. Akkor róla nem beszélünk. Viszont az érdekes lenne.

V.: Ő kellemetlen meglepetést okozott már az odakerülésem után néhány héttel. Mert annak, hogy a Pándi engem odahívott tanársegédnek, annak megvolt az előzménye. Már ismertem őt. Az, hogy a Pándi aztán szól, hogy a Nagy Péter szeretne velem beszélni, annak először megörültem, de aztán amikor kiderült, hogy azért szeretne velem beszélni, merthogy „tudod ugye, hogy nekem is köszönheted, hogy idekerültél az egyetemre?” Férfiasan bevallottam, hogy nem tudtam. „Hát merthogy arról van szó, hogy ha már itt vagy, akkor itt a nagy alkalom, hogy kipróbáld magad szerkesztőként is”, merthogy ő az *Irodalomtörténet* című szaklapot szerkesztette, és oda egy segédszerkesztőre van szükség, és hogy akkor ne csak a reformkorral foglalkozzam. (Az irodalomtörténet, az elsősorban XX. századi magyar irodalmat kutatta.) Hogy akkor vegyek részt ebben a munkában, mert nagyon nagy hasznomra lesz, hogy egyszerre két korszakba tudok 'belemerülni'. Az első pillanatban megijedtem, mert ha én most elkezdek 'tanársegédkedni', az azt is jelenti, hogy záros határidőn

belül meg kell írnom egy doktori disszertációt, órákra kell készülnöm... mindez egy kicsit soknak tűnt. De visszautasítani az ajánlatot persze nem volt bátorságom, így hát elkezdtem a Nagy Péter mellett...

Titokban még arra is gondoltam, hogy ha nemcsak a tanársegédi fizetésem lesz, hanem még egy kis segédszerkesztői jövedelem is, akkor azért csak jobban tudok gondoskodni a családomról. De aztán olyan két hónap után kiderült, hogy szó nincs itt semmiféle segédszerkesztői fizetésről! Az egy megtiszteltetés, hogy én ott lehetek! Barátságosan gesztusnak éreztem ezt Nagy Péter részéről!

Ami ennél is jobban nyomasztott, az az volt, hogy ő le akart beszélni arról, hogy a népi írók élő figuráival kapcsolatot tartsak. Mert ő ezt valahonnan megtudta, és úgy gondolta: nem helyes dolog, hogy egy ELTE-s tanársegéd a népi írók szintjére leereszkedjen. Ez nagyon felzaklatott! Már csak azért is, mert én akkor ugyan még nem olvastam, de tudtam róla, hogy van neki Szabó Dezsőről meg Móriczról is monográfiája. Aztán amikor...

K.: Hogy úgy mondjam, ő volt ráállítva erre a dologra, és akkor most ő majd erről...

V.: Így volt. És amikor elolvastam ezeket, megértettem, hogy igen, őneki tulajdonképpen az a funkciója, hogy a magyar irodalomnak ezt a szegmensét a marxista-leninista irodalomszemlélet jegyében értékelje. Ami ebből az irodalmi örökségből beemelhető a hivatalos értékrendbe, azt ő beemeli, ami nem, arról pedig ne essék szó az ő környezetében.

K.: Te tehát egy, hogy egy homokszem voltál a gépezetben.

V.: Így van. Ő ezt úgy adta elő, mintha engem féltene! Mintha a javamat akarná! Mert hát micsoda karrier előtt állok én itt! Tanársegéd a reformkori tanszéken! Segédszerkesztő a XX. századi folyóiratnál. Énbőlöm minden lehet! Csak hát ne égessem már magam azzal, hogy ilyen népi írók féle körökbe járok! Mondanom se kell, ez nekem nem nagyon 'smakkolt'! De minden rosszban van valami jó! Tudniillik, ha a Nagy Péter részéről engem nem ér ez a hatás, akkor én nem keresem az alkalmat, hogy gyorsan tovább álljak! És hova állhattam volna tovább? Amikor kerestek – mert már keresték – a *Jelenlét* című diáklaphoz a felelős szerkesztőt, akkor azt mondtam: „Én ezt szívesen elvállalom!” És elvállaltam. Koczkás Sándortól vettem át, és erre hivatkozva viszont bejelentettem, hogy nem tudom csinálni tovább az *Irodalomtörténetet*!

Tehát elvállalom a *Jelenlétet*, hogy menekülhessek Nagy Pétertől. Az új szerepkörömben egy olyan diákcsoportba kerülök, amelynek a tagjai – pl. Szkárosi Endre, a Szilágyi Ákos, Kőbányai János, Kukorelly Endre, Vámos Miklós – akkor egyetemi hallgatók, részint a Jogi Egyetemnek, részint a Bölcsészkarnek a diákjai. Onnantól kezdve már aztán magától értetődő volt, hogy amikor helyettes főszerkesztőt keresnek a *Mozgó Világhoz*, hát ki lehetne az? Hát aki ezt a fiatal irodalmat ismeri... s ez történetesen én vagyok! Na és így jött aztán a *Mozgó Világ*! A *Mozgó Világból* jött Lakitelek, Lakitelekből jött az MDF és így tovább. Ezek a kis periódusai az irodalompolitikai tevékenységemnek ily módon épülnek egymásra. Tehát nem arról van szó,

hogy az egyiknek a csúcsán lépek tovább a következőre, hanem az egyiktől menekülve megyek át a másikba, és próbálok valamit...

K.: A Nagy Péter még ott a Bibó-emlékkönyvnél is valamit csinált?

V.: Hát nem, ő ott abban nem! Hanem a körülötte lévő zajcsapásban!

K.: Igen. Ezt akartam mondani: nem mellette, azért az nyilvánvaló.

V.: Persze! Igen. Ő egy nagyon hűséges ideológusa volt a rendszernek. Nem jó emlékeim vannak róla! Annak ellenére, hogy végül is közvetlenül aztán nekem nem ártott.

K.: Tehát az egyetemi laphoz kerültél. Ott találkoztál a későbbi Mozgósok egy részével. A JAK-hoz, FIJAK-hoz⁵ is kapcsolódsz, ezekhez a körökhöz...

V.: Ezek szorosan összefüggő helyszínek és események voltak. Egész pontosan a dátumát nem tudom megmondani a JAK indulásának sem, mert lehet, hogy csak '71-ben vált hivatalossá, hogy ez a társaság megszerveződött, de '70-ben már szerveződött. Oly módon keveredtem vagy sodródtam ebbe a csapatba, hogy egyfelől '68-ban jelent meg az első irodalmi kritikám a *Népszabadság*ban. Akkor éppen végzős bölcsész voltam, és mint említettem korábban, Pándi Pál volt a *Népszabadság* kritikai rovatának a vezetője. Fiatal kritikusként számítottam, mert ott is, meg akkor már egyéb fórumokon – a *Kortárs*ba, az *Új Írás*ba meg a *Palócföld*be is – írogattam irodalmi kritikákat. Ez volt az egyik szál, ami ehhez az új képződményhez, tehát a Fialat Írók József Attila Köréhez kötött. S persze 'jól jött' az is, hogy – miként említettem már – Fábíán Zoltán jóvoltából megismerkedhettem idősebb írókkal is. Ilyen előzményei voltak annak, hogy a József Attila Kör alapító tagja lettem.

K.: Kik ők?

V.: Ez egy egész nemzedék volt már akkor. Tehát Czakó Gábortól kezdve Marosi Gyulán, Csaplár Vilmoson, Munkácsy Miklóson, Szilágyi Ákoson keresztül, vagy velük kezdve, az akkori irodalmi élet minden fórumának a fiatalabb munkatársai voltak itt jelen. Az akkori irodalmi élet fórumain értendő természetesen az *Alföld* című debreceni folyóirat, a *Tiszatáj*, a *Forrás*, a *Jelenkor*, az *Új írás*, a *Kortárs*. Ezek foglalkoztattak fiatal írókat, novellistákat, regényírókat, kritikuskokat, csak éppen nemzedékileg nem hagyták őket szerveződni, ezért a saját törekvéseik megvalósulásaként élték azt meg, hogy az Írószövetségen belül szervezeti formát is ölthetnek. Ez nagyon izgalmas vitákkal kezdődött, mert mondanom se kell, hogy azon túl, hogy ott volt a későbbi ellenzéki szemléletű vagy indulatú írónemzedék, ott volt mellettük természetesen például Agárdi Péter is, aki később aztán a hivatalos irodalompolitikának és kultúrpolitikának egy fontos szereplője lett: bekerült majd a pártközpontba, és az itteni munkaköréből – ideológiai ellenőrként – 'felügyelte' a *Mozgó Világ*ot is.

Azt kell, hogy mondjam, hogy nem indokolt, hogy a későbbi szembenállásunk kifejtett állapotából vetítsem vissza az akkori kapcsolatunkat, mert hiszen ott volt abban az Irodalmi Diákkörben is, amit akkor én vezettem az ELTE-n. Nálam azt hiszem, két évfolyammal járt lejjebb. S nagyon jó diáktársi viszonyban voltunk. Miután '70-ben – miként szoltam már erről – beléptem a pártba, nekem ő nem tűnt 'hatalmi' tényezőnek. Az olyan fiatal írók szemében, akik vidéki lapoknál dolgoztak,

a *Népszabadság* és a *Kritika* alkalmi munkatársaként inkább én tűnhettem 'hivatalos' figurának.

K.: A *Népszabadság* és a *Kritika* csak azért, mert odahívtak? A *Népszabadságnál* ugye ott a kulturális rovatvezető és a *Kritika* szerkesztése, az valahogy összefonódott...

V.: Pándi hívott ide is, oda is.

K.: De a Vörös T. Károly is szerintem úgy volt ott...

V.: Hogyne! A Vörös T. Károly,⁶ ő egyébként szintén a hallgatóm volt az ELTE-n, méghozzá a közelebbi hallgatóim közé tartozott. Később eltávolodtunk egymástól. Nem mondom, hogy szembekerültünk, de a szó szoros értelmében eltávolodtunk.

K.: Az egyetemen te úgy tűntél fel, mint aki ott valaki...

V.: Pándi emberének számítottam. És önmagában az a tény, hogy Pándi foglalkoztatott az egyetemen is és kritikusként is, gyanús alakká tett. Az a soha nem kielégződő, de mégis lappangó fenntartás, amit jónéhány nemzedéktársam részéről éreztem, arra készítetett, hogy meggyőzzem őket: nem indokolt a velem szembeni bizalmatlanságuk. Hogy a későbbi szerkesztői munkám során inkább a főnökeimmel, és nem a szerzőimmel és szerkesztőtársaimmal vállaltam konfliktusokat, az ebből is adódott. Nem akartam, hogy igazolódjon az ő szemükben, hogy csinovnyik vagyok, aki azt a feladatot kapta, hogy vegyüljön el közöttük, és közvetítse a pártközpon utasításait. Ennek is tulajdonítható, hogy a szerkesztőtársaimmal – például Czákó Gáborral, Alexa Károllyal (a későbbi 'komámmal', merthogy a fiam keresztapja lesz), Kocsis Zoltánnal, Marosi Gyulával, Reményi József Tamással, Szkárosi Endrével, Mányoki Endrével, Szabados Árpáddal – máig tartó baráti kapcsolataim alakultak ki.

Tehát a JAK-nak, a József Attila Körnek az én történetemben ez volt a szerepe. Most szándékosan nem is próbálok kutatni az emlékezetemben, hogy a JAK-nak ettől független milyen irodalomtörténeti, meg intézménytörténeti szerepe volt, mert ez bőségesen meg van írva.

K.: Nem is ez a kérdés, hanem hogy ez a veled történetet hogyan befolyásolta. És ehhez kapcsolódik, hogy benned egy állandó konfliktus van pont ebből a helyzetből fakadóan.

V.: Igen.

K.: De az érdekes, hogy hogyan alakul át ez a folyamat, hogyan vezet a *Mozgó Világhoz*. A *Mozgó* ugye egy antológia volt, ugye...

V.: Így van.

K.: Amiben megjelentek ezek a fiatal írók. És utána alakul ugye a folyóirat.

V.: Így van.

K.: Ez még talán téled függetlenül, ugye?

V.: Persze! Engem meglepetésként ér az, hogy közvetlenül Veress Miklós keres föl, s engem kérne föl helyettesének, miután őt bízták meg az újonnan induló nemzedéki folyóirat főszerkesztésével. Hozzá kell tennem, hogy Veress, aki akkor Szegeden élt, pontosabban akkor, amikor '74 végén feljött Szegedről a *Mozgó Világ* miatt,

nyilván azért kaphatott bizalmat a kultúrpolitikától, mert párttag volt. És őbenne is egy olyan megbízható elvtársat láttak, aki jól lesz kezelhető. És itt egy tavalyi... de az is lehet, hogy tavalyelőtti írószövetségi eseményt idézek föl, amikor is Veress Miklós hetvenedik születésnapját ünnepeltük a szövetségben, és ő akkor igen hosszan mesélt az életéről, külön hangsúllyal a *Mozgó Világ*hoz kerülésének a történetéről. Ez dramaturgiaiailag is hallatlan érdekes volt! Tudniillik ezen a születésnap ünnepségen, ahol ott volt Agárdi Péter is, aki hát nyilván a rendszerváltozás után több mint húsz évvel már nem azt a szerepet vitte, mint ott, hanem egyszerűen egykori barátként, társként jött el, és ez nagyon tiszteletreméltó gesztus volt tőle. De Miklóst ez nem fékezte, nem korlátozta abban, hogy részleteiben felidézze megszarolásának történetét. Tudniillik egzisztenciális válságban volt, egészségügyi válságban volt, a családi életének is drámai perceit élte, amikor őt megkeresték 'a hivatalból', hogy vállalja el a *Mozgó Világ* főszerkesztését. Az volt ennek az előzménye, hogy a kiemelkedő első két kötete kitüntetéseként megkapta a József Attila-díjat. Az nagyon nagy dolog volt!

Mint kiderült, ez a díj-odaítélés – Miklós értelmezése szerint is – azzal a hátsó szándékkal történt, hogy „ezt a fiút használni fogjuk, mert ha őt felhozzuk Pestre, munkát adunk neki, lakást adunk neki, egzisztenciát adunk neki, akkor ő el lesz kötelezve nekünk”. Úgy gondolták, hogy ő egy befolyásolható ember, mert az említett válságai miatt volt egy időszak, amikor az ivászat is elvitte egy kicsit. Utólag derült ki – és erről vallott a születésnap ünnepségen – hogy ő ennek a 'hátsó szándéknak' az első perctől kezdve a tudatában volt. S azért volt katartikus hatású nekem ez a születésnap ünnepség, mert amikor mi együtt dolgoztunk, láttam rajta, hogy ő ugyanattól szenved, mint én. Hogy megpróbálnak minket használni, de mi erről akkor egymás közt soha nem beszéltünk! Tehát mi jóban voltunk, becsültük egymást, jól tudtunk együtt dolgozni, de arról a lelki problémáról, hogy igazából nemcsak a kvalitásainkért, hanem a párttagságunkon keresztül, a párt iránti hűségünkre hivatkozva próbálnak minket egy nemzedéki szerveződés befolyásolóivá 'kiképezni'...

K.: Tehát mint egy kukta szelepe, amin lehet beállítani, hogy mennyi jön ki, a gőz.

V.: Így van! Pontosan! Szelep! Nagyon fontos a szelepfunkció. Akkor már hadd idézzem ide kis ugrással, hogy amikor az első nagyobb megbeszélésre kerül sor, még a Mozgó indulásakor, és egybehívják az akkori tekintélyes kritikusokat, esztétákat, hogy beszélgessenek el – természetesen Aczélék jelenlétében – velünk: Veress Miklóssal és velem, akkor Almási Miklós mondta ki ezt a szót. Számomra akkor is rokonszenves nyíltsággal: „Hát valljuk be, vagy lássuk be, hogy ami itt készül, az gyakorlatilag egy szelepfunkciónak is felfogható.” Tehát ő kimondta ezt a...

K.: Ez valami '74-75 környékén?

V.: '74! Igen. Tudniillik '74 végére már mi már megcsináltuk az első számot.

Visszatérve Veress Miklósról: ő is vívódott ezzel ez a 'szelep-funkció' miatti lelkiismereti problémával. Már akkor is, később még inkább, nagyon megszerettem ezért. Mert azért az ő kiszolgáltatottsága erősebb volt, mint az enyém! Én egy biztos családi és egzisztenciális háttérrel rendelkeztem az egyetemi állásommal és a Pest közeli családi lakóhelyemmel. Tehát olyanfajta kiszolgáltatottság nem volt jellemző rám, mint

óra. És mégis zsarolhatatlan volt. Nem hagyta, hogy manipulálják! Pontosan tudta azt – és ezt szerkesztőségi üléseken mindig elmondta –, hogy természetesen vannak olyan korlátjai a kultúrpolitikának, amit nem lehet nem figyelembe venni, de ezeket mindig megfogalmazta. Hogy ezt ezért nem lehet, azt azért nem lehet, és ha nem értünk vele egyet, akkor ő nagyon sajnálja, de kitart a saját maga által vállalt kompromisszumok mellett. Mint ahogy később én is ugyanezt csináltam. Mert voltak esetek, amikor azt mondtam, hogy nem!

Most megint hadd tegyek egy zárójeles megjegyzést. Nem hallgathatom el, hogy – a közléspolitikai korlátokra hivatkozva – én is adtam vissza kéziratokat. Amikor 1990 tavaszán vagy kora nyarán egymáshoz közel kerülünk Bogár Lászlóval – ő szintén MDF-es parlamenti képviselő volt, mi több: ő volt az első delegáltja a magyar parlamentnek az Európai Parlamentben, Strasbourgban – egyszer valamilyen aktuális politikai ügyön összevitattuk, mire ő azt mondja, hogy „na csak! Csak ne, ne!” Ne legyen olyan fölényes velem szemben! Mert majd leleplez ő engem: elmondja a nyilvánosság előtt, hogy egyszer visszaadtam neki a kéziratát! Való igaz, hogy hét évvel a rendszerváltozás előtt...

K.: Azt hiszem, '82-ben, ugye? Erről írtál már valahol.

V.: Így van. Na, akkor Magyarország gazdaságpolitikájáról írt egy igen erős kritikát ...

K.: Azt hiszem, a megszorításokat bírálta akkor?

V.: Most egészen pontosan nem tudom felidézni, de tudom, hogy ez egy radikális bírálata volt az MSZMP-nek. Mondjuk, ha csak annyit mondok, hogy radikális, még nem mondtam el mindent, mert radikális volt később aztán az is, amit a Bauer Tamás írt, amiből aztán – majd később talán kitérünk rá – nagy botrány lett! De én Bogár Lászlónak visszaküldtem a kéziratát azzal, hogy közléspolitikai határokba ütközik. Erre emlékeztetve most azt mondja nekem, hogy „ha sokat ugrálsz, akkor nyilvánosságra hozom, hogy hős Mozgó Világ-főszerkesztőként te is visszaküldted a kéziratomat!”

Ez szíven ütött, és az ágyneműtartónkból előkerestem a Bogár László '82-es közléspolitikai határokat tartalmazó dolgozatát. Felfedeztem benne, hogy minden radikalizmusa ellenére mégiscsak marxista tézisekre hivatkozva bírálta a fennálló gyakorlatot. Legközelebb, mikor összetalálkoztunk, mondtam neki, hogy „figyelj! nyugodtan elmondhatod, hogy nem közöltem le! Én viszont most leközlöm akkor az eredeti szövegedet.” Azt mondja erre Bogár Laci – harsányan nevetve – hogy „ne! Ne! Ne! Csak azt ne!” No, ennyit erről!

K.: De aztán a Bauerből nagy botrány lett!

V.: Nagy!

K.: Amit a Bauer írt, amiatt ült össze Varsói Szerződés vagy a KGST vezérkara?

V.: Nyilvánvalóan más oka is volt a csúcstalálkozónak, de kétségtelenül kitüntetett figyelmet kapott a mi közleményünk. '82 őszén közzöltük Bauer Tamás dolgozatát. Ez egy egyértelmű támadás volt a KGST ellen! Bauer arról értekezik, hogy ez a szervezet „nemcsak haszontalan, hanem káros is! És nemcsak a magyar gazdaság szem-

pontjából káros, hanem az összes benne résztvevő állam pénzügyei és gazdasági érdekei szempontjából káros!”

Azt kell, hogy mondjam, hogy Bibó Istvánnak a következő esztendei utolsó számba szánt – s végül már csak a szamizdatban megjelent – marxizmus-kritikája előtt ez volt ideológiailag a legsúlyosabb anyag! Nem azt mondom, hogy intellektuálisan a legsúlyosabb, de vitathatatlan, hogy a fennálló hatalom- és gazdaságpolitikai rendszernek a legradikálisabb bírálata volt, amit akkor Bauertól közöltünk.

Ennek aztán az lett a folytatása természetesen, hogy összehívták a Magyar Szocialista Munkáspárt Elméleti Munkabizottságát. Ezt megelőzően még megrendezik a főszerkesztők „kommunista aktívájának” éppen esedékes ülését, ahol az elsőként felszólaló Köpeczi Béla – akkori kulturális és oktatási miniszter – azt nyilatkozta, hogy „Kulin Ferenc a *Mozgó Világ* ebben és ebben a számában nemcsak hibát követett el, hanem súlyosan ártott a Magyar Népköztársaságnak!” Majd hozzáteszi – ezt többször idéztem már – hogy „a miniszter a *Mozgó Világ*ért a továbbiakban semmiféle felelősséget nem vállal!”

K.: Ez pecsételte meg végül is...

V.: A Kádár-rendszer évtizedei alatt magyar kormánytag illet még nem mondott! Egy miniszter, hogy ő nem vállal felelősséget! Ez azért nagyon fontos kijelentés, mert bármennyire is nyilvánvaló volt, hogy minden kulturális intézmény, így a folyóiratok fölött is pártkontroll van, annyira azért voltak óvatosak, hogy ezt a kontrollt mindig elrejtették az államigazgatási struktúrában. Közvetlenül nekünk minisztériumi felügyeletünk volt. Ami azt jelenti, hogy a megfelelő minisztériumi osztály fölött maga a miniszter viseli a felelősséget, a politikai felelősséget egy színházért, egy filmért, egy folyóiratért, csak...

K.: Miközben nem ő dönt feltétlenül.

V.: Nem ő dönt! Ez a lényeg. Köpeczi Béla pontosan tudta, hogy ha mi tovább renitenskedünk, akkor őt le fogják váltani. Mert azt mondják majd, hogy hogy tűrhette ezt? Megpróbált elébe vágni egy ilyen döntésnek, és ezért jelentette ki, hogy ő nem vállal felelősséget. Aczél ezek után összehívja az MSZMP KB Elméleti Munkaközösségét – ez valamikor '82 november vége felé történik. Erről is több helyütt nyilatkoztam már. Emlékezetem szerint ennek a huszonöt tagú testületnek huszonegy-huszonkét tagja volt jelen. Ott volt közöttük pl. Király István, Pándi Pál, Ancsel Éva, Huszár Tibor, Tőkei Ferenc...

K.: Tőkei, az ázsiai termelési módról ismert...

V.: Igen, a sinológus. Egyébként nagyon tiszteletreméltó szakmai munkássága van a Tőkeinek, azt hozzá kell tennem. Én egy időben – ezt már jeleztem korábban – ilyen keletmániás voltam, és engem érdekeltek a...

K.: És abban ő tényleg jó?

V.: Mint pozitivista tudós, szerintem igen. Vaskos kínai filozófiatörténete, kultúratörténete van! Én sokat tanultam belőle. Kifejezetten antimarxista barátaimtól is hallottam róla dicsérő szavakat.

K.: A lényeg az, hogy Aczél összehívta ezt az Elméleti Kollégiumot...

V.: Össze. És ekkor történik az, amit – mint sok mindent egyebet – akkor még nem, csak jóval később értettem meg. A zárójelenet volt a legrejtélyesebb. Aczél vezet egy olyan – két és fél órán keresztül, tartó – ’inkvizíciós’ eljárást, amelyen Királyon és Pándin, meg Ancsel Éván kívül mindenki úgy érzi, hogy kötelessége nagyon határozott elítélő véleményt mondani a *Mozgó Világról*, különösképpen az én szerepemről. Ha pontozták volna – és nyilván az Aczél pontozta – a 20:3 vagy 19:4 arányban ’ellenem leadott szavazatokat’, akkor az lett volna logikus, hogy vezető elnöként bejelenti, hogy a Kulin Ferencet le kell váltani. Nem így történt. Aczél hozzám fordul: „na, Kulin elvtárs! Akkor most reflektáljon ezekre! Mit tud mondani? Elfogadja a bírálatokat?” Én már – lélekben – régen túl voltam azon, hogy harcoljak ezért a pozícióért. Mégis azt válaszoltam, hogy „nem fogadom el! Merthogy az volt a legmegdöbbentőbb számomra, hogy olyan ideológiai szempontú bírálatokat kaptam, amelyek mögött nem éreztem az egyes publikációknak és azok összefüggéseinek az ismeretét.” És ami még jobban visszatartott attól, hogy elfogadjam a kritikát, az az volt, hogy a legtöbb támadás a szociográfia rovatunkat érte. Újra elmondtam azt, amit Aczélnek már többször fejtegettem, hogy amikor a szociográfiai rovatunkat támadják, akkor én azt érzékelem, hogy nem ismerik a magyar valóságot. Nem veszik észre, hogy amiket mi leírunk, azok tényleges problémák, s azokkal szembe kellene néznie a politikának. Ha ez nem történik meg, akkor legalább a folyóiratokban kell jelezni ezeket a problémákat. Én úgy gondoltam, hogy ezt mi megtettük. Ezért nem fogadom el a bírálatokat!” Lényegében ennyit mondtam.

„És hát mit szól ahhoz, amit itt mondtak?” Hogy hát le kéne mondjak, meg satöbbi? Erre én azt válaszolom, hogy „hát ezen még gondolkodnom kell, mert túl hirtelen ért ez a sok bírálat. De meg fogom gondolni! Meg fogom gondolni, hogy lemondjak-e.”

Aczél nagy valószínűséggel megérezte, hogy ez a reflexióm azt jelenti, hogy eldöntöttem magamban, hogy most már nem csinálom tovább, és le fogok mondani. Azt hittem, ettől majd ő is megkönnyebbül. Hiszen annyi helyről bírálják – mint később kiderül, közvetlenül Kádár bírálja a *Mozgó Világ* miatt –, és most akkor megszabadulhat attól a kellemetlen feladattól, hogy ő engem kirúgasson.

Szünetet rendel el. A szünet után – hozzá kell tennem – már másik napirendi pont van, tehát nem úgy szünet, hogy aztán még folytatódik az én vezetésem. A szünet elején egyenesen hozzám jön, és a jelenlévők látható meglepődésére fél karral átölel, a vállamra teszi a kezét, és azt mondja, hogy „Kulin elvtárs, nem kell ezt elharmarkodni! Várjunk még ezzel a döntéssel! Várjunk még ezzel a döntéssel!” Nem tudtam hova tenni hirtelen! Most mire várjunk? Meg is kérdezem, hogy „és miért? Miért?” Azt mondja: „Nézzé! A Tardos elvtárs most, decemberben megy ki Moszkvába, KGST-tanácskozásra. Meglátjuk, hogy milyen hírekkel jön haza! És majd utána döntünk.” Ez ’82 november vége, és ő a ’82 decemberében esedékes Tardos-utazást jelzi nekem előre. „Az első munkanapon reggel nyolc órakor januárban jöjjön be hozzám, és akkor majd megbeszéljük!”

K.: Én úgy emlékszem, hogy még ez előtt volt valami cikk a Mozgóban Tardossal...

V.: Igen, én is.

K.: De mindenesetre a Tardos neve nekem azért a reformmal volt ő egybefonódva.

V.: Hogyne! Hogyne!

K.: Hát nem annyira volt ismert...

V.: Igen. Sőt mi több, mint ez később, már a rendszerváltozás után, amikor a Tardos ugye bekerült a parlamentbe SZDSZ-es képviselőnek, nekem akkor esik le a tantusz! Hát ez a lényeg! Hogy ő tulajdonképpen a Magyar Szocialista Munkáspárton belül – mert akkor még MSZMP-tag volt – ő, ahogy azt a Bogár Laci szokta mondani, az MSZMP-nek az SZDSZ-es szárnyában volt, mint ahogy jó néhányan abban voltak.

K.: Sorolhatnánk most, nem? Vagy ha akarod, te sorolj, én nem.

V.: Például a pénzügyminiszter...

K.: Most melyikre gondolsz? A Békesire, Bokrosra vagy a...?

V.: A Békesire természetesen.

K.: És tényleg őt úgy tekintik, mintha SZDSZ-es lett volna...

V.: Igen. Világos! Tehát Tardos.

K.: '82-ről beszélünk végig gyakorlatilag – Bogár, Bauer és a *Mozgó* kinyírása...

V.: Annyiban '83-ról, hogy most már január 4-e van. Amikor reggel nyolckor megjelenek Aczél parlamenti szobájában, nagyon jókedvűen fogad. Azt mondja, hogy „hát megjött a Tardos elvtárs. Nincs semmi probléma! Ott nagyon jól fogadták!” '83. január 4-én azt mondja nekem az Aczél a KGST-t bíráló Bauer-cikkről, hogy „Moszkvában nagyon jól fogadták a *Mozgónak* ezt a publikációját!” Ezt tedd el valahova! A '84-es eszeddel! Na most megint zárójelbe teszem, hogy, utólag megértem a dolgot, amikor már információink vannak arról, hogy mi is volt a KGB -nek a szerepe az orosz reformban.

K.: Ezt akartam mondani. Ez az andropovi modernizáció, tehát a gyorsítás.

V.: És mi volt az andropovi, majd gorbacsovi...

K.: Van egy lengyel történész, Suraska, aki szerint a szovjet birodalom három lábán állt, ugye: a hadsereg, párt és KGB. De ebből a hadsereget mindig elnyomják, mert az veszélyes ugye a szovjet birodalomra, ha a hadsereg uralkodna közvetlenül.

V.: Igen.

K.: Már így is elég militáris az egész.

V.: Persze!

K.: Tehát gyakorlatilag a KGB és a párt, illetve pártállam próbálja elnyomni a harmadikat. És gyakorlatilag a pártállam elleni... Hát a KGB, az nem szokott lázadni, de az Andropov – és az Andropov embere volt a Gorbacsov is, ezt ma már tudjuk.

V.: Igen, erről tudunk.

K.: Tehát hogy ez gyakorlatilag egy minireform kezdete volt Andropov vezetésével, ha jól tudom, ez a '82-83. De hát akkor itt, Magyarországon ezt nem lehetett látni!

V.: Itt egyáltalán nem. Azt lehet utólag látni, hogy a KGB nem egyszerűen egy titkosszolgálat volt, hanem az fejlődött a szovjet hatalomszerkezet centrumává. Tehát a KGB-nek mindenre volt rálátása, mindent tudott befolyásolni! A hadsereg csak részben, az igazságszolgáltatás... és a párt is csak részben. Tehát a pártban voltak frakciók, ez meg az, a KGB viszont, ott tökéletes egység volt.... Hozzáteszem, nem nagy szovjet, hanem nagy orosz koncepció. Az a felismerés, tudniillik, hogy az egész szovjetrendszer gazdaságilag működésképtelen hosszabb távon, és a belső reformokat nem lehet összehangolni a csatlós államok reformjaival, s ezért azok csak koloncot jelentenek a nyakukon, nos ez a felismerés a KGB-ben érlelődött meg. Azzal a doktrínával pedig már régen leszámoltak, amely szerint katonai erőket is áldozni kell a csatlós államok – közöttük kis hazánk – megőrzésére.

Ez majd akkor válik nyilvánvalóvá, amikor a Grósz Károly – a „fehér terror” veszélyének elhárítására megkísérli, hogy Gorbacsovtól kérjen katonai segítséget, mire a Gorbacsov kategorikusan kimondja, hogy „nem! Minket ez már nem köt, meg nem érdekel! Mi nem fogunk menni!”

K.: Jaruzelskinek már megüzenik ezt... vagy arra hivatkoznak olyan '81 környékén.

V.: Erről van szó...

K.: Bár azért ott elég sok csapat nyomul ott, a nyugati határunknál, e...

V.: Az a folyamat, ami a gorbacsovi éra végére válik a szemünkben nyilvánvalóvá, már évekkel korábban kezdődik, és e folyamatnak egyik – számomra akkor érthetetlen, de ma már nyilvánvalóan – szerves része az, hogy azt mondják Tardos elvtársnak 1982 decemberében, hogy nagyon tetszett nekik Bauer Tamás cikke! Ők ekkor már nem a KGST-ben gondolkodnak.

K.: De milyen abszurd a helyzet, hogy valójában viszont a *Mozgóról* ilyen szerencsétlen magyar irodalomtörténészeknek kell döntenie majd!

V.: Ez már a magyar kultúrpolitika.

K.: Miközben ott, a KGB gazdaságpolitikusi mérlegelik a helyzetet. Egyébként az Andropov nagyon komoly gazdasági felméréseket csinált! Még a Gorbacsov se ismerte, hogy a szovjet költségvetés milyen. Tehát hogy azt csak a KGB látta, hogy ott micsoda hiány van...

V.: Nem tudom, a múltkor említettem-e a másik forrásomat, amelyik hasonló folyamatokat jelzett. Borisz Sesztakovról beszéltem már?

K.: Nem, nem, egy szót se!

V.: Na, akkor itt elmondom ezt a sztorit. Tudniillik még a hetvenes évek elején van egy moszkvai orosz–magyar szakos hallgatóm. Pontosabban nem egy hallgatóm, hanem voltak orosz, illetve a Szovjetunióból jövő orosznyelvű bölcészek a magyar szakon, és miután én orosz szakos is voltam, Pándi rám osztotta az orosz szakosokkal való foglalkozást. Nem mintha oroszul kellett volna velük beszélni, de ha mégis olyan

helyzetbe csöppenünk, akkor legyen kéznél... Úgyhogy a moszkvai gyerekeknek én tanítottam a magyar irodalmat. Volt közöttük egy egészen kiemelkedő képességű fiú, akit Borisz Sesztakovnak hívtak, és aki aztán nálam szakdolgozott Petőfi költészetéből. A hetvenes évek közepén el is tűnik már, mert végez, és visszamegy. Majd a hetvenes évek legvégén bekopog hozzám, a *Mozgó Világ* szerkesztőségébe, hogy ő most megint Pesten van, mert ő a TASSZ egyik magyarországi tudósítója. Jött, hogy beszélgessem velem. Beszélgetünk. Nagyon kellemes! Remekül megtanult magyarul, hozzá kell tennem. Aztán telik-múlik az idő, és amikor már én vagyok a főszerkesztő, akkor beállít azzal... de nem is csak beállít, hanem hát akkor olvasom az újságban is, hogy ő lett a TASSZ budapesti irodájának a vezetője!

Az elmondottakból talán érthető, hogy volt közöttünk egy nem politikai természetű kapcsolat. Ráadásul Petőfi kapcsán. Tényleg nagyon jó képességű lelkes fiú volt. Én meg láttam azt, hogy mint ahogy Magyarországon is a bölcsészek, ha nem tudományos pályára mennek, akkor elmennek újságíróknak. Ő a magyartudásával jutott magas pozícióba.

Amikor zűrök voltak a *Mozgó* körül, Aczélnak az első taktikai kísérletei mindig arra irányultak, hogy a külpolitikai helyzetre való hivatkozással értesse meg: vissza kell fogni magunkat. Mert ők – tudniillik a pártközpontból – „még elnéznék amit csinálunk, de figyelniük kell arra is, hogy Moszkvában meg Berlinben mit mondanak!” Egy ilyen figyelmeztetésünket követően nem rösteltem egyszer megkérdezni Sesztakovot, hogy „tényleg tudnak-e arról, hogy van egy *Mozgó Világ*?” Azt mondja a Borisz, hogy „hát persze, hogy tudnak! Rendszeresen elemzik, mert ugye egy csapat vagyunk! Hogy látniuk kell, hogy melyik országban mi zajlik a kultúrában”. Erre én: „és tényleg kétségbe vannak esve, hogy itt elmegy a szekér egy másik irányba?” – „Nem! Nagyon élvezzük a *Mozgó Világ*ot!” – mondja nekem a TASSZ Magyarországi Tudósítói Irodájának a vezetője. Gondolhattam, hogy jó, hát mint kedves tanárának csak nem fogja azt mondani, hogy rosszul csinálom a dolgomat, de aztán – évekkel később – kiderült, hogy őszintén mondta, amit mondott. Szó nem volt már Moszkvában arról, hogy ők aggódnának amiatt, ami Magyarországon történik.

K.: Nyilatkoztál a *Mozgó* megszüntetéséről sokat, de ritkán áll ilyen jól össze a kép...

V.: Mert ennyi időt soha nem hagytak rá a kérdezők.

K.: Végül lemondta.

V.: Nem mondtam le! Nem mondtam le!

K.: Ja! Dehogy! Nem, hát pont ez a lényeg, hogy nem mondtál le!

V.: Végül kirúgnak. És ezt a ceremóniát – mert ez ceremónia volt, hogy engem kirúgtak! Szó szoros értelmében egy ceremónia! '83. szeptember 16-án délre Tóth Dezső behív a minisztériumba.

K.: Aki tanárod volt talán?

V.: Nem a tanárom, de azon a tanszéken tanított korábban, ahova én kerültem, és ő vissza-visszajárt oda.

K.: Tehát ismerted, az a lényeg. És jóban is voltak.

V.: Jóban is voltunk! Ő Vörösmartyról írt monográfiát! Használtam az ő reformkori tanulmányait! Jó ember és jó filosz volt, csak valamiért odaadta a lelkét az ügynek, ami viszont már nem volt védhető, és ebbe ő bele is pusztult. Hatvanéves korában meghalt. Ugyanúgy, ahogy a Pándi, gyakorlatilag. Tehát a Tóth Dezső mint kulturális miniszterhelyettes hív be a hivatalába. Őrá van bízva a kirúgásom.

Kínos helyzet volt, mert a szerkesztőtársaim elkísértek, a minisztériummal szemben, a sarki sörözőben vártak rám.

K.: Ez hol van, ez a minisztérium?

V.: A Szalay utca.

K.: Ja, ez a mostani Oktatásügyi...

V.: Igen, ugyanott. Bemegyek a szobájába, ahol már ott ülnek vagy nyolcan-tizen ünneplőben, nyakkendőben, fehér ingben... Gondolkodtam is rajta, hogy egyszer, ha lesz rá időm, meg is írom egy vígjátékban. Tudniillik a fogadtatásom nem egyszerűen azért volt ilyen ünnepélyes, mert Tóth Dezsővel nekem jó emberi kapcsolatom volt, hanem azért, mert megpróbálták megrendezni a megrendezhetetlent. Azt, hogy tulajdonképpen ők most megköszönik a tevékenységemet! Nagyon nagyra értékelik, becsülik satöbbi. De értsem meg: „olyan helyzet alakult a nemzetközi erőviszonyokban, a magyar belpolitikában, hogy most egy más habitusú emberre lesz szükség”, és ezért most, a mai nappal megszüntetik a munkaviszonyomat. Hogy kirúgnak, az nem ért meglepetésként. De hogy végigparoláz velem tíz ember, hogy megköszönjék a munkámat....

K.: Az áldozatos munkádat!

V.: Tóth Dezsőt én még ilyen zavartnak, és elérzékenyültnek nem láttam soha! Megölel, és arra kér: nehogy azt higgyem, hogy kettőnk között most szakításra kerül sor. „Tudod, hogy szeretünk, és számíts rá, hogy szükség lesz még rád! De hát ez itt most nem egy...” Mint később megtudtam, valóban volt egy – Aczél által képviselt – másik koncepció, amely szerint „finomabb módosításokkal”, de én vihettem volna tovább a lapot, mert többen is úgy ítélték, hogy Washington felé, Bonn felé szükség lehet még egy ilyen rebellis hangütésű folyóírra. Németh György a Mozgó Világ történetéről szóló könyvben dokumentálta, hogy a '83 július végén tartott politikai bizottsági ülésen maga Kádár szólítja föl Aczélékat, hogy „most már aztán legyen vége!” Mert – így Kádár – : „hányszor került már szóba ez a rettenetes lap!” És hogy „miért nem tudnak már intézkedni? Hogyha nem tudnak, akkor én ismerek majd olyan módszereket, adminisztratív módszereket, amikkel ezt le lehet zárni, ezt az ügyet!” És nyilvánvalóan ezért kapja az utasítást Tóth Dezső, hogy rúgjon ki.

Egy hét múlva Aczél György – aki a 'ceremónia' idején nincs Budapesten (Bulgáriában van valamiféle pártdelegációval) –, felhív telefonon a lakásomon, és azt mondja: „Látja, Kulin elvtárs! Nem voltam itthon!” Sokáig azt hittem, hogy színészkedik! Hogy hazudik! Nos, mint utólag kiderült: nyilván tudott róla, de valóban nem ő kezdeményezte a kirúgásomat. Summa summarum, nekem nagy kő esett le a szívemről. Mert megkönnyebbülésként éltem meg, hogy ezt a tortúrát nem kell csinálnom tovább...

K.: Hát közel egy év volt! Majdnem egy év.

V.: Ha most belegondolok abba, hogy ha akkor belemegyek valamilyen taktikai 'mea culpa'-ba, tehát kirúgok egy-két embert, amit Aczél már a kezdeteknél szorgalmazott...

K.: Gondolom, erről volt szó, a Czakó.

V.: Czakó, Alexa, Berkovits és Szabados. Mindig azt mondtam, hogy nem fogom kirúgni őket, hacsak fegyelmi eljárásra nem adnak okot. Olykor belegondolok abba, hogy ha akkor behajolok, néhány év múlva azt kell megtudnom, hogy valamilyen külpolitikai játéknak voltam az eszköze...

K.: Értem.

V.: Tehát az Aczélban volt erősebb az a fajta hajlam, hogy csábítson, csalogassa a tőkét, hogy gesztusokat tegyen a nyugatnak.

K.: M a is úgy látom, hogy ha tovább fejlődhet az a folyamat, amely *Mozgó Világ*-gal '74-'75-ben kezdődött el, sok-sok politikai, gazdasági és kultúrpolitikai konfliktust megspórolhattunk volna. Csaknem mindenki ott volt a Mozgóban, aki ma jobb- vagy bal oldalon, közép-, vagy felső szinten szervezkedik a potenciális ellenfeleivel szemben. És az a súlyos következményekkel járó polarizáció, amely a hatalmpolitikai érdek-konfliktusoknak rendelte alá a szellemi életet, valószínűleg nem következett volna be.

Erről mi a véleményed?

V.: Ez nagyon fontos észrevétel, tudniillik nem hatalmpolitikai ambícióink voltak a radikalizmusunkkal, hanem egyszerűen egy gondolkodási kultúrát próbáltunk elfogadtatni. A *Mozgó* végül is nemcsak nemzedéki orgánium volt. Kiderült, hogy a magyar humán értelmiség nagy része ezen orgánium köré szervezhető. Azt lehet tehát mondani, hogy ez a gondolkodási kultúra semmiféle kockázatot nem jelentett volna a status quo szempontjából. Mert a legradikálisabb szerzőinknek az agyában sem merült föl az, hogy Magyarország a szovjet befolyás alól belátható időn belül kiszabadulhat. Voltak heves indulatok a hatalommal szemben, de egy olyanfajta vízió, hogy itt akár gazdaságilag, akár katonapolitikailag át lehet evickélni a másik oldalra... ez senkiben föl nem merült. Ezt pontosan tudta a fennálló hatalom, és ennélfogva a félelme, egy kicsit megjátszott félelem volt.

Kiknek volt okuk tartani tőlünk? Azoknak a csinovnyikoknak volt okuk, akik nagyon jól berendezkedtek ebbe a világba, akik a Kádár iránti elkötelezettségük, hűségük bérét akarták nemcsak nyugdíjas korukig, hanem még utána is bevasalni. És nem véletlen – ezt csak teljesen magánjellegű észrevételként jegyzem meg, mert külön kutatásokat nem végeztem ez irányban –, hogy az úgynevezett ügynöktársadalomnak, a III/III-as társaságnak volt abszolút érdeke, hogy a fenyegetettség növekedésének a látszatát keltse. Ők tudták a legjobban, hogy a kulturális ellenzék szervezkedése nem jelenthet komoly veszélyt a hatalom számára. Számos III/III-as történetből kiderült, hogy a hetvenes évek végén, a nyolcvanas évek elején maguk az ügynökök kreáltak történeteket, hogy igazolni tudják tevékenységük fontosságát.

K.: Így lehettek élet és halál urai?

V.: Ha valami nyugtalanítóan tisztázatlan ebben a történetben – mármint az ügynöktörténetben –, az éppen az, hogy nem érzékeli a magyar társadalom, hogy ezek már tulajdonképpen nem élet és halál urai voltak, mint az ötvenes és hatvanas években, 'csupán' kártékony, közveszélyes, ravasz élősködők. Azért voltak veszélyesek, mert abból éltek, hogy látszatevékenységet folytathattak. A világért sem mondanám, hogy a történettudomány és a politikatörténet lezártnak tekintheti ennek a látszatevékenységnek a kutatását, de úgy gondolom, hogy a kor egyik tanújaként el kell mondanom a személyes tapasztalataimat. Már csak azért is, mert egész életpályámra rányomta a bélyegét a beszerzésemet tervező titkosszolgálatok akcióinak – fentebb már felidézett – története.

Hadd mondjam itt el, körülbelül két hete a Páneurópai Unió tartott Pesthidegkúton egy ünnepséget, és ott az egyik résztvevő voltam a kerekasztal-beszélgetésen. És mint ahogy az ilyen tömeggyűléseken történni szokott, itt is fölmerült, hogy azért nem történt igazi rendszerváltás, mert az ügynöküggyel nem Antall, sem az utána jövők nem számoltak le. Én is elmondtam, hogy látom ezt a problémát. Mondandómnak az volt a lényege – és ezt akarom itt is most röviden összefoglalni –, hogy engem személy szerint politikus koromban, mármint '90 után azért nem izgatott annyira ez a dolog, mert az akkor már a kutatható források ismeretében képet alkothattam arról, hogy a Kádár-rendszer 'konszolidációs' időszakában (1983–1987) mennyire súlytalanná vált a titkosszolgálatok szerepe. A lényeg az, hogy amikor a Mozgó Világ főszerkesztőjeként szoros megfigyelés alatt voltam, a későbbi nyilvánosságra kerülő dokumentumokból semmivel többet nem tudtam meg, mint amit már akkor is tudtam! Aczél György pl. többször is szememre vetette négy szemközti beszélgetésünk során, hogy „maguk milyen hülye rendszerellenes vicceken nevetgélnek ott, a szerkesztőségben!” Volt olyan eset, hogy fogadtam az angol kulturális attasét. Kikísérem, visszamegyek, cseng a telefon, Siklósi Norbert, a Lapkiadó Vállalat vezérigazgatója... a Mozgó szerkesztősége Budán van, ő meg a New York-palotából telefonál – és azt mondja: „Ezt nem lett volna szabad!” Mondom: „Mit?” Azt mondja: „Fogadni az angol kulturális attasét! – Hát – mondom – hát nem mondtátok, hogy nem szabad! – Hát tudjál róla, hogy nem szabad!”

Tehát semmi olyan dologról nem tudtam meg többet, amit akkor tudtam, hogy jelentik! A Szerkesztőség Bertalan utcai épülete előtt reggeltől estig ott állt kihúzott antennával az elhárítás kocsija, ugyanúgy, ahogyan a budakalászi házunk előtt végezték a feladatukat, amikor otthon tartózkodtam. (Azt máig sem tudom, hogy mikor és hogyan szerelték be a lehallgató készüléküket a nappalink csillárja és a mennyezet közé!) Most mi mást tudtak volna tenni? Tehát nem éreztem ennek a súlyát. Másfelől azért is vagyok tanácstalan és értetlen azzal a fajta dühvel szemben, amit sokan táplálnak még a rendszerváltó magyar kormányok iránt, amiért nem göngyölítették föl 100 százalékban úgymond az egész ügynökhálózatot, mert megfelelnek arról, hogy időközben (1982) beléptünk a Valutaalapba. Miként volt már róla szó, elkezdődött a magyar technokrata értelmiségnek a személyes kapcsolatfelvétele amerikai bankokkal, vállalatokkal, befektetőkkel, satöbbi. Megint csak gazdaságtörténészekről

tudom, hogy ez nem egy néhány tucat emberre, hanem a magyar gazdaságnak több mint a felére kiterjedő kapcsolatrendszer volt, mert megkettőződött a magyar gazdaság. Nem kellett már párttagnak lenni, hogy valaki Németországba vagy Amerikába utazzon, vállalati kapcsolatokat létesítsen, tanulmányokat folytasson, ösztöndíjakat fogadtasson el 'satöbbi, satöbbi'. Volt erről már szó? Mondom, de facto '82-től mi benn vagyunk a Valutaalapban, és nem lehetünk olyan naivak, hogy azt higgyük, hogy amikor mi egy nyugati nagyhatalmi érdekszférába is betesszük a lábunkat, akkor ez az érdekszféra ne tenné be ide a lábát! Tehát hogy ne lennének megfigyelők, akik akkor is a kulisszák mögött voltak, azóta is a kulisszák mögött vannak. A legtermészetesebb dolog, hogy minden állam, minden hatalmi intézmény a legális, nyilvános kapcsolatok mellett még titkos megfigyeléseket is végez. Miért izgatna engem jobban az, hogy '83 előtt milyen bolsevik ügynökök hallgattak le, mint az, hogy utána kik hallgattak le? És miért csak arra irányul ez a kíváncsiság, hogy vajon akkor mi történt? Az a gyanúm, hogy ezt a kérdést tanulmányozhatóvá tevő dokumentumok alapján lényeges különbséget kell majd tennünk a Kádár-rendszer titkosszolgálatainak a konszolidáció előtti és a konszolidáció utáni (1983) korszakai között.

K.: Ugorjunk most 1983-ra. A *Mozgó* után hogy jutottál el az MDF-ig? Mondjuk 1987-ig.

V.: Az MDF, azaz '87 szeptember. Értelemszerű, hogy mint botránnyhős, nem volt kívánatos, hogy a sajtóban, meg egyéb nyílt fórumokon megjelenjek, ezért egy általam szerkesztett – társadalom- és nemzetpolitikai kérdésekről szóló nagy tanulmánykötetet, ami a Kossuth Könyvkiadónál jelent volna meg, leállították. Azóta se lett belőle semmi. A vidéki meghívásaimat a megyei kulturális felelősök tatarozásra, erre-

arra való hivatkozással lemondták. Tehát jelezték, hogy én most nem vagyok kívánatos. Ugyanakkor hozzá kell tennem, hogy ez nem tartott sokáig, mert pontosan ugyan nem tudom megmondani, hogy mikor kezdődött, de még az MDF előtti időszakban... Agárdi Péter, aki a Rádió... előbb talán alelnöke, aztán elnöke lett, adott nekem egy munkát. Majdnem egy évig tartott: heti egy alkalommal csinálhattam egy műsort a XIX. század költészetéről. Ami azt jelentette, hogy volt egy heti húszperces líratörténeti műsorom, ami abból állt, hogy az első tíz percben egy-egy klasszikus költőnkéről beszéltem, majd a következő tíz percben a legválogatottabb színészekkel verseket mondtam. Mindig éjfélkor volt a felvétel a Rádióban, ahol olyankor már csend és nyugalom volt. Ilyenkor jöttek be a színészek Sinkovits Imrétől kezdve Kozák Andrásig igen sokan.

K.: Előadás után, gondolom.

V.: Így van. Stifner Gábor volt a rendezőnk, aki ragaszkodott ahhoz, hogy a színészek az én értelmezésemben hallgassák meg a verset, és utána úgy mondják el.

K.: Előre elmondtad.

V.: Hozzáteszem, hogy már volt némi kapcsolatom velük, mert például a Sinkovits, Kozák meg Agárdi Gábor már szerepeltek a Janus Pannonius című tévéjátékomban.

Úgyhogy nem volt ez teljesen előzménytelen. De nagyon intenzív, szellemileg-érzelmileg is feltöltő eseménysorozat volt, amit – most a dolog kultúrpolitikai vonatkozására célok – be kell vallanom, Agárdi Péternek köszönhetek, mert ha ő ezt a lehetőséget nem ajánlja föl a Rádiónál, akkor ez nincs. Aztán volt egy másik segítség, ami egzisztenciálisan is fontos volt. Kaptam egy féléves ösztöndíjat a Vígszínháztól, Radnóti Zsuzsától. Én a Janus Pannonius alapján úgynevezett fiatal, biztatónak látszó pályakezdő voltam, drámaíró pályakezdő, és ezért kaphattam ösztöndíjat. Ami borzasztóan jól jött, mert akkor kezdtem el írni a Kölcseyt. Azt a Kölcseyt, amiből aztán Kerényi Imre csinált rádiószínházi feldolgozást a Radnóti Színpadon. Most kaptam éppen nemrégén Antal Pistától egy másolatot az eredeti felvételből, és akkor döbbsentem rá – közben el is feledkeztem róla –, hogy ennek a bevezetőjét Spiró György tartotta ott, annak idején a Radnóti Színpadon. Tehát elkészültem a Kölcseyvel – amiből aztán később Várkonyi Gábor csinált tévéjátékot –, s nagy meglepetésemre most, január elején a Nemzeti Színházban is volt egy felolvasó színpadi változata. S komoly érdeklődés látszik mutatkozni a Kölcsey iránt.

Ez azért nem elhallgarandó, mert tapasztalom azt, hogy a velem korábban készült interjúk megpróbálják magát a korszakot olyan egyszínűvé és olyan egyértelműen diktatúrajellegűvé festeni, hogy abban egy ilyen renitens ember, mint én, nem kaphatott semmiféle szerepet. A dolog ennél sokkal összetettebb, sokkal bonyolultabb volt. Az, hogy a *Mozgó Világ* szerkesztőségéből senkinek nem volt a politikai viselkedése miatt később egzisztenciális problémája, az önmagában az is azt jelezte, hogy nagyon óvatosan kezelték Aczélék ezt a kérdést. És egy pillanatig nem gondolom azt – különösen a később szerzett ismereteim birtokában –, hogy ennek az irántunk érzett rokonszenv lett volna a magyarázata. Összefüggött ez azzal, amiről korábban

már beszéltem a *Mozgó* kapcsán, hogy ez az egész vállalkozása Aczéléknak egy megfelelési kísérlet volt az amerikai politika számára. Tudniillik elkezdtek fölvenni a nagy hiteleket. '82-ben már a Valutaalapba is belépett – erről is volt szó – Magyarország. És azt, hogy egy ilyen, a Moszkva iránti hűségéből következő durva kultúrpolitikai lépést még egzisztenciális hajtóvadászat is követte volna, ezt semmiképpen nem nézték volna jó szemmel a nyugati partnerek. Tehát itt lavíroznia kellett azért a magyar politikának a két gazda között, és ez számunkra szerencsés volt.

Ugyanakkor azt is hadd tegyem hozzá, hogy ennek a lavírozó, és a lehetőség szerinti megegyezést kereső politikustípusnak is ki kellett termelődni ahhoz, hogy ez így működjék. És ilyen típusú volt Aczél is, meg Agárdi Péter is. Tehát nem arról volt szó, hogy kemény diktátorok akkor hirtelen jó arcot vágtak egy új helyzethez, hanem ők alkatalig erre a fajta politikára voltak teremtve. Malícia nélkül mondom ezt, mert az a rendszertől függetlenül nagyon sokszor volt sajátossága a magyar politikának, hogy egyszerre kellett megfelelni...

K.: Mondjuk „két pogány közt”.

V.: „Két pogány közt” elférni, igen. Vagyis a 'szilencium' önmagában nem jellemző a velem történetekre. Volt ilyen, de aztán jött az ellenkezője is.

K.: És meddig nem szólalhattál meg?

V.: Talán nem a „meddig”, hanem a „miről” kérdés a fontosabb.

K.: Tehát bizonyos kérdésekről nem beszélhattunk.

V.: Mondjuk ki: a politikáról.

K.: A reformkorról lehetett.

V.: Így van. Az az igazság, hogy én a kirúgásom után, tehát '83 szeptemberét követően már lélekben kezdtem felszabadulni, mert úgy éreztem, hogy itt az alkalom arra, hogy önként és dalolva megváljak a Magyar Szocialista Munkáspárttól. Nem akarok vádaskodni egyetlen nemzedéktársamra sem, de el kell mondjam, hogy az egykori barátaim közül – akiknek egy része a jobboldalon másik része a balliberális oldalon találta meg a helyét – többen is kértek, hogy ne lépjek ki, mert eljöhét még az az idő, amikor újra segíthetek. Így hát maradtam. El tudtam képzelni, hogy olyan helyzetbe sodródhat a magyar politika, hogy a *Mozgós* szerepemet nem fogják sem renitensnek, sem deviánsnak minősíteni. S ez részben be is igazolódott.

1988. április 8-án, azon a napon, amikor Bíró Zoltánt, Bihari Mihályt, Király Zoltánt és Lengyel Lászlót kizárták a párttagok sorából, engem is behívtak Somogyi elvtársék (Somogyi Imre volt az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottságának titkára), sőt, egy nagy grémium előtt engem fogadtak először. Azért hívtak, hogy bocsánatot kérjenek a *Mozgó Világtól* való eltávolításomért, és arra kértek, hogy fogadjam el az önkritikájukat. Azt válaszoltam, hogy abban az esetben, ha ez a nyilvánosság előtt megjelenik, el tudom fogadni, ellenkező esetben nem tekinthetem megtörténtnek az 'eseményt'. Azt mondja erre a Somogyi elvtárs, hogy „hát Kulin elvtárs, értse meg, hogy ennek még nem jött el az ideje!” Kijövök a meghallgatásról, ott várnak a fiúk: „na, mi volt? Mi volt? Kirúgtak? – Hát – mondtam – nemhogy nem rúgtak ki, hanem bocsánatot kértek!”

K.: És akkor bementek utánad és kirúgták őket! Ez örület!

V.: Így történt.

K.: Egzisztenciálisan végül is túl tudad élni.

V.: Így van. Sőt azt kell mondjam, hogy nemcsak egzisztenciálisan, hanem szellemileg is, hiszen a *Mozgótól* történt távozásom után a saját 'munkatervem' szerint élhettem. A szemlélődés és az alkotás csábító lehetősége, amit számomra a Kölcsey-darabom írása jelentett, ritkán adódott az életemben. Mert egy dolog az, hogy akkor már tizenvalahány éve taníthattam az ELTE-n a reformkort, és azon belül természetesen Kölcseyt is. Tehát azt kell mondjam, hogy irodalomtörténészként otthon voltam Kölcseyben. Vagyis nem kellett keresnem a 'nekem való' témát. Egy olyan személyiséggel és egy olyan korról foglalkozhattam egy dráma megírásának a szándékával, akit, amelyet szinte jobban ismertem, mint a saját koromat. Az ember a saját korában még csak... hogy mondjam, vízszintesen lát, a Kölcseyt és korát felülről láttam. Ez nagy élmény volt!

Tehát ennyit a '83 utáni időszakról. Jön '87 szeptembere, Lakitelek. Nekem meg nem fordult a fejemben, hogy megint a politikával foglalkozzam. Viszont az előzmények meg kizárta tették azt, hogy a lakitelekiek meghívására nemet mondjak. Tehát elmentem erre az értelmiségi találkozóra. Be kell valljam, hogy végig csendben asszisztáltam, mégis sorsfordító volt számomra ez az esemény. Egyszerre éreztem azt, hogy itt valami nagyon nagy dolog van készülóban, és azt, hogy nem biztos, hogy visszamehetek a családomhoz. Az a légkör tudniillik, ami akkor ezt a lakiteleki rendezvényt körülvette, komoly aggodalomra adott okot.

K.: Hát ennél kevesebért is történt rosszabb!

V.: Ennél kevesebért, igen. És hát annak ellenére, hogy Pozsgay jelenléte Lakiteleken némi reménnyel kecsegtetett: ha egy politikai bizottsági tag is ott van, talán nem lesz mindjárt karhatalmi beavatkozás. De a Pozsgay körüli hatalmi harcokat egy picikét közelebbről ismervén, azt kell hogy mondjam, hogy még az is megfordult a fejemben, hogy őt is hagyták belefutni a csapdába.

K.: Egy csapdába...

V.: Igen.

(befejező része következik)

JEGYZETEK

- 5 Fialat Írók József Attila-köre. Az Írószövetség keretén belül a hetvenes években működő szervezetet 1981 márciusában felfüggesztették, majd a JAK, vagyis a József Attila-kör újraalakulhatott 1981 júliusában.
- 6 A Népszabadság kulturális rovatának vezetője. A Kritika című lap munkatársa, majd főszerkesztő-helyettese, 2004-ig, amikor a Népszabadság főszerkesztője lett.

L É K A G É Z A

Dzsó!

A szerzőnek Utassy Józsefre emlékező és a közeljövőben megjelenő kötetéből válogatva

Nézek utánad, reflektorozok:
évtizedes köd a holnap.
Mint reptéri kutyák a drogot,
én onnan is kiszagollak.

Ha tanúm lehetnél

Dzsó,
öreg Dzsó, ha tudnád,
belém már csak hálni,
s álmodni járnak a nők.

Ilyenkor kézen fogva
alszunk, akár a vidrák
a hullámzó tengeren –
el ne sodorjon az ájer.

Dzsó,
öreg Dzsó, ha tudnád,
ha tanúm lehetnél rá,
talán le se tagadnám!

Szökés

Dzsó,
öreg Dzsó, ha tudnád,
először azt gondoltam, tán
berheltél valamit a radaron,

elvégre mi az neked,
befogni, becserkészni
az őrségi tájat,
a csákánydoroszlói restit,

ahonnan végül fölhívtalak,
mert mintha sugalltad volna
a percet, hogy belássam:
tőled már elszökni se tudok.

Hülyének nézel?! – robbantál.
Honnan veszed a bátorságot,
hogy ne ülj itt velem szemben
ma, kedden, kettőkor?!

Hát ezért pofázok évtizede
minden átkozott héten?! –
és csak hajigáltad a szót,
én meg irtóztatva ráztam le

magamról, mint valami
krákgotató, allergén dudvát,
szinte fuldokoltam a bicikli
nyergében Óriszentpéterig,

azt remélve, ezzel vége,
verődik tőled is, tőlem is,
majd elengedtem magam
a hosszú, kondorfai lejtőn,

de úgy néztél utánam:
a tarkóm belezsibbadt.

Foto A. Á. Enke

ALEXA KÁROLY

Szabados Árpádról

Egy kiállításmegnyitó át- és újratrva. (Ebben a – hiányos – mondatban egy – szöveges – műfaj a mondat alanya.) Azaz: egy kiállítás megnyitó(jának) helyzetértelmezése az előszó és az írásos szöveg „között”. (Itt viszont az ott szereplő személy vette az alany mondattani funkcióját.) És most ne is beszéljünk a két közlési forma megvalósulása között eltelt időről. Másként: kifejezési formát kereső személyesség...? Vagy: egy szöveg mint önmaga reflexiója...? És a „tárgy”...?

„A lebegő világ képei” – idézve a meghívót – között vagyunk, és hogy utaljak az alkalom kapcsán a helyre is: a Vízivárosi Galériában, 1027 Budapest, Kapás utca 55., meg az időre is: 2021. június 15., délután hat órákor. Emlékkiállítás, festmények és litográfiák a falon, áttekinthető szerkezetben, illő szakszerűséggel megvilágítva, nagyjából egy tónusú és modorú a „merítés”. Barátok, kollégák, családtagok, cselengő budai értelmiségiek, telítve velük a kétszintes tér, de azért „helyet” hagynak a hiányzóknak: a távoli kollégáknak, régi barátoknak, tanítványoknak, irigy és áruló aljadékoknak. Azokról sem feledkezzünk meg, akik már Árpáddal együtt egy másik téridőből figyelnek bennünket. És hadd bonyolítsam tovább az eltűnt és újraéledő szövegek tetten érhetetlenségének gubancát: itt van velem egy tucatnyi jegyzetlap, az akkor élőszóvá bokrosodott firkákkal és egy link, mint „megörökítője” térnek, időnek, szövegnek: <https://youtu.be/F6D2wRI4M>.

Most – mikor?

Retorikai fogás: mielőtt belevágnál saját szavaidba, idézz. Valakitől olyasvalamit, ami hitelesít téged is, meg a témát is. Árpádról álljon az – előre vetítve és összegezve –, amiről Beckett így ír, s amit Árpád is idéz: „Többre becsülöm annak kifejezését, hogy nincs mit kifejezni, nincs mivel és nincs miből kifejezni, hogy nem létezik a kifejezés ereje, a kifejezés vágya, csak a kifejezés kötelessége.” Kötelesség – obligation. Azaz: miért kötelességem, hogy a létezésemmel kapcsolatosan létrehozak valamit? Iktassuk ki Beckettből ideiglenesen a „nincseket” és a „nemeket”, és ezután tegyük föl a kérdést: az „obligatio”-val mit tudunk kezdeni mi, nem művészek, mi civilek? (A latin alapszóban igen hangsúlyos a kiszolgáltatottság mint alapjelentés: „lekötöttség”, „lekötelezettség”, „megkötöttség”.) A válasz amilyen nyilvánvaló, olyan képtelen súlyú, egész életünket meghatározó feladatot jelöl: „tudatosítani” és – ami nem ugyanaz – „tudattal ellátni” a világot, ugyanakkor tudatosítani a magunk helyét is a világban. (A „világ” meghatározásába, ha ez egyáltalán lehetséges is volna, most ne bonyolódjunk bele.)

Az lenne az – esztétai szakszerűséggel vagy valaminő ontológiai tétellel aligha bizonyítható – véleményem, hogy a civil absztrakció és a művészi elvonatkoztatás a „mélyben (?)” „összeér”, hogy ezek egymásnak végső soron leképeződései, hogy szüntelen átmenetek érhetőek tetten köztük. (Attól a nem éppen jelentéktelen

különbségtől eltekintve, hogy a művészet formaképzés is, tehát teremtés. Bár..., bár a privát lét eseményei is hordozhatnak olyasféle artisztikumot, amik a művészeti szférák elemeivel rokoníthatók: bizonyos „szabályos” történetformák, konfliktusok dramolettjei, teremtett közösségi szerkezetek, érzelmek hullámmozgása, transzcendenciával kacérkodó rítusok stb.) Tehát, állítsuk: amit egy nagy művésztől elleshetünk, az személyes leckénkké, élet- és sorsalakító programunkká válhat.

Számomra Szabados Árpád ezt a fajta művészi példát és példázatot jelenti. Fél-százados barátságunk számomra világképformáló események sorát hullámoztatja az időben és az emlékezetben. Hozzá kell tennem, hogy Árpád férfiként is mintaalak volt számomra és sokunk szemében: ízlése, jósága, szellemi nyitottsága és ítéleteinek kérlelhetetlen derűje, értékrendjének mindent – a politikától a családi élet rendjéig – felölelő egyneműsége, erkölcsi stabilitása, viselkedésének szeretetteli határozottsága révén; eleganciája..., ahogy vászonzakóit és pulóvereit viselte, ahogy keresetlenül harmonikus mozdulatokkal hozott létre valószínűtlen ételkombinációkat, esetleg tonnás gerenda-konstrukciókat egy lélettérbővítő teraszhoz, amilyen baráti szigorral kért számon minden trehánytságot a foci pályán, ahogy ajándékozni tudott...; és éppoly elkötelezettséggel kalandozott a természetben, mint a legkülönbözőbb művészetekben vagy a filozófiában, vagy amilyen felelősségvállalással telítetten tanított. Amikor Reni felkért ennek a kiállításnak a megnyitására, azt is megkérdezte, hogy miféle titlust írjanak a meghívóra: „tanár”, „szerkesztő”, „kritikus” vagy mit. Gondolkodás nélkül vágtam rá: „Árpád barátja”.

Megállom, hogy idézgessek évtizedek közös eseményeiből, szívmengető és kevésbé kellemős eseteket, jóllehet a legtöbbjének mára már alighanem van történelmi súlya is, és megóvom most magunkat attól is, hogy felidézsek lakásbensőket, szerkesztőségeket, főiskolai tanórákat, verniszázásokat, labdapattogásos tornatermeket, természetközeli együttléteket. Hogy egy pohár vörösbor, ha átnézünk rajta, mit tud alakítani egy festményen. Azt is inkább magamnak rögzítem, hogy először 1974 márciusában került a nevünk egymás mellé: az antológia-formájú Mozgó Világ hatodik számában. És most tudatosul bennem az utolsó efféle alkalom: a Magyar Művészet 2015. második száma közli lebilincselő akadémiai székfoglaló előadását, Az alkotói folyamatról, én meg ugyanitt a magyar anekdotához fűződő évtizedes rögeszmémnek adok újra hangot. És már csak két év, hogy a 8-as busz kelenföldi végállomásán a reggeli napfényben megszólaljon a telefon.

Tehát: élj tudatosan. Hadd merengjek el ezen a kimondatlan parancson ezek között a képek között, amelyek olyan életszakaszaiban születtek Árpádnak, amikor sorsa a boldogság és szeretet jegyében véglegesedett, és még nem találtak rá a betegségek. Egyszer egy koraesti órán ott bámészkodtam a GYÍK-műhelyben, értetlenül szemlélve a kisfiúkat-kislányokat, amint hosszú botokkal hadonásznak mindennemű koreográfia nélkül. Mi végre ez? – kérdem utóbb. A feladat az volt, hogy ki-ki próbálja meg ki- és betölteni a körülötte lévő teret. Így téve magáévá azt. Azóta sem felejttem el, hogy ha aurám talán nincs is, de tudjam: van rám szabott tér, amiben és amiért felelősséggel tartozom. És egy másik apróság – tudatosítani azoknak a jelenségeknek

a lét- és viselkedésformáló erejét, amiket jobbra még észlelni is alig észlelünk. Említi Árpád, hogy „a hangok bennem gyakran teret képeznek”. A magasabb vagy mélyebb szólamok mintha, mintha?, a tér távolabbi vagy közelebbi pontján szólalnának meg. Ezt is megiltom magamnak elfelejteni.

Élj nyitottan, hogy élhess tudatosan. Így válhat a művészi észlelési technika, vagy ihletettséggel a civil gondolkodás számára is példamutatóvá, azaz formaadó gesztussá. „Ez, ha úgy tetszik, eltakarítja az útból, ami fölösleges.” Mi ez az „ez”? Az alkotásról szólva, bármit is értsünk a civil vagy az artisztikus kulisszák között ezen – egy biztos (idézem székfoglalóját): „A létrehozás maga nyomot hagy a létrehozóban.” És legyen itt még egy emlék-példa. Meséli Árpád, hogy egyszer madarakat kezdett rajzolni. És sorra dobálta ki a vázlatokat, amíg meg nem akad a szeme az egyikben, egy különös torzón. Orsóforma madártest, láb és nyitott szárny nélkül, ferdén lefelé. Kiment a képet és kezdi tovább rajzolni, hasonló torz alakzatokkal, egymás mellé és fölé, és a határolt, de a vonalaktól egyre határozottabban megnyíló térben ezek a lények élőkké válnak, sőt repülni kezdenek. Életre galvanizált rajz-madarak... Vagy esetleg – előttem a kép – a drappos szürke háttérben nem ebihalak cikáznak? Netán: osztódási vágytól űzött férfigagok? Ha valaki nem hajlott a misztikumra, Árpád, a református lelkészfiú, hát ilyen volt. Véljük tehát mi, azt ami itt történt, egyszerűen az alkotás valóságteremtő képessége bizonyítékának, egyszerűen szólva, csodának. És örök talánynak.

Művész és közönsége... Nagyon megtisztelt, hogy milyen komolyan vette Árpád egy hajdani kiállításmegnyitó ötletemet, olyannyira, hogy akadémiai székfoglalójában is idézi, elnézést, hogy szóba hozom: „Szabados Árpád képei figyelnek bennünket..., úgy mondanám szembenéz egymással kép és szemlélője...” A szemlélő magára van hagyatva, kiszolgáltatva a képnek, a műnek. (És – persze – vice versa.) Annak „fenomenonnak” vagy „fenoménnak”, ki tudja, melyik szó itt a helyénvalóbb, ami odakerült a művész és a civil szemlélő közé. Amit tehát első lépésként meg kell fejteni a szemlélőnek, ráfogásokat kell mérlegelni, hogy az értelmezés egybeessen a műtárgyban rögzített, többnyire titkolt, jelentéssel, vagyis a műtárgy értelmével. És ez nem egyszerű feladat, különösen nem olyan művésznél, mint Árpád. Aki nem elbeszél, nem anekdotába tömörít, nem segít rajtunk külső „támpontok” megadásával. Aki éppen olyan eréllyel hártja az imitációi csábjait, mint az ideológiák pandémiás erőszakosságát. Most (mikor is?) itt (hol is?) körbenézve pl. az Utak című darabról, vagy a Variációk 2-3-ról novellát tudnék írni, oly sok mindent mozdít meg bennem, viszont a Weöres-sorozat darabjait, ha megfeszülök se tudom tagolt mondatokkal véleményezni. Noha itt van még „külső” támpontunk is, maga a címadó költő, vagyis egy költői név.

(Amihez még egy Mozgó Világos emlék is társul. Lapunk „érett korszakában” minden számhoz képet, plakátfélét, illetve képeslapokat mellékelünk. Természetesen Árpád intenciói alapján. Weöres Sándorhoz kettesben mentünk el vele, gyönyörű rajzpapírokkal és színes ceruzák légioival felszerelve. A Mester vonakodás és töprengés nélkül húzta a vonalakat, váltogatva a színeket és a formákat. És dobta odébb,

amit késznek érzett – egyetlen korrigáló firka nélkül. Utóbb az eredeti lapokat egyik ifjabb kollégánk ügyesen kisajátította. Éppen az, aki aztán évtizedek múltán meglehetősen éllel kárhóztatta Árpádot, hogy szerkesztőként nem támogatta kellően az avantgardot. Itt jegyzem meg, hogy azok az évek, amiket szerkesztőként Árpád társaságában töltöttünk, számunkra, bölcsész irodalmárok számára, a folyamatos „tanulás” éve is voltak: ekkor lestük el tőle, hogy miként is tájékozódjunk az akkori – hetvenes-nyolcvanas évtizedbeli – képzőművészet forradalmian izgalmas közegében. Ami azt is jelenti, hogy ő bátorított ítéletalkotásra egy olyan terepen, amin korábban nemigen mozogtunk otthonosan. Aminek Árpád egyszerre volt tevékeny és úttörő alkotója és szerkesztőként a szervezője-támogatója. Aki azonban hallatlan érzékkel szűrte és szűrte ki a linkséget, az akarnokokat, a kóklerkedést, a szabadságnak álcázott mindennemű felelőtlenséget, az álságos dilettantizmust, a sunyizó nyomakodást. Alighanem ennek a hajdani szerkesztői szigornak is szerepe lehetett sok-sok évvel később abban a galád puccsban, amivel megfosztották a rektorságtól, 2002-ben. Meg – mondjuk – a Kossuth-díj elmaradásában. De hát ez most legyen csak egy rövid zárójel. Azért persze így is emlékeztető. A lényeg az, hogy summázzhatjuk: van valaki, aki a maga területén minden újdonságra és készletésre nyitott és mégis megmarad klasszikus mesternek.)

Tehát újra mondván: értelemszerű és nyilvánvaló, hogy akkor tud egy műtárgy a befogadó számára életajátatokkal szolgálni, ha a befogadó eleget tesz a maga feladatának. Ha megtalálja a mű értelmét, akár pusztán „intuíción” révén, akár egy szellemi feladvány „megfejtésé” révén, akár kényszerű „ráfogással”. Jó pár évtizeddel ezelőtt kaptam én Árpádtól egy képet, amit akkor is, ma is főműnek gondolok. 71 x 103 centiméter, papír, ceruza. Száznál több emberi alak látszódik rajta, a legkülönbözőbb, többnyire torz-torzított testtel, sérült figurák rajzó alvilága, és a legtöbb (de nem mindegyik) át van ikszelve vastag piros ceruzával. Nincs keret, nincs cselekmény, nincs perspektíva, nincs háttér. Ez a kép máig leckeként működik a szobám falán, amikor rápillantok. Hányszor, de hányszor próbáltam átfordítani a „történetmondó” irodalmiság „nyelvére”... Hogy lehet-e (szabad-e?) valami sztoriba kényszeríteni ezeket a semmiben mozgó és mégis oly valóságos „fenomenonokat” (fenoméneket)...

Hadd jegyezzen meg, hogy ez a rajz, aminek címe sincs, Árpád művészetének egyik jellemző formaképző vonását jelzi-előlegezi. Jelesül azt, hogy bátran és magától értetődően bánik a jelekkel, legyenek azok torzított vagy hiperrealista formaelemek, és a szemlélőre bízva annak eldöntését, hogy a jeleknek ezt az áradását értelmezze, a maga számára üzenetként véglegesítse. Civil nyelvre fordítsa. És hogy elmerengessen azon: mi ebben az ihletettséget és mi a tudatosság. Árpád itt is segítségünkre siet, noha kénytelen paradoxonban fogalmazni: „tudatosan igyekszem ösztönösen dolgozni”. 1987-ben Dunaújvárosban volt kiállítása. A szokásos nyüzsgésben oda keveredik, észlelhető szándékossággal, kettőnközött egy némileg illuminált férfi, aki szemtől szembe bátran „leleplezi” a festőt, afféle „helyi” értelmiségként, „alfrajdistá” konyhai pszichológusként, motyogván, hogy a képeken hemzsegető brutális elemek – ez egy ilyen korszaka volt Árpádnak –, a kések, a fogak, a szögek, a kövek, a fűrészek, falfirka „átíratok” (Ó, az a régi József utca...), „kifestő” könyvek rémségei stb. arról árulkodnak, hogy a festőnek súlyos probléma van a nemi életével... Amik műtárgynak látszanak, nem többek tehát, mint ennek együgyű és spontán kivetítései. Gyöngyöt a disznók elé... Árpád a lehető leghiggadtabb hangfekvésben rögtönzött egy kis értekezést arról, hogy a látszat mennyire csalóka lehet, azaz, hogy ami ösztönösnek mutatkozik, a lélek ösztönös és kendőzetlen vallomásának, abban mennyi a szándékosság, a tudatosság, a művészi önreflexió, mekkora a kontroll.

Nem állom meg, hogy – végezetül – mint Árpád barátja és művészetének elkötelezettje, ne engedjek meg magamnak még némi – további – tudálékoskodást. Egyfelől egy ötletnek adva hangot, másfelől, hogy megemlíthessem egyik kései és számomra – megrendítően – talányos munkáját. Az ötlet csupán egy feltételezés. Magyarázatkísérlet. Egyfelől ott vannak a jelek és a fragmentumok, másfelől ott Árpád törekvése a sorozatokra. Ott a „folyamatok”, a darabok között oly gyakran észlelhető „folytonosság”, a „továbbírás” szüntelen kísértése. Már a legkorábbi időktől, akár a „gyerekrajzoktól”, a könyvillusztrációktól vagy a „dilettánsok naplójától”, a későbbi tekerceken át, a fotósorozatokig, az akciódokumentumokig, majd a „lény-növényekig” és a „kis-képekig” vagy a „szimmetrikus” sorozatig és a végül – a csodálatosan letisztult, az élet kikezdhetetlen harmóniáját sugalló Szepezd-munkáig.

Nyilván nem a klasszikus „grand art” iránti nosztalgia működteti ezeket a sorozatokat, hanem valószínűleg az a hajlam, ami mindannyiunkat megkísért, legyünk alkotók vagy civilek, hogy a széttört világba valaminő harmóniát sugalmazzunk. Ha másként nem, hát meg- vagy kitalált, konstruált történetek-történesek útján. Hogy a széthullást dokumentáló fragmentumokat ne hagyjuk eluralkodni, kényszerítsük őket arra, hogy még és még beszéljenek önmagukról, hogy minél sötétebb mélységekig vagy éppen minél éteribb magasságokig hatolva valljanak a maguk természetéről, azaz persze rólunk és nekünk. Hogy a sorozat-jelleg vállalja azt, hogy a létezés történetekből épül, nem nyugodhatunk bele az apokaliptikus mozdulatlanságba. Belemagyarázás? Lehet.

De ez a gondolat nem hagy nyugodni, és mind erősebben, amióta Árpád első medve-fotójával találkoztam. Ami alighanem a „lény-növény” ötlet alakváltozata lehetett: egy óriás játékmedve és Árpád kettőse a növényi vegetáció mélyében. Az elmúlás dermesztő üzenete volt ez a kép a számomra, évekkal ezelőtt, egy sejtelem vallomása, hangsúlyozottan a „gyermekre való hivatkozás” démonikus jelentéstöbbletével, az emberi lét visszaépülése, lesüllyedése és eltűnése a kuszán közönyös természeti elemek közé és között, egy felnövesztett és ugyanakkor gyermekjátékká preparált alvilági küldönc közreműködésével. Azután megismertem a többi-medve képet is, játékosabbakat, kedélyesebbeket is, és Renitől megtudtam, hogy Árpádnak milyen kedves ajándékaként került ez a tárgy (lény?) hozzájuk. A kérdéseket azonban nem tudom háritani. Jogom van-e ebben a familiáris gesztusban valami apokaliptikus véletlen üzenetét feltételezni? Jogom van-e a ráfogáshoz: ez a véletlen a művészi tudatosság kódja csupán? És megtehetem-e, hogy ezeket a képeket, amelyek a legkülönbözőbb időkben és élethelyzetekben, a legváltozatosabb alkalmakat ki- és fölhasználva jöttek létre, én magam rendezzem sorozatba. Jogom van-e arra, hogy egy privát időben létrejövő és a maguk két dimenziójában otthonra lelő életképeket valami nem létező sorrendbe állítsam, egy újfajta időlegességgel hierarchiába hazudjam őket. Tehát ezzel a külső gesztussal olyan értelmet sugalljak, ami – ismétlem – már az enyém, aminek lényegében csak ürügy a műtárgy, azaz, hogy a szóveges narratíva felülkerekedjen – átlépve illetékessége határait – a képen, a képeken, amik egyediek és egyszerűek.

Mit tehetünk tehát – tágítsuk tovább a búcsúzás mondatait – a művészettel, mint talánnyal, rejtéllyel, titokkal – mit tehetünk, mi civilek? Általában. De most és itt, mi különösen, akik nem tudunk belenyugodni abba, hogy eltávozás után se faggassuk Árpádot. Amikor már csak a képeivel beszélgethetünk. Mert azok mindig szóba állnak velünk.

2021. augusztus 3.

182.

Az ezerkilencszázötvenhatos esztendő novemberének első napjaiban még mindig Belgrádban rostokoltam.

Vágytam pedig hazafelé.

A Bulgáriában töltött tanulmányi hetek múltán gyakran úgy képzeltem, hogy dübörgő gyorsvonattal, megállás nélkül száguldok Szófiából Belgrádon át Budapestre, és ott leroggyanak drága városom – riasztó hírekből hallottan – felsebzett és megtépázott teste előtt.

Ez várt volna rám és erre vártam.

Ámde érvényben volt a jugoszláv oldalról elrendelt határátlépési tilalom.

Kedvetlenné lohasztott, de mitévő lehettem volna ellene?

Mehettem volna Bécs irányába, azaz: Európa tág tereire, de nem támadt ilyen gondolatom. Igazán végtelenné tágult volna a tér köröttem, ha Amerika felé veszem az irányt, amiként a magyar menekültek többsége tette, de az a kaland sem vonzott.

Mitévő lehetek hát azon kívül, hogy hagyom a Semmit cselekedni?

Csakhogy az általam lezseren kezelt SORS-om jobban vigyázott magára, – mint azt én tettem felsőbb-önmagammal.

Akként „intézkedett” ez a bizonyos felső-énem, hogy rejtett indítékoktól vezetve sétáljak el a legnagyobb belgrádi szálloda utcákra néző ablakaihoz, bámuljak be, vegyem észre Gádor Bélát, a budapesti Ludas Matyi című vicc-újság főszerkesztőjét, aki szintén észrevesz odabentről, és vadul integet.

Kölcsönösen örvendeztünk, ölelkeztünk a Ludas Matyi főszerkesztőjével, noha ő jócskán túl-örült engem, harsányan hangoztatván, hogy őneki mindennél nagyobb nyereség az, hogy – ezekután –, ha szokott magánya támad rá, ami elől Toncz bácsihoz kénytelen menekülni –, mostantól megszűnhet majd az a kényszer, mint ami mindennél rosszabb.

Komolyabbra fordulva előadta, hogy szerinte a jugoszláv kormány igen barátságosan és engedékenyen viselkedett az ide menekülő magyarokkal az első napokban. Csak akkor lettek bizalmatlanok és zárták le a maguk oldalán a határt, amikor a magyarországi forradalmi, vagy ellenforradalmi hangzavarba nacionalista, meg irre-renta jelszavak is vegyültek.

Bólintottam és megértettem.

183.

Ügyszólván mindennapi köszönőviszonyban voltunk Toncz bácsival is, minthogy szintén a Ludas-nál dolgozott, kiváló karikaturistaként. Köszöntünk, ha láttuk egymást, de ritkán, vagy talán soha nem beszélgettünk. Megragadta ezért a figyelmemet, hogy mostani találkozásunk alkalmával hangos, haragos hangon tanácsolta, hogy ne akarjak én fészket rakni Belgrádban, mert igenis, nemcsak Magyarországra, de ide is bejönnek az oroszok, mert bármi áron meleg tengert akarnak, igenis meleg tengert akarnak és elmennek az Adriáig!

A közelünkben volt Gádor Béla is, és alkalmas pillanatban megsúgta, hogy Toncz bácsinak talán „hajlama”, „ingere” vagy micsodája van arra, hogy szélsőséges nézeteket valljon, avagy hirdessen, ezért ne is reméljek sokat a vele folytatott magánéleti, vagy akár közéleti társalgásoktól.

Egyszer mégis majdnem belementünk egy téma taglalásába, de a magam részéről kihátráltam a folytatás elől, miután tudomásomra hozta Toncz bácsi, hogy Gádornak az eredeti neve tulajdonképpen nem Gádor, hanem Guttmann. Tehát zsidó származás, ezért vigyázni kell vele, és legfőként véletlenül se említsem füle hallatára a nevét, mert az zsenánt neki.

184.

Ugyanezen a sűrű napon történt, hogy Belgrádba repült Szabó László magyar és nemzetközi sakknagyemester. Moszkvából érkezett, ahol rangjához illően diadalmaszkodott azon a sakkolimpián, amit a történelemben első ízben rendeztek éppen akkor a szocialista Szovjetunióban.

A nagymester Belgrádba érkezésének hírével együtt szaladt szét az értesülés, ami szerint már a legközelebbi napokban tovább utazik Bécsbe. Nagyon sürgősen kellett hát tető alá hozni a szellemi sporteseményt, aminek igazi rangját, izgalmát, éppen a világhíres résztvevő jelenléte adja.

A belgrádi sakkegylet illetékesei nagy gázra kapcsolva, jó eredménnyel buzgólkodtak is, aminek nyomán már másnapra terveztek-szerveztek egy szimultán-sakkbemutatót, nem kevesebb, mint harminc szerbiai küzdőféllel, az egy magyar ellen.

Mindennek előzményeként ide kell szűrnom, hogy sorsom váratlan rendeződésének az is forrása lett, hogy Szabó László sakkzseni, a fényes Moszkva szállóban rendelt magának lakosztályt. Egyébként mindig ott lakik, ha Belgrádba érkezik, és külön örömeire szolgált, hogy ráadásul ott most összetalálkozott Gádor Bélával, ifjúkori barátságuk boldog tanújával.

Természetes volt, hogy már első este fényűző partit adott a nagymester a lakosztályában, ahová magától értetődően meghívott volt Gádor mellett az egyébként szintén a szállóban lakó Toncz Tibor bácsi, a Ludas Matyi karikaturistája, továbbá egy korombéli fiatalember, akit Jóskának hívtak, pozíciójára pedig a nem egészen érthető „tréner” kifejezést használták. Később számomra is kiderült róla, hogy általános mindenes a nagymesternek, mégpedig évtizeddel ezelőtt óta, amikor egy Balaton mel-

letti kulturális versenyen háromszáz Ady-verset adott elő egyvégtében, könyv nélkül, és ez felkeltette a nemzetközi nagymester figyelmét.

És mivel az általános jóindulat, öröm és nagyvonalúság révén árva-magamat is figyelemre érdemes élőlénynek, mégpedig Gádorék tartozékának minősítettek –, természetesen engem is otthonába invitált Szabó László nemzetközi nagymester. Sőt, a későbbiekben meg nem érdemlettnek mondható érdeklődést mutatott személyem iránt, zömmel kibontakozni tetsző írói erőfeszítéseim, kísérleteim iránt. Megdöbbenve fogadta a hírt, ami szerint én egy foszladozó dunai dereglyén letem szállást magamnak az elmúlt éjszaka, miután kényszerűen leszálltam a Szófiából érkező vonatról, és valószínű, hogy ugyanazon az úszó deszkán kell töltenem a mai, holnapi, sőt: holnaputáni éjszakát is – jobb híján.

Mondott valamit tréner Jóskának, aki kiment, majd tíz perc múltán visszajött, és általános figyelemről kísérve előadta, hogy mától a tetőtérben tárolt tisztítóeszközök társaságában tölthetem éjszakáimat, amíg jobb megoldással nem szolgálhatnak. Üdvözlettel: a szálloda igazgatósága.

Taps fogadta szavait, én pedig pironkodva hálálkodtam és hajlongtam a jelenet voltaképpeni létrehozója, a nagy sakkozó varázslatos személyisége előtt.

185.

Valahányszor visszagondolok erre a jelenetsorra – leginkább arcpirító szégyent érzek. Az a gyanú gyötör, hogy az annakidején produkált pironkodásom, hálálkodásom – nem volt őszinte, hanem inkább álságos volt.

Persze, jólestek a felületes ismerkedésünk nyomán, úgyszólván a szellők szárnyán születő és felröppenő, méltányló és méltánylandó szavak, amiket a sakkozó a fülembe muzsikált, ámde azok önsúlya nem abban kulminált, hogy bizonyos felismerések nyomán létrejöttek a nagy eszű sakkozó agyában, azután mások számára is érthetően megfogalmazódtak, kimondódtak, hanem abban, hogy az én személyem –, a személyiségem! – tökéletesen alkalmas alapot kínált ahhoz, hogy mindaz, ami megtörtént, létre is jöhessen.

Voltam, aki voltam, és vagyok, anélkül is, hogy valakik ezt kéretlenül szajkózzák!

Nincs rá szükség, hogy ajnározzanak! Hagyják azt meg nekem, aki egyébként is mindenki másnál jobban csinálom!

Akkor vagyok talán a legpontosabb, ha arra gyanakszom, hogy sértően érintett a sakkbajnok fölém tornyosuló kicsodasága, ami – ráadásként – látványosan egybekarolódott gyámolításommal, avagy akárcsak annak a szándékával.

Csillogott például a szeme, mosolygott az arcán mindene, amikor utasításba adta trénerének, hogy a holnap rendezendő szimultán-csata harminc résztvevője mellé jegyeztessen engem is. Az ő harmincegyedik ellenfeleként lépek majd pástra!

Megmosolyogtam az ötletet, és mondtam neki, hogy nem tudok sakkozni: csak az alaplépéseket ismerem – talán.

Utasította tréner-Jóskát, hogy holnapig tanítson meg sakkozni.

Összecsapkodta a kezeit, masszírozta homlokát és nyakát, mintha már is küzdelemhez edzené magát, majd újdonna homlokára csapva figyelmeztette Jóskát, hogy az alkalomhoz illő és nekem járó honoráriumról se feledkezzék meg!

Gyerekes ujjongása folyamán Gáddal is összeölelkezett és mindketten hosszan örvendeztek.

186.

Jóska szobájában azzal múltattuk az időt, hogy megfürödtem, borotválkoztam és növekvő rossz kedvvel hallgattam vendéglátómnak a sakkozással kapcsolatos mondanóját. Egyetlen, amire máig emlékszem, hogy nagyon fontos a „fogott figura lép!” című szabály, mert ha vétünk ellene, tudomására hozzuk a külvilágnak szándékunkat és ezzel komoly hátrányba kerülhetünk. Éppen az a lényege a sakkozásnak, hogy a fejünkön belül elrejtve hozzuk létre a parancsot, és annak a nyomán cselekszünk a táblán, és ott már bárki számára láthatóan.

Annny kérdésem volt a napirendhez, hogy mi történik a nekem járó pénzzel akkor, ha véletlenül bemattolom a Mestert?

Földre guggolva vihorászott Jóska –, aki egyébként első pillanattól baráti érzéseket ébresztett bennem – és csak miután kellő levegőhöz jutott, kezdte magyarázni, hogy a mester egészen bizonyosan mattot kap tőlem, illetve önmagától.. Azt ugyanis nem bízhatja énrám. Higgyem el, hogy alkalmas pillanatban bemattolja majd önmagát, és kezét nyújtva megköszöni nekem, a győztesnek azt a mattot, meg azt is, hogy részt vettem egyáltalán a rangos nemzetközi viadalon. Vagyis minden úgy történik, mint a sportvilág szédítő magaslatain dívik.

Nem lesz tehát semmi véletlen, mert gondoskodik róla a Mester, hogy feltétlenül ő kapjon mattot, hiszen az külön szenzáció lesz, hogy az ismeretlen kis magyar legyőzi a Szovjetunióból győztesen éppen hazainduló világbajnokot. Így lesz igazi szenzációvá ez a belgrádi szimultán!

Hatalmasan megerősödött bennem az ellenérzés a másnapra tervezett nyilvános szereplésem iránt.

Miféle pojácaságba keverem magamat? Kiknek a nyilvánossága előtt mutogatom magamat, és mit képviselek? Milyen papírra írom oda a nevemet, hogy felvettem X összeget egy munkáért, amit nem végeztem el?!

187.

Jóskától hamarosan elköszöntem, azt követően, hogy a belgrádi Moszkva szálló padlásterében rendelkezésemre bocsátott helyiséget szemrevételeztem. Első látásra természetesen nem volt vonzó, vagy éppen lelkesítő, de hát hamar a szememhez és eszemhez emeltem.

Eljátszotta Jóska, hogy gratulál új otthonomhoz, amihez kis ajándékot mellékel. Díszes dobozt húzott elő kabátja alól és nyújtotta, hogy bontsam ki. Selymes tapintású, pikáns kis női harisnyatartó terült szét a tenyeremen, olyanféle, amilyeneket pesti luxusboltokban is látni. Hozzáfűzte vendégem, hogy jó hasznát vehetem

az itteni fehérnépek között is, mert kevés van még belőle a piacon, ezért igen keresett.

Alkalmos helyre csusszantottam, a takarítóeszközök alá, és indultam a Duna-parti dereglyén hagyott holmimért, hogy mindenemmel beköltözzek a város legdíszesebb épületébe, azon belül persze a legalacsonyabb rangú létesítménybe, de ingyen, azaz a lehetőségem határain belül.

A búcsúkézfogás pillanatában úgy tetszhetett, olyan embertől köszönök el, akinek szívesen vagyok a társaságában, ami igaz is volt, de ellentett mögöttese is létezett.

Meg nem idézhető pillanatban, valahol az éppen múltó idő egyik töredékrészében született az idegeimben az a feltevés, ami szerint most van vajúdóban az emberiség. Nem született még meg, csak vergődik, hogy létre kelhessen. Nincs formája, nincsen tartalma.

Úgy képződött meg előttem, és mögöttem, fölöttem, alattam, amiként nagyapám világa. Forrott, de nem forrott ki, csak a láthatatlansága olvadt.

Nagymamám a jegyzőéknél volt cseléd, egyúttal pesztra, mosónő és csak egy pár papucsos volt. Csak a főutcán húzta lábára, a falun kívül mezítláb ment. Nagyapám ebbe a mezítlábas lányba szeretett bele s vette később feleségül.

Én már csak egyfogú öregasszonynak láttam, olyan volt a kinézete, mint a boszorkánynak Jancsi és Juliskában, de nem volt gonosz, hanem csak agyongyötört, aki tizennégy gyereket szült, hetet halva, a többit felnevelte, és még melléjük férje fi-testvére özvegyének három gyereket, akiknek amúgy is „több járt”. Millió apró igazságtalanság fojtogatja a világot!

Ha Szabó László nagymester adja majd a mattot önmagának, de annak a látszatát erőltettük, hogy én mattoltam be, stb. – akkor az: csalás. Mindenki csaló, aki mindennel akármiképpen azonosul.

Hát én – nem!

A felismerésem, és annak kimondása úgy hatott rám, akárha test-test elleni küzdelemben végső győzelmet arattam volna. Lehunyt szemmel is láttam diadalmas tartásomat, és még szellememet is olyan formájúnak véltem, amilyen egy jól kimunkált atléta teste lehet.

Az éjszakai Belgrád gyengén világított részén lépegettem a Duna-ág irányába, és derültem rajta, hogy úgy közlekedek, mint aki ezer esztendeje itt él, noha életemben először járok itt. Semmi nem lehetett régről ismerős, mégis olyan otthonos magabiztossággal közlekedtem, akárha egy helyben állanék, és minden rajtam kívüli „más” vegezné öntörvényű mozgását.

A rajtam kívüli, a való világgal nem párhuzamosnak mondhatóan ugyan, de a bennem belüli, a leginkább szelleminek mondható s a maga nemében úgyszintén való világ is virulensen élte a maga életét. Állandó képe mozgott agyamban egy szabálytalan gömbnek, ami akármelyik, véletlenül kézbe vett krumplihoz hasonlított, szünet nélkül végső formáját keresve hol behorpadt, hol meg kidudorodott agyamban.

188.

Hamarosan felfogtam, hogy valódi való világom égi, földöntúli, akármiképpen rejtelmes része végzi legmagasabb törvényű munkáját, az erkölcsrendészetet, amelynek értelmében például tilos egy sakkmeccsen csalóként részt venni.

Hovatovább mindenre kiterjedően tiszta fogalmak születtek agyamban arról, hogy általában mi a helyes és mi a helytelen. S mindezeknek a létező, vagy akárcsak bujkáló voltát a saját cselekedeteimre nézvést is áttekintettem.

Amikor a Dunához érkeztem, és csónakos emberemtől átvettem időlegesen őrzésére bízott két megtömött, bulgáriai bőröndömet, már igazán mindenre kiterjedően tudtam, hogy milyen ügyben, mi a helyes.

– Az hírlík –, mondta a csónakos –, hogy Magyarországon tegnap megszüntették a Kommunista Pártot.

Semmit nem szóltam, de megnyugodva gondoltam rá, hogy az én párttagkönyvem a háziasszonyomnál maradt, megőrzésre. Nem is lett volna jogom, hogy külföldre vigyem.

189.

Visszatérve a Moszkva szállóba, elhelyeztem hozott holmimat az ideiglenesen rendelkezésemre bocsátott helyiségben, a tisztítóeszközök tárolására szolgáló teremben, azután igyekeztem, hogy korábban született elhatározásomnak megfelelően, haladéktalanul felkeressem Gádor Bélát. Megérdeklődtem szobája számát és hamarosan benyitottam hozzá. Hevültem a vágytól, hogy minél előbb beszéljek vele, mindenekelőtt a Dunához vezető, és az onnan visszafelé megtett utam során végzett, részben általános szellemi, részint pedig ugyancsak általános értelemben tekinthető, erkölcsrendészetinek is mondható munkámról. Mindarról tehát, amit bajnak, bűnnek, aljasságnak, és mellesleg például csalásnak látok az emberi tevékenységben. S ez utóbbival összefüggésben kérni szándékoztam, hogy tudassa Szabó Lászlóval azt a döntésemet, amely szerint nem óhajtok részt venni a holnapra tervezett kollektív sakkozásban, mert alapos gyanúm szerint az sem lesz mentes a csalás szellemétől és gyakorlatától.

Pizsamában volt Gádor, és nem tudtam szabadulni a feltevéstől, hogy pizsamadrágja éppen úgy kivasalt, mint utcán viselt valamennyi nadrágja szokott lenni. Levegőt vettem, mielőtt megszólaltam, és azt mondtam:

– Figyelj, Bélusom.

Süteményt eszegetett, amit valószínűleg a Szabó László által adott ma esti fogadáson halmoztak fel a szmokingos pincérek. Meg ugyancsak általam ismeretlen, olyan italosüvegek csillantak, amelyek szintén abból a másik muriból vándorolhattak ide. Talán az én távozásom után is együtt maradtak még, talán itt folytatták egymás üdvözlését és ünneplését.

Miután eldörmölygött állán a maradék morzsát Gádor Béla, köszöriült kicsit a torokán, azután teljesen izgalommentes hangon, enyhén tanárosan, azt mondta:

– Mindaz, amit előadtál, tiszteletre méltó magánügy – már el is felejtettem. Annyit fűznék hozzá, hogy az angolok ezt azzal a szóval fejezik ki, hogy prostráció. Magyarul affélét jelent, mint összeomlás, földre borulás. Még magyarabban arra mondják, aki a fingban is elbotlik. Shit sack!

Felfogtam, hogy utolsó szava nem a magyar nyelv köréből való. Éppen ezért nem is értettem a jelentését. Ennek ellenére jó érzés volt nyugtáznom, hogy rövidke ideig bár, de az általános emberi műveltség-anyag közelében bogarásztam. A gondolkodás megroppantó terhe alatt kerestem választ valamire, aminek a birtokába jutva még jobb érzés tölthet majd el.

Közben Gádor arcát is tanulmányoztam, hátha leolvashatok róla valamit, ami hozzásegít a keresett, új ismeret megelézéséhez. Menten elkaptam azonban vizsla tekintetemet, ugyanis első ránézésre úgy tetszett, hogy akként mozognak arcizmai, mint azé a gyerekkoromból emlékezetes, kötekedő lurkóké, akik éppen nyálat gyűjtenek, mert köpni készülnek. Mélyen röstelltem ezt a feltevésemet és azonnal behunytam a szememet, de rögtön riadtan rányitottam a csuklómra, ami kékülts-vörösödött és fáj – Gádor vékony ujjainak szorításától.

Színházi szerepeiből visszhangzó hangján mormogta:

– Ami pedig a sakkozást illeti, azt nem üzengetéssel intézzük el, hanem illedelmesen a nagymester elé állasz, és közlöd vele, hogy fáj a fejed, ezért nem vállalkozol sakkozásra, de egyébként nagyon szépen köszönöd a megtisztelő meghívást.

Elengedte, pontosabban: ellökte a csuklómat és gyors járkálásba kezdett, miközben mind nagyobb hangerővel folytatta:

– Megbénultak a telefonok és egy hete nem tudom felhívni Pestet, hogy pár szót beszéljek a feleségemmel. A nemzetközi nagymester ma estére ígérte, hogy megvalósul a kapcsolat. Hiszek neki és reménykedve várok. Te meg itt játszod a legkeserűbb kesergőt! Nem fogod fel, hogy a te érdekedben mattolja be magát a nyilvánosság előtt, hogy neked titokban honoráriumot juttathasson!? Kegyes csalást hajt végre, ha képes vagy felfogni: mi az? Általánosságban szólva, fiam, valamilyen oknál fogva a te életedből látványosan hiányzik a jó élménye! Na, látod, már be is jött!

Gépi hangot hallott, vagy fényvillogást látott, esetleg mindkettő jelezte neki, hogy telefonközelségben van Budapesten tartózkodó felesége, a Kossuth-díjas színésznő, Somogyi Erzi, akit színpadi és filmszerepeiből természetesen én is ismertem.

– Harsányan kiabálta Budapestnek Gádor, amit a feleségének szánt, én pedig a folyosóra menekültem hirtelen zavaromban. Néhány perc múltán kiszólt Gádor, hogy menjek, és köszönjek a feleségének. Szügyembe vágott fejfel nyomultam ismét a szobába, kézbe vettem a telefont és mondani kezdtem, hogy ki vagyok, amikor messze túlemelkedett az én hangomon a művésznőé, aki azt kiáltotta, vagy inkább parancsolta az európai sötétségnek:

– Hozzatok kávé!

Ez a gyönyörű parancs máig zeng a fülemben.

190.

Budapesten én a Szabad Föld elnevezésű, parasztoknak szóló hetilap olvasószerkesztőjeként dolgoztam, és ebben a minőségemben gyakran találkozhattam Gádor Bélával, mert azonos épületben voltak munka-szobáink. Ott volt a közös ebédlő, ahová ugyan ritkán jött, de közösségi célokra szolgált a hatalmas gyűlésterem, a könyvtár, az archívum, valamint működött egy diszkrét kis kávézó a pincében, ahol szintén találkozhattunk olykor.

Öszeismerkedésünk első percétől kölcsönös tegeződést kezdeményezett, noha negyedszázaddal idősebb volt nálam, továbbá jóval magasabb rangú a szerkesztőségi hierarchiában. Három dedikált könyve volt a birtokomban, tudtam róla, hogy van egy irodalmi József Attila-díja, és nyilvánvaló volt, hogy az enyémnél sokkal magasabb és szélesebb körre terjedő az általános társadalmi respektje.

Ő meg azt méltányolhatta viselkedésemben, hogy soha nem éltem vissza kitüntető bizalmával, már-már baráti-atyai gesztusaival.

Budapesten például véletlenül sem fordulhatott volna elő, hogy olyan nyegle módon „lebélusozzam”, amiként azt az adott belgrádi percben – most, itt, a szállodában – megengedtem magamnak.

191.

Igyekeztem is, hogy minél hamarabb meneküljek a helyszínről. Már-már indultam is, amikor ismét elektromos hangforrás hangzott, előbb halkán, de azután nagyon gyorsan felerősödött, és ijesztővé lett, akár egy sziréna. Másodpercek múltán pedig zúgott, bömbölt, majd hirtelen szünet után falakat rezegtetően harsogott. Szinte remegtek a falak. Olyan szerkezet működhetett, amit veszedelmekre, katasztrófákra is idomítottak, hogy bömbölgjön, ha kell. Fűlsiketítő szünet után azt mondta a szörnyű gép:

– Csák Gyula urat várja sürgősséggel a portán a Belgrádi Magyar Nagykövetség. Ez te vagy, bólintott megnyugodva a zajoktól felzaklatott Béla.

Menj, ha hívnak, intett egyet búcsúként.

192.

Nagy testű, komor tekintetű ember várt rám a portán s egészen kicsikét biccentett, miután – valószínűleg – megtudta a portástól, hogy én lennék a várt embere. Hátat is fordított és indult kifelé. Közvetlenül a főbejáratnál parkoló, hatalmas autó hátsó ajtaját nyitotta meg és biccentett, hogy menjek a helyemre.

Fürgén befészkelődtem és amint elindultunk, lelkesült beszámolóba kezdtem arról, hogy életemben harmadszor terpeszkedek ilyen luxusautóban azt követően, hogy együtt kocsikáztam a Nobel-díjas dán íróval, Andersen Nexövel 1949-ben, amikor a magyar kormány vendégeként az a kívánsága is teljesült, hogy láthassa Hortobágy kilenclyükű hídját az én passzentes kíséretemben, aki akkor kezdő novellistaként a Hajdú megyei újság munkatársa voltam, Debrecenben. Másodszor most, két hete történt, hogy Szófiának, Bulgária fővárosának a repülőterén sétáltam át a Buda-

pestről oda szállító repülőről abba a méltóságos autóba, amit részint az engem két hétre vendégül látó Bolgár Írószövetség, másrészt bizonyára maga a bolgár kormány is jóváhagyóan irányított rendelkezésemre.

Hevületemben megböktém az elől ülő férfi vállát, és azt kiáltottam:

„Most pedig harmadszor!”

– Ne razumem! – jött a válasz, amit nyelvi hulladékokból álló gyűjteményem nyomán rögtön úgy fordítottam szerbről magyarra, hogy „nem értem!”.

Azt is megértettem ugyanakkor, hogy reménytelen lenne további társalgást erőltetnem.

Mindamellettt megengedtem magamnak, hogy legalább tapintatlanságnak minősítsem a magyar követség eljárását, amiért olyan személyt küldtek értem, aki nem tud magyarul, és ebből következően méltatlan helyzetekbe bonyolódhatok.

Kínálta magát a lehetőség, hogy továbbra is kézimunkázzak, pepecseljek még a váratlanul terítékre került napirend kárára, de működni kezdett bennem az enyhület rejtett óhajta is. „Mindenkit megérteni – súgta bennem az ismerős érzés. – Elfogadni. Ha nem beszélsz róla, már nincs is. Engedjünk annak a nagyszerű készségünknek, hogy szeretjük elfeledni a kellemetlen érzéseket”.

Ebben a pillanatban egész testemben megdermedtem, s úgy éreztem, hogy elakadt a szívverésem. A valaha tapasztalt legkellemetlenebb érzések nyilallottak még a talpamba is. Hirtelen könnyezni kezdő szemeim leragadtak, de rögtön riadtan sarkig nyitottam, dörzsöltem mindkettőt, hogy lássam, nem fordult-e hátra a sofőr, nem szegez-e fegyvert a homlokomnak? Hátrább nyomtam az ülésemet, amennyire tudtam. Össze is húztam magam, és mozdulatlaná dermedve figyeltem az elől ülő idegen széles tarkóját.

„Igenis az a helyes –, született bennem a gondolat –, ha idegen lénynek tekintem útítársamat és ehhez igazítom viselkedésemet. Semmi hátbá veregetés, például.

Nem állítom, hogy az úrból való a koma, de nem is a magyar nagykövetség alkalmazottja.

Akkor viszont kicsoda? Lehet, persze akárki, de abban az esetben mivel magyarázható, hogy egy csónakban evezünk?

Miért keresett és talált meg engem a Moszkva szállóban?

Miért keresett ott engem egy fülsiketítő hangszóró is?

És azt a hangszórót hallotta Gádor is, és nem hüledezett miatta, hanem azt mondta, menjek, ha hívnak

Őt is hívták már valamikor?

Mért nem beszélt erről velem?

S egyáltalán: létezik Belgrádban működő magyar nagykövetség – 1956 novemberében?”

193.

Csökkenett bennem a feszültség, amellyel az autón belüli világot figyeltem, és időnként kitekintettem az ablakon. Jól megvilágított, lakályos környezetben, módosnak tetsző

kertes házak övezetében jártunk, és az villant emlékezetembe, mintha délelőtt már gyalogoltam volna erre.

A jugoszláv határőrök már a Szófiából Belgrádba érkező vonaton elvették útlevelemet, majd az állomáson telepített idegenrendészeti közeg kezére adtak, az pedig elirányított egy harmadik hivatalos helyre, és azt végül éppen ezen a tájékon találhattam meg. A tartózkodási engedélyemet kaphattam itt kézhez.

Torz mosolyt csalt arcomra a kesernyés gondolat, amely szerint előbb-utóbb ott-honossá is kedvesedik majd ez a városkép, mert az orderé szerint harmadnaponként ide-valahova kell járulnom a vonatkozó engedély alkalmi megújításáért.

Itt találkoztam össze Zolival és egyik bácsikájával tegnap, lévén, hogy közös cipőben jártunk. Nekik ugyancsak egynapos érvényű papírra volt szükségük, mert másnap, vagy harmadnap elmennek, vagy már el is mentek Kanadába. Bő lére eresztve adta elő Zoli barátom, hogy milliomos rokonok várják odakint s egy szavába kerül, hogy engem is kimentsenek a magyar kommunista iga alól.

Nagyon határozottan elhárítottam az ötletet, noha titkon nem tartottam lehetetlennek, hogy megvalósulhasson.

Budapesten voltunk ivócimborák, és az alkalmi összejövetelek során valódi barátság érlelődött közöttünk. Nyíltan vallottunk magunkról egymásnak, és így megtudhattam, hogy Zoltán és egész családi övezete osztályidegen, sőt, osztályellenség, amihez logikusan társult, hogy bebörtönözték, majd kitelepítették őket, vagyonuktól, olykor munkahelyüktől megfosztattak, stb.

Zoli meg igazhíthő bolsevistának mondott és – talán – gondolt is engem, noha én magam erősen meg-meginogtam ebben a hitben.

Nagy lendülettel adta elő tegnapi találkozásunk során, hogy a napokkal korábban, egészen pontosan október 25-én, a Kossuth téren zajlott gyűlésen jelen volt, amikor vagy a Parlament tetejéről, vagy a Földművelési Minisztérium ablakaiból tüzet nyitottak az ávosok a békésen tüntetőkre, és sokak mellett ő is megsérült. Fel is húzta nadrágja szárát és mutatta puskagolyótól sebzett, és mostanra természetesen bekötözött lábát.

Döbbsenten hallottam, amit előadott erről is, meg sok egyébéről is, ami Pesten zajlik, és megállapodtunk, hogy elfogadom a Majestic bárba szóló, ma esti meghívását, mindenekelőtt azért, hogy további friss híreket halljak tőle.

194.

A környezőkhöz képest gyengébben megvilágított, de nagyobb tömbű ház előtt álltunk meg. Vasrácsos, kétszárnyú kapu díszlett előttünk, de nem nyílt meg, nem mentünk be, hanem megvártuk, amíg az épületből érkező ember kinyitja oldalamon a kocsiajtót. Nagyon szívélyesen kezét nyújtott s azt hadarta: örül érkezésemnek.

Én is mondani akartam valamit, de nem figyelt rám, hanem a sofőrrel beszélt, aki ezek után elindult, majd el is tűnt autójával anélkül, hogy akárcsak rám pillantott volna.

– Erre tessék – mondta a barátságos fogadókészséget mutató ember, és lépkedtünk az épület felé. Az elsőként elért földszinti ajtón behatolva villany gyulladt, majd egy emeletnyi magasságú lépcsősoron felkapaszkodva, olyan szobába jutottunk, amiről azt gondolhattam leginkább, hogy társalgó, ebédlő, filmvetítő, vagy akármi, ami társasági együttlétnek jó feltételeket kínál.

Egyik hátsó ajtón benyitott egy kíváncsian rám bámuló, korombélinek tetsző férfi, akire első vendéglátóm gyorsan, és fegyelmezőnek hatóan rászólt:

– Mondd a többieknek, hogy itt vagyunk, és haladék nélkül kezdhetjük.

Megvárta, míg a fiatalember eltűnt, azután, ölelésnek induló mozdulat végén mind a két karomat megérintette, és előző mosolya párjának a kíséretében újfent elismételte, hogy örül érkezésemnek.

Alkalmat láttam volna, hogy a sofőrrel kapcsolatos nyelvi élményemet szóba hozzam, de a követségi ember megszakítás nélkül beszélt, most már arról, hogy mennyire sajnálja, amiért ilyen későn este születhetett alkalom követségi látogatásomra. Felkiáltott: „De hát minden tekintetben örületes a zűrzavar, a rohanás, és nem kínálkozott más megoldás!”

Nagy levegőt vett, sóhajtott és fejcsóválva közölte, hogy nem vagyunk többé gazdái a sorsunknak.

Meglepett a patkolókovácsok által üllőn kalapálnak tetsző, zengő fogalmazás, és akartam, hogy hasonló módon szóljon az én mondandóm is, ezért mindkét szemöldökömet felhúzva, már-már túlságosan elámulva kérdeztem:

– Ha így van, ahogy mondja, akkor most ki a mi sorsunk gazdája?

– Arc nélkül vigyorog ránk a riadalom egy műpokolban!

Nem volt kéznél több patentem, ezért szándékoltan ellazítottam érdeklődésemet, amit bizonyos áttétellel a testtartásom is jelzett. Aprót, barátságosnak indulót is mosolyogtam.

– Engem felnevelő, szegényparaszti sorban élő nagyapámtól hallottam időnként, hogy akkor most nekivetjük vállunkat a rágördült időnek. Ezt most is megtehetjük.

Vendéglátóm élénken bólintott és az általam idézett aranymondáshoz toldotta:

– Ezt *most* meg is *kell* tennünk!

195.

Három férfi érkezett a szobába, nyilván azok, akiket a fő vendéglátó szólított fel korábban az összejövetelre. Minthogy tágas volt a helyiség, a jövevények meglehetősen, sőt: feltűnően távolra helyezkedtek egymástól. Óvatos körbepillantásom nyomán azonban semmi signálumát nem mutatták tudatos, vagy szándékos elhatárolásnak, semmi, mégoly apró jelét sem észleltem például olyan tüntetésnek, amivel akárcsak közömbösségüket jelezték volna.

Semmiképpen sem akartam azt a látszatot kelteni, mintha megbámultam volna őket, de annyit megjegyeztem, hogy a két új jövevény egyike sem kötött nyakkendőt, a harmadik ember inget sem viselt, hanem garbónyakú trikóféle volt rajta.

Az, akivel először találkoztam, az mellényes öltönyt viselt és első látásra idősebb volt a többinél, továbbá – valószínűleg – rangosabb, a szónak abban az értelmében, hogy ez a rangkülönbség a szavak nélküli viselkedésekből is kiolvasható volt.

Éppen erre, vagyis felettesi státuszára utalt, hogy elsőként kezdett úgy beszélni, mint aki egyszerre szól mindenkire.

Körbehardta a tekintetét, név szerint üdvözölte a jelenlévőket, de annyira motyogva, hogy senkinek a nevét nem érthettem, a magamét sem.

Hosszú szünetet tartott, mintha gondolkozni valót adna neki a téma, ami következik, és – valóban – lassan, szakadozón vezette elő, hogy az ősrégi hagyományhoz híven, idén is megemlékezünk a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, és erről a tervről minden körülményre és részletre kiterjedően kell megvalósíthatósági tervet kidolgoznunk nekünk, akik itt vagyunk. Feladatunk továbbá, hogy megtaláljuk a formáját és a tartalmát annak, amit magáról az egész ünnepegről, és a létrehozását generál, történelmi gyökerekről szuggerálunk a majdani hallgatóságunknak.

Mindenki csendben figyelt eddig, de most megszólalt a garbós nyakú, és elvékonyult hangon, ezért viccesnek hatóan, de a viccelődés szándékának látszata nélkül adta közre:

– Vladimir Iljics mondta ezerkilencszáztizenhét november hetedikén a bolsevikok győzelme alkalmából, hogy átvágták az égiek a szalagot, azt jelezvén, hogy mostantól emberi életre is alkalmassá lett a Föld.

„Kaccantás” hallatszott, de senki nem rímelt rá valódi nevetéssel, hanem fegyelmezetten hallgattuk a főnök rögtön érkező, száraz, rendre utasító rosszallását:

– Semmi effélét nem mondott Vladimir Iljics! Amit ő valóban mondott, és amit abból nagyon kifeszült figyelemmel kell szellemi birtokaink sorába venni, azt majd kedves vendégünk, Csák Gyula író úr előadásában hallhatjuk. Olyan embertársunk Ő, akinek bőséges gyakorlata és tapasztalata van a lenini eszmék ismertetésében és átadásában. Szerencsés esetben azt kaphatjuk tőle és általa, amit évekkal ezelőtt a hadsereg tisztjeinek okulására nyújtott át egyik legfőbb tábornokunknak, név szerint Szabó István altábornagynak.

A szerb sofőr autójában rám törő iménti attack árvalányhajás érintés volt ahhoz a bunkóhoz képest, amely most rám zuhant! Nem is testi fájdalmat éreztem, hanem annak egy fonák, torz neme lett úrrá rajtam, amit leginkább talán a rettegés szó fejez ki leghívebben. „Arc nélküli műpokol” – amit a nagy főnök az imént közhírré tett, vagy meghirdetett. El fogok pusztulni, mert el kell pusztulnom ebben a siralmas bolondságban, amelyben minden igaz és semmi nem igaz. Tulajdonképpen nem is tudom, hogy mitől félek legjobban, de arra tippelök, hogy a félelem az, amelyik egyszerre veszi el életemet és eszemet.

196.

Ekkor új ember jelent meg az egyik hátsó ajtóban. Körülnézett, felém indult, közben a szónokló főnöknek szólt:

– A hármason keresik.

A főember azonnal elhallgatott, felállt és gyors léptekkel kiment, az üzenethez pedig szintén sietősen asztalomra tett egy szétnyitott papírt, azon rámutatott egy pontra és halkán közölte, hogy ott írom alá. Tollat is adott.

Mínthogy bizonytalankodtam, meglehetősen nyersséggel figyelmeztetett:

– Megy az idő, megy az idő!

Erős belső ellenkezésem dacára papírjára firkantottam a nevem. Zárt borítékot ejtett elém az asztalra.

– Ezt meg tegye el – köpte hozzá a szavakat.

Az imént szellemeskedő – vékonyhangú – most újabb szöveget adott közre:

– Szerintem koccintottak is Iljicsék az alkalomra. Nyilván a legősibb óslevesből pár kortyot. És megbeszélték, hogy s mint volt a nagy Bumm előtt, és miként lesz a nagy Reccs után. Erről ment köztük a szó az utolsó három percben. Erre varrjál gombot.

Lassú léptekkel kísértált, miközben kihívóan bámult az arcomba.

Távozásom lehetséges módozatain agyaltam.

„Na, jó. És miután kijutok az utcára, hová, merre tovább? Persze, eljutni valahogy a Moszkva szállóba, annak is a padlásterére. Ott az otthonom, az ideiglenes. Mert mi más lehetne számomra most állandó?

Nem vagyunk sorsunk gazdái többé!

A követségek – persze – kémközpontok! Kezükbe kerültem és azt sem tudom, vajon mi hasznuk lehet belőlem? A legrémésesebb ötlet az, hogy én Leninről szónokolok nekik?

Avagy lehetne akár igaz is ez az egész?

Nem! Ez csakis örültség lehet. ÉS HA ŐRÜLTEK HÁZA LETT EZ A KÖVETSÉG? Megölik egymást! Ki tudja, mennyi itt már a hulla?

Eddig nem látott férfi lépett hozzám és közölte:

– Tessék velem jönni. Én viszem haza. Hová szól a cím? A Moszkva szállót mondták nekem.

Az ingyenes és kényelmes utazásom külön haszna lett, hogy hitelesnek ható tájékoztatást kaptam a szerb sofőrrel, aki nem követségi ember, hanem szervizelésre van nála az a méltóságos autó.

197.

Miután betapogattam magam a szálloda padlásteri helyiségeinek egyikébe és villanyt is kattintottam, nagy, hálaadónak is érzett sóhaj tört fel a sietéstől és átélt izgalmaktól gyötört mellkasomból.

További megnyugvást hozott, hogy felfedeztem bőröndjeimet, amiket azonnal fel is nyitottam, és harapni-, meg innivalót vettem ki magamnak.

Bizonyára valamennyi zajt is csaptam, amiről csak akkor vettem tudomást, amikor megnyílt egy ajtó, de nem az, amelyen át én a szobámba jutottam – és belépett egy munkaköpenybe öltözött nő. A munkaegyenruhát korábban is láttam már a Moszkva szállóban.

Szememet és férfiúi szívemet egyszerre szúrta meg a felfedezés, hogy megkapóan szép a nő. S ha ez fokozhatóvá lett, abból következett, hogy rám nyitotta fénylő szemeit. További fokozódás, hogy sokáig tulajdonképpen csak a szemezésért szemeztünk, amit felszabadultan jókedvű nevetéssel zártunk.

Jobb ötletem nem lévén, szétnyitott és részint már szétdobott bőröndjeimre, mi egyebemre mutattam, széttártam a kezem, és legszélesebb mosolyom kíséretében azt mondtam:

– Bocsánat...

Körbe röptette rajtam szemeit, játszott az arcával, szavakat, mondanivalót keresve talán, végül rövidet nevetett és azt mondta.

– Ne razumem.

Most már hosszút nevetett, a levegőbe csapkodott, és csak nagyon kicsit ellenkezett, amikor a vigasztalás szándékával, meg ezer más közölnivaló szándékával megöleltem, és megszorítottam kicsit.

Játékosra formált érdeklődést mutatva körbenézett, helyeslően bólogatott, nevetett, mosolygott, végül – számomra szokatlan, és nem várt módon kezét nyújtott, és a kis szorítással párhuzamosan bólintott, mint aki jóváhagyott valamit.

Úgy gondoltam, a maga takarítói munkakörében szükséges tudnivalókat hallotta már rólam, és most a maga részéről is mindent rendben talált.

Segített megtalálni szétnyitható ágyamat, azután figyelmeztetőn karórájára mutatott, majd arcához emelte mindkét tenyerét, oldalra hajtotta a fejét, „Pá” – intett és kisietett, én pedig fekvéshez-alváshoz készülődtem.

(folytatása következik)

FÁBIÁN LÁSZLÓ

Megkésett recenzió egy verseskönyvhöz

Most már a mélybe merülök

A víz színét nem érintem

Pierre Emmanuel

2003-as karácsonyi üdvözlőlapján jelezte Szigeti Lajos, hajdani egyetemi évfolyamtársam, hogy postára adta negyedik kötetét, a *Hívó szó* címűt, amelynek dedikált példányában *kellő kritikáért esdve* fordul hozzám, akkori főszerkesztőhöz, aki már első kötetére is figyelt, lapjában pedig befogadta versküldeményeit; sajnós, nem emlékszem rá, közöltem-e akkor kritikát szóban forgó karsú kötetéről (az 1996-os *Vízjelek nyári égenről* – azt hiszem – igen), most azonban, hogy a napokban halálhíre érkezett, eszembe jutott akkori gyűjteménye, földidéződött irodalmunk szerény munkásának kedves alakja, ahogy – teszem azt – kíváncsian bolyong a könyvheti sátrak között, alkalmat keres, legalább barátainak eljuttatni publikációit, hiszen nem volt kétsége felőle: a versnek az olvasó kezében a helye, ez a költő és közönsége dialógusa, amelyben az utóbbi esetleg csupán néma gesztusokkal válaszol a szerző hívó szavára –

Szigeti Lajos csendes szerénységgel és végtelen izgalommal várta a megnyilatkozásokat finom provokációira a legrangosabb irodalmi fórumoktól kezdve a népszerűsítő olvasótalálkozókig, aktív szereplője volt az óbudai irodalmi körnek, rendszeres résztvevője, díjazottja az aquincumi költői versenyeknek, lelkes követője pályatársai munkásságának, sikerének, mondhatni azzal az alapossággal, sőt, ugyanazzal a megnyerő kedvességgel, amellyel tanítványaihoz a rendőrtisztai főiskolán angol nyelvtanárként viszonyult –

hasonló alapossággal tapadt korunk jeles szellemi teljesítményeihez, elmélyedt a kozmikus világrend értelmezésének legújabb fölvetéseiben, ismerte a kozmológia friss eredményeit, tanulmányozta a mai elméleti fizika gyakran egymásnak is ellentmondó álláspontjait, ugyanakkor a makrokozmosz csodái mellett nem feledkezett meg saját mikrokozmoszáról, madarairól, virágairól, mindennapi tündökletességükről (ebben talán Szepesi Attila mániákus megnevezéseihez hasonlítható), valójában azonban mindezek egysége volt számára fontos, a világkép koherenciája; alighanem ez a gondolkodásmód készítette, hogy említett kötetének hátoldalára éppen Juhász Ferentől, az univerzum fáradhatatlan poétájától kérjen ajánlást, aki érzékelve a szenvedély igazságát, plasztikusan jelzi költőtársa jelenlétét: *kihajtottak versei a kemény idő repedéseiből, mint a szikla üresség-hajszál fugáiból a fűszál, mindig reménnyel, mindig zölden. A kő ellen szilárdpuha növekedés, a kalászos indulat*; bizonyos, hogy nem abban a formátumban, mint Juhászé, nem azzal a bűverejű szózuhataggal, képom-

lással, de a *végtelenbe világló világfa/tárguló levélrésein át (A világ keletkezése)* kutatva a mindenséget, csillaghalált és megújulást, emberi toporgást az Isten léptéke körül; netán tépelődést az univerzum mindennapos katasztrófái miatt – a rádöbbenés riadalmában:

*Ferde sík
e tér
rácsos szerkezetén
görbül földgömbünk –
elnyeli egy feketelyuk (Térben)*

ennyire szárazon, ilyen pőrén, beletördelve hat röpke sorba – valamiféle ellenköltészet távoli bolygójáról szemlélődve (a végtelen ugyanis nem formátum, mivel képileg érzékelhetetlen, nincs plasztikája); újabb kori költészetünkben már Rákos Sándor is járt a kietlen mítoszok eme sivár világában, Szigeti korosztályából megfordul benne Ágh István –

pedig a tétován, késlekedve induló Szigeti eredetileg egészen más versidom felé tájékozódott, úgy tetszik, a Bella Istvánnal jellemezhető pályát képzelte magának Bella is figyelt rá: *Az az egyedi nyelv, egyéni szóképzés, meghökkentő metaforávilág, mely eddig is jellemezte költészetét, tökéletesebbé, művesebbé vált* – jelzi második kötetéről), „dallani” szeretett volna, noha nem volt hozzá saját hangszere, amire hamarosan rájött, mint arra szintén, hogy ő a szélrózsa minden irányában tájékozódni szeretne, bejárni mégiscsak mindazt képzeletben, ami az elérhetetlen végtelenből valamiképpen (mondanám: valami *képpel*) közelíthető, de legalább vélelmezhető, és erre a kalandra kívánja magával csábítani – *hívó szóval* – olvasóját, oda, amit a *Távlatok* első strófájában kérdésként vet föl:

*Gyorsulva tárguló világegyetem
– kiüresedő, karbon sötét égbolt,
nevemen csillag – fényszálon életem
lényeg vagy jelenség volt?*

(most fájdalmas igazán az egykor pózosnak tetsző vívódás, amikor a halál idetolakodik otromba mérlegével, amikor már a prométheuszi optimizmusnak is pusztán noszogató legendája van: *öröklétet tervezünk nagyban s megint/Isten kezében sorsunk*), ha mégannyira érvényesnek szeretnénk is tudni a *korparancsot* (ez a két sor 2003-as kötetének fölütése):

*Csillagporból lettél
ember, hát fényeskedjél.*

mivel azonban a parancsot ponttal fejezi be, nem fölkiáltójellel nyomatékosítja, úgy tetszik a jámbor óhaj rezignációjába szelidíti – fölkeszülve a csalódásra, amivel kora annyiszor visszarántotta lendületéből; úgy látom, ezekkel a keserű tapasztalásokkal hadakozik a maga szerény módján Szigeti Lajos, ezekben tépelődik, tűnődik szemérmes lírája, amely minduntalan fölérzi a létezés elűzhetetlen tragikumát: Itt nyugszik

*még ki sem hűlt földkéreg alatt
hetvenbétmilliárd halott –*

ahogy tárgyilagosan számszerűsíti a múltat a *Lelet* című vers, erre telepedett rá a jelen, ez a jövőendő alapja csakúgy; ugyanakkor tudja: *Hajnal – nulladik óra,*

még sincs vége a világnak.

de mire elég ez a tudás, amely a folytonos újrakezdések szükségszerű, de talán méltánytalan pillanata, a visszazuhanás a mikrokozmoszba, szolid és szimpla örömeibe, vagy ahogy költőnk mondja a falvédő léha közhelyébe?

*„Ne számolj órát, percet
és örök életed lesz.”*

ami bizony igencsak sovány vigasz *varázscsókot várva*, és hát – az a varázscsók sosem érkezett, még ha léteznék is efféle, többé esélyes sincsen, a költőt pedig az elmúlás csókolta homlokon, hogy a maga kérlelhetetlen módján egyetlen pillanatra szembeítse önmagával, azzal a versekben többszöröződött önmagával, amely sorssá/sorsává lett, valójában mindegyre azt kereste (idézett ajánlásában Juhász Ferenc fölöttébb pontosan érzékeli);

Szigeti Lajos – költészete tanúsága szerint – másfelől igyekezett betájolni és belakni az emberi lélek végtelen kozmoszát, a szerelem újabb és újabb rejtélyekkel hivalkodó univerzumát, amelyben követhetetlen stílusterésekkel kavargog egymás mellett és egymásba szent és profán, taszítja kérlelhetetlenül mélabúba, de legalább föloldhatatlan székszisbe gyanútlanságot mímelő kalandorát (na persze: asztronautáját), és még az olyan okos és kiművelt vándorok, mint Pascal is rendületlen maszkolják a csapdát mondván: a szerelmi beteljesülés a középpont, amihez a beteljesülés hiányát viszont alanyi költészetként társíthatjuk – talán nem föltétlenül cinizmussal; első három kötetében az ebből fakadó boldogságáhitat cikornyás dallamai muzsikálnak, a későbbiekben a kirekesztettség markáns, férfias (nem tudom, leírható-e még e szó pozitívan a gender-eszmék terrorjában?) lemondása már a *kései trubadúr* hangján szól az ambivalenciát jelezve: *A nő tündöklő*

*tükröt talál,
kecses, mint antik váza,
kész, hogy búvöljön,
csak önmagát
dicséri érzéki szája,
ujjai közé csavar,
mint fürt haját –*

és mielőtt még elmarasztalhatnánk a közhelyes csattanót, elegánsan megfinomítja egy plasztikus hasonlattal; a vágyak és csalódások között vergődő költő ismételtlen visszatál a falusi gyermekkorból megőrzött, sőt, fölött fejjel szinte tudományosan földerített mikrokozmoszához, az eredendő társasléthez, amelyben az élők egyetemes közössége osztozik, mindannyiunk személyes panteizmusához –

Szepesi Attila foglalta össze a jelenséget: *A ZÖLD dalra fakaszt. Ez a költészet*

színe. A fülemüle a lombok fakadó kárpitjai közt szólal meg. A régi madarászok tudták ezt: zöld vászonnal takarták le a rabul ejtett madár kalitkáját, és ő elfogadta a csalafinta játékot, a lombot utánzó kulisszát: ugyanúgy dalolt, mint a csalitban, ahol egykor versenyre keltek vele a Carmina Burana kerge és girhes poétái; valahogy ebbe a „csalafinta játékba” ment bele Szigeti Lajos barátom szintén, jóllehet, tudomásul kellett vennie, bizony rendre falsulnak a természet dallamai, hát hogyné, ha mind hamisabb/meghamisítottabb maga a természet, noha Barátságos arcot kér/a pillanat – nyílászárója a Nap

*

Szigeti Lajos költő sírkövére *Ige* című epigrammája sorai kívánkoznának:

*„Kezdetben vala az Ige.”
És annak, aki igével él,
új világot kell teremtenie...*

S Z I G E T I L A J O S V E R S E I :

Régi képek hátlapjára

Lavórban meztelenkedő
csecsemő a fényképen
(baby-étel reklámmosoly)
aztán hintaló táltoson
kivont fakarddal fenekedik
a durcás kisgyerek –
rontana hétfejű sárkányra,
s ledönti tűszúrásos nátha.

Telihold léggömbje ellebeg,
utána sugarak Jákob-létrája,
ébredzenek tátika harsonák –
rózsa-királylányt véd a kardvirág.

S íme, első áldozós fényképem
– anyám kisimuló emléke.

Előző életében ő
tanítókisasszony, bölcselő,
fölszabadult kérője ezermester.
– Írástudóvá így lehettem.

Mostoha sorsuk kitélt,
még néhány békeév,
s megint világegés emészti meg
romba dőlt az ország
– Kelet és Nyugat hidja.

Kizökkent ötvenes évek,
itt négy gyerek a 'béke frontján',
mosolyalbum – villanófényben,
ezüstben gyászol negatívja.

Látlet

Öregszem.
ráncot vet a tükör
– a feneketlen kút,
ha nézem benne arcom –
Készül halotti maszkom.

Levél Ázsiából

(KŐRÖSI CSOMA IDÉZÉSE)

Meteorkő-
hajításnyira van,
egy másik idősávban,
vulkánok hűlt helyén
magyarok őshazája.

Fényvitorlák
lágyszízek, nagy ég
– domború gömbsüveg tűz,
itt háló, hal, halál
régteől rokonértelmű.

Zord kerengők,
Tibet szent hegyei,
kétszer hét nyelven szólván,

nincs maradék haza,
a honvagy tömegvonzás.

Trópusi láz
– árnyjáték tűzfalon,
szülőföld – térkép takar?
Glóriával köszön
„egy szegény, árva magyar”.

Itthon, Európában

Északi félgömb forgat a fénybe egy új Európát –
Napkelet álma: Nyugat, – hölgy, rabul ejt bikavér.
Citrusfélék, búzahatár s fönn túlevelűek –
flóra örök, faunánk pásztora szél, szabad ég.
Nyílt atlanti vizek moraját veri vissza Urál hegy,
békegalamb, olajág s légiesült határ.
Nemzetfoltok – vaktérkép, kétezer éve keresztény
ógörög ethosza véd, mérlege: római jog.
Északi, balti, dinári, meg alpi fajunk s mediterrán
bábeli hangzavar áll tőke közös piacán.
Jó európai polgár hármasszava szent itt,
míg szolidáris a nép, – ez teszi fő erejét.
Van közös emlék, sokszínű kultúra, örökség,
csillagos ég: lobogónk, szép Örömóda jövőnk.

Lepkész

Réten folyófűszender,
nappali pávaszem,
lobog a nagy tűzlepke
(hálót máglyára vetsz)
lárvaságból imágó,
törzséből szárnya lesz,
virág ringat virágot –
lepkesúly már a test.

A számkivetett szürkeborjú

Ahogy az autójával a boglári kihajtónál lekanyarodott a sztrádáról és Somogy belseje felé vette az irányt: az már szinte magától tudta a dolgát, mint egykor a jó igás- vagy fogatos ló, amely a kocsival és gazdájával még akkor is célba ért, ha az netán elszunynyadt volna a bakon.

Miközben az előtte álló élmények felé haladt, jó érzéssel gondolt az otthonára, a házára, a kertjére, a családjára: feleségére, fiaira, akiktől most egyre távolabb került térben. Ők szinte küldték az ilyen alkalmakra: tudták, hogy mennyire szüksége van a távoli vidékek erdeiben nyert feltöltődésre. Ő viszont sejtette, hogy nekik talán éppoly jót tesz egy hét nélküle. De az ilyen távollétek után mégis mindig szeretet és kíváncsiság övezte hazaérkezését, s ez volt a legfontosabb, s ilyenkor úgy érezte, hogy minden barátjának ezt kívánná. Mert a férfinak szükséges, hogy időnként elmehessen, de éppoly fontos, hogy szeretettel várják haza.

Szülőföldjével szembeni elfogultsága miatt, mindig is a Bükk volt a szívéhez legközelebb álló vidék, pár évtizede viszont Somogy tájai már közvetlenül az után következtek.

Koppány vezér egykori birodalmának szíve felé haladva, már sok-sok évvel ezelőtt is, amikor először autózott ezen a tájon, a parányi és különös elnevezésű kis településeken áthaladva, gyakran támadt olyan érzése, hogy ez a vidék még mindig régi, évezredes titkok őrzője, legendáké, meséké és véres megtorlásoké. Ezek a hajlatok, a buja zöld dombok és völgyek igazán embernek valók, na és az erdei vadaknak, és mindig könnyen ébresztették benne a vágyat: milyen jó lenne mindent maga mögött hagyva, csak úgy, különösebb cél nélkül elindulni, belegyalogolni a tájba, lesz, ami lesz. Hacsak sója volna, talán megélné ejtett vadon és gombán, a sok kis tóból, vízfolyásból fogott halon.

Képzetele olykor elragadta és megjelentek lelki szemei előtt az erdők rejtekében, makkon hízó, egykori hatalmas kondák és a kanászok, kiket megismerne „büszke járásukról, tűzött-fűzött bocskorukról, tarisznyaszíjukról”, meg a cilindyszerű magas kalapjukról és a fokosukról, mely fokos olykor megfontoltan, de határozottan sújtott le, ha gazdája becsületét sérelem érte. Talán kijönne velük.

Amikor az egyik útelágazáshoz ért, azon a mezőből alig kimagasló, néhány sudár fát növesztett kis dombon, amelyet még mindig akasztódombnak hívtak, látni vélte a szerencsétlen lógatottat is, kinek más lóköető betyárok okulására kellett még alig több mint bő évszázada is azon a helyen napokig „díszleognie”. Ezzel szemben ott van az a most is kihalt és új gazdájára váró egykori csárda, amelynek elődje valamilyen különös átok miatt, az elmúlt századokban már számtalanszor leégett.

Az egyutcás rövidke vagy hosszan elnyúló, de kevés lelket számláló falvak egyszerű, ma már többnyire szegényes, málladozó kis házainak némelyike még őriz vala-

mit az egykori arcából: a régi emberek igényességét és szép iránti vonzalmát nem tudták eltakarni teljesen az épületek szaporodó ráncai sem. Meglehet, a bennük élő emberek többsége, ahogy elődjeik is, mindig jobb életre vágytak, de valahogy mégis csak szegény maradtak. A gyenge földeket a Teremtő szép tájjal kárpótolta, melyhez sokan így erősen kötődtek. És az is bizonyos, hogy sokukban ma is olyan egészséges, ősi ösztönöktől nyert életerő munkál, amely reményt nyújthat az eljövendő időkre.

Az út mentén időnként inkább kúriának nevezhető egykori kis kastélyok tűnnek fel: már a méretük is arról tanúskodik, hogy ezen a vidéken talán sohasem voltak akkora egybefüggő nagybirtokok, olyan hatalmas urak, mint az országban másfelé.

Errefelé feltűnően sok az útszéli kőkereszt. Köztük néhány igen szép mives munka: elhivatottak lehetettek, akik állították és akik faragták. Talán kimondatlanul is itt lebegett mindig a szándék az ősidők pogány szellemiségének ellensúlyozására? A török időkben szaporodtak ezek a keresztetek leginkább: a fészületek a határköveknél is fontosabb, figyelmeztető támpontok voltak a hódítóknak, akik egyébként sem mozogtak otthonosan és szívesen ezekben a rengetegerdőkben és a Nagyberék lápjáiban.

Most már az egykor végtelen kiterjedésű, valamikor szinte egybefüggő, Belső-Somogytól a Balatonig húzódó sok kis szertelen, zabolátlan vízfolyással és lápokkal teljes Nagyberék mentén vitt az út. Ez a táj ihlette és látta el valamikor régen munícióval az íráshoz Fekete Istvánt, aki gyermek- és ifjúkorának szinte minden szabadidejét itt töltötte, s ezen a vidéken belül is somogyfajsi nagybátyjánál, akinek ott, a település határában, az erdőség szélén egy kis vízimalma volt. Ő is oda igyekezett. A fajszi Kund-kastélyba.

Az lett volna szokatlan, és némi aggodalomra okot adó, ha azoknak a perceknek valamelyikében nem szólalt volna meg a telefonja; a vendéglátója, régi barátja szólt a vonal túlsó végén, mintha érezte volna, hogy közeledik:

Na? Itt vagy már, jóúram?

Azon vagyok.

Na jól van akkor, csak nyugodtan. A puskát hozod? – kérdezte, de maga sem gondolta komolyan, hogy ez kérdés lehet. – Csak azért, mert beírtam magunkat a könyvbe, ki kéne indulnunk hamarosan.

Ez a hívás, mint ahogy mindig, most is egyszerre megnyugtatta és felcsigázta.

A könyv a vadásztársaság „beíró könyvét” jelentette, ahová be kell írni, hogy ki, mikor és melyik területre megy ki, aztán a beérkezést és a leadott lövést, ha volt, amely lehet hibázás vagy sikeresen elejtett vad, abban az esetben azt is faj és ivar szerint.

Ő maga már felnőtt fejjel vált vadásszá, vagy mondhatni vadászatra jogosulttá. Mert vadásszá nem egyik napról a másikra válik valaki. Nem örökölt pénzt, paripát, fegyvert, sem vadásztársasági tagságot és lehetőséget sem. A természethez, az erdőhöz anyai nagyapja révén erős vonzalma alakult ki már pár éves korában, a Bükk lábánál, a komlóstetői erdőkben. Aztán ifjúként, idősebb barátok révén még közelebb került a fák, a gombák és a madarak világához. De hosszú ideig tartott, amíg a vágy igazán megérett benne és a lehetőség is megadatott arra, amire sokáig nemigen gondolt:

hogy ilyen módon is hozzájusson olyan élményekhez, amelyeket sokáig csak kívülről és leginkább irodalmi tapasztalatokból ismert. Aztán, mint aki saját, több évtizedes és eleinek több emberöltőnyi mulasztását szerette volna pótolni, hagyta magát elragadtatni. Alig néhány év leforgása alatt, a vadászat ürügyén megfordult az ország legkülönbözőbb vidékein, és sok szép élményben volt része: egyre csak tanult, gyakran olyan, nála jóval fiatalabb emberektől, akik közül nem egy a saját családjában már a harmadik vadásznezmedéket képviselte. Az első meghatározó élmények éppen szintén egy somogyi területen, Lábod környékén érték. Olykor úgy érezte, minél több tapasztalatot szerzett erdőről-mezőről-vadról, annál kevésbé ismeri mindezek bonyolult szépséges és izgalmas összefüggéseit. Sok érdekes és még több egyszerű, keveset szóló, de sokat mondó embert ismert meg a bő két évtized alatt, és a kevés trófea mellett, annál több jó ismerőst és barátot szerzett. Azután megszámlálhatatlan azoknak az erdőjárásoknak, cserkeléseknek az alkalma is, amelyek során nem került le ugyan a válláról a fegyver, hogy célra tartson vele, mégis elmondhatta: nagyszerű volt az a hajnali vadászat is.

Ezúttal mégsem elsősorban a vadászat végett tartott az ódon, ütött-kopott, kevés kényelemmel szolgáló, szívének mégis oly kedves kis kastélyba. A ház és a hozzá tartozó hatalmas természetvédelmi terület gazdájának, barátjának a hívására érkezett. Tibor, aki megalapítója, őrzője és gyarapítója egyszerre, egy kis színes üvegablak megfestésére kérte meg.

A méretek ismeretében, már jóval az indulása előtt, napokkal korábban, még az otthoni műtermében elkészítette a tervet: a fő motívumként a terület egyik különlegességét, a fekete gólyát tervezte megjeleníteni. Egyébiránt fő hivatásának a képzőművészetet tekintette. Emellett igen elkötelezett volt a gasztronómia iránt is, amelynek a gyakorlatban és írásai révén is rendszeresen hódolt. Aztán ott volt még a vadászat, meg minden egyéb örömforrás, ami szinte a vadászattal felérő: a gombászat és a bogyók gyűjtése, s olykor ehhez járult még a horgászat is.

Már majd két évtizede a jó sorsa idesodorta egy művésztelepszerű kezdeményezés kapcsán.

Már akkor is mindenből kivette a részét: alkotásból, főzésből, vadászból, pecázásból, gombászásból, s persze nem utolsósorban, ahogy itt mindenki, evésből, ivásból és a végtelen bölcsekedésekből. Mondhatni, ezek az alkalmak már a kezdetektől a szónak klasszikus görög értelmében, afféle symposionok voltak, meglehetősen magyar karakterjegyekkel és nem édes görög, sokkal inkább száraz és testes magyar borokkal és gyümölcspálinkákkal.

Művésztszársai idő után már rendszeresen számítottak arra, hogy sikerrel jár a vadászaton, s az ejtett vadból, legalábbis annak belsősegeiből, amely hagyományosan mindig a lövőt illeti, valamint az általuk fogott halakból, kiegészítve a néhányuk által szedett gombákkal, remekbe szabott fogásokat talál eléjük. Ő maga nemigen tiltakozott a vele támasztott elvárások miatt, mert nem volt ellenére az ott töltött rövid időnek ilyenfajta gazdag teljességben való megélése.

Most azonban, egy hideg, februári héten más volt helyzet: ez nem a megszokott, őszi művészteleni közös programról szólt: ezúttal annak a kis színes üvegablak elkészítése és esetleg némi erdőjárás, vadászat volt a kitűzött cél. „Lesz idő nagyot járni a vidéken, felkeresni a félig fagyott vizeket, a rackanyáját és legfőképpen a magyar szürkéket”, gondolta magában.

A kis faluhoz közeledvén, jó szívvel és várákozással kezdett gondolni azokra az emberekre, akikkel minden bizonnyal hamarosan találkozni fog: nem volt még olyan alkalom, hogy ne lett volna ott érkezésekor Rita, aki rendszerint a szerény és a nyáron hűvös, viszont télen hideg, de a kertre néző kis szobát készíti elő számára, ahonnan minden fontos történést, mozgást, érkezést és távozást lát, melynek az ajtaját kívülről egy fekete golyót ábrázoló kis miniatúra díszíti. Nem számokkal, hanem ilyen kis ábrázolásokkal személyesítik meg itt a kevés számú lakószobát. Ő az a vérbő és vonzó cigánylány, akit inkább hölgynek illenék nevezni, s akinek mélyen bűgő hangja, fekete szeme szép és bánatos, de mély titkokat rejt, és alkata bizony Gauguin is megihlette volna, ha az ő korában élt volna Rita, s talán akkor, ha őt ismerte volna, az el sem ment volna a világ végére, Tahitire, hogy az ottani nőket fesse, és kinek ráadásul nemcsak a humorra, de a költészetre is jó érzéke van.

Aztán valahonnan, a traktor nyergéből, a favágásból, a juhok, netán a lovászlány mellől előkerül majd Lacika is, hogy üdvözölje és hogy rakjon a hatalmas cserépkályhára: alacsony termete ellenére az embernek menten Rózsa Sándor vagy inkább valamely régi somogyi betyár őseréje és életre valósága jut eszébe, meglehet, azok nem tudtak sem akkorákat nevetni, sem gitározni, ahogy ő tud. Hugi, a fogatlan, mégis mindig harsányan kacagó és viccelődő, szeretni való főzőasszony már biztos hazament a nálánál fiatalabb urához, a magyar szürkék pásztorához s csak másnap korán reggel jelenik meg újra. Ahogy majd valamelyik reggel előkerül a váltótársa, a zömök, vörös hajú Ádám, aki szintén nagyon kedves srác, és ügyesen úgy tesz, mintha nemcsak papírja lenne a főzéshez, de érdekelné is, miközben fontosabbnak tartja, hogy focibíró a „megyeegyben”. Remélte, hogy elé fut majd Tardos, barátjának a magas, erős, formás és igen értelmes magyar vizslája, akivel az elmúlt évek alkalmi során bizalmas kapcsolatba kerültek. Rendesen másnap reggel érkezik majd kerékpárjával Kati asszony is, aki nélkül szétesne a ház adminisztrációja, de ezt a többiek sajnos nem tudják kellőképpen értékelni. Számítani lehet esetleg még néhány vendég jelenlétére is: lehet, hogy már a házban van némely valódi vagy önjelölt természetfotós, és bármikor érkezhethet valaki, aki szolgálhat akár jó társaságul is, de olyan is előfordulhat, hogy valamely vendég, saját kiállhatatlan természeténél fogva, meglehet, öntudatlanul, de mintha csak azon volna, hogy keserítse e kedves emberek életét.

A megérkezés és viszontlátás nagy ölelkezései után, sebtében átöltözött, összeszedte a vadászat kellékeit, hogy mihamarabb, még alkonyat előtt kimehessen Tiborral a területre. Kifelé menet vizsgálgatták a vadcsapákat: bőséggel láttak kecses őz- és nagy szarvas- és vaddisznónyomokat a vékony hóban és a napközben enyhén meg-

olvadt tócsák szélén. Közben egy őz suta és tavalyi gidája ugrott át előttük pár méterre, s vagy száz méterre, a kissé fagyott, löszös úton átváltott egy pár tagot számoló szarvas tarvad rudli is. Azokat már nem fogják látni aznap, mert a szomszédos terület irányába vonultak.

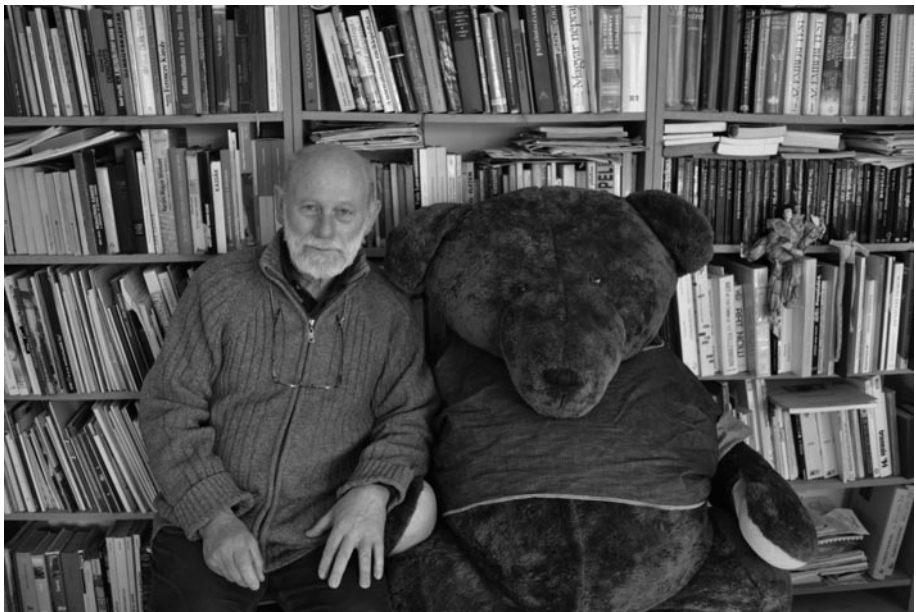
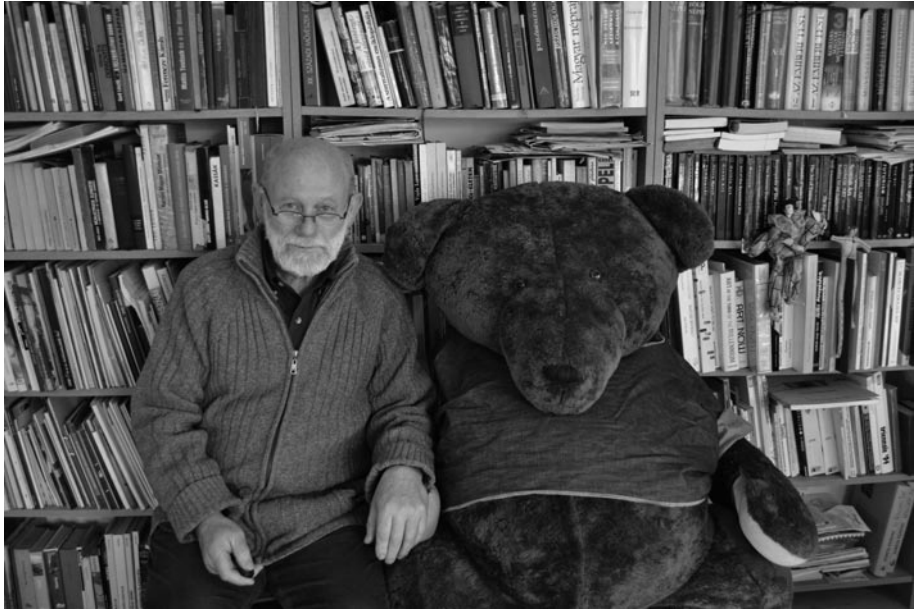
Tibornak azonban mindig fontosabbak voltak a madarak. Ezt a területet is első-sorban nekik szánta már sok évtizeddel ezelőtt, amikor apró lépésekkel, szinte a semmiből, néhány, hozzá hasonló elszántságú barátjával kezdte gyarapítani a területet, szaporítani a vízfelületeket, vizsgagörbíteni a természet rendjét semmibe vevő, ostoba emberek által kiegyenesített patakokat.

Aki egy kicsit is közelebbi ismeretségbe került e hellyel, hamar rájött, hogy ezek az igazán fontos dolgok a gazda számára. Nem a külsőségek, hanem a külső területek. Az ódon kastély ugyan központja az egyesületnek, de mindig is másodlagos volt számára: az is fejlődött, alakult, különösen ahhoz az állapotához képest, amilyenben megkapták. Lassanként az is egyre komfortosabbá vált a maga szerény módján, de a természet gyarapítása előbbre való volt.

Itt a vízfolyásokban és kis tavakban élő halaknak sem más a küldetése, minthogy a madarakat táplálják. A földi jelek, a vadak lábnyomainak vizslatását ráhagyta a vendégére, ő most is inkább a vizek felszínét és a fák koronáját kémlelte távcsövével, s lelkesülten mutatott a tó fölött méltóságteljesen röpködő rétisasra. A távolból, a Kemencés-tó felől, a juhok éjszakai karámjából még fel-felbégetett egy-egy racka, és a magyar szürke gulya irányából is hallatszott néhány tétova kolomp. Lehet, hogy éppen akkor, amikor egy rőt színű, kis pirók borjú éppen az anyja takarásába húzódott a hamarosan fagyossá váló szél elől, de meglehet valamely tehén éppen azokban a percekben hozta világra és nyalogatással igyekezett a fagyott talajról való felállásra ösztökélni a sötét szemű, nagy szempillájú kis bikaborját.

Korán és gyorsan sötétedett. Még csak gyenge, de állandóan irányát változtató hűvös szellőt éreztek az arcukon, amely nem sok jóval kecsgettetett a lesen. Meglátták azért a távolban lassú léptekkel haladó szarvastehenet, ünöt és két borjút: az egyik jeges patak felé vették az irányt, hogy azon átkelve, majd az erdő takarásában keressék fel valamelyik szántót és a zsenge hajtások legelésével töltsék az éjszaka egy részét. Aztán bizakodással töltötte el őket a sűrűségből közeledő konda rövid röffentésekkel kísért csörtetése. Ám azok egy koca erőteljes fújására hamar megálltak és hosszú, mozdulatlan hallgatásba burkolóztak. Bizonyára fordult a szél. „Nekik idejük, mint a tenger – állapították meg – nem úgy, mint nekünk. Ha kell, ők egy helyben állva, síri csendben kívárlják, míg mi feladjuk.” Egy tapasztalt koca biztosan tudja vezetni a kondát, s annak minden egyes tagja csak azt teszi, amit ő enged. Arra gondoltak, ahhoz, hogy a fátyolos félhold alatt, mégis megláthassák őket a sötétben is látszó valamely hófolton, meglehet, arra csak több száz méterrel odébb nyílt volna esély, ahol egyszer majd kidugják orrukat a sűrűségből, hogy átváltsanak egy másik területre. Ezért inkább lassan elindultak hazafelé.

Időközben, lassan minden égtájból megszólalt az aranyakálok kórusa. Területjelzés céljából, meglepően változatos és árnyalatokban gazdag hangszínen üvöltik tele

az éjszakát ezek, a régen nádi farkasnak vagy a nép nyelvén toportyánféregnek is nevezett nagyragadozók. Embernek egyelőre nincs ugyan félnivalója tőlük, hiszen Toldi is bizonyította: egyszerre akár hárommal is képes volt elbánni. Mégis van ebben az üvöltéstengerben valami borzongató, főleg ezen a tájon, ahol körkörösén, minden irányból hallik. És ha együtt érzünk őzek gidáival, szarvasok borjaival, disznók malaicaival, máris van okunk velük együtt aggódni. Mert bizony nemcsak igen nagyon elszaporodtak ezek az okos és szívós fenevadak, de a régi időkhöz képest immár falakban is vadásznak, megkönnyítve saját megélhetésüket, gyarapodásukat.

A vacsorára tálalt rackapörkölt és az utána elfogyasztott borok hamar és kellemesen eltompították és meglepően korán, már jóval éjfél előtt vonzóvá tették számára az ágyat, amelyben általában az itteni alkalmakkor egyébként nem sok időt töltött: sajnálta pazarolni az aktív órákat ilyesmire. Lefekvés előtt azonban még nyugodtan és akkurátus figyelemmel készítette össze a hajnali vadászatához szükséges dolgokat. Számára a készülődésnek a percei, már magának a vadászatnak az első pillanatai voltak.

Reggel egyedül mehet majd ki a területre. Ezt mindig a feltétlen bizalom megtisztelő megnyilvánulásaként fogadta.

A magas szárú, erős és nehéz bőrbakancsával kezdte, amely már vagy húsz éve biztos társa volt: annál jobban senki nem ismerte olykor erősen gyötört, fáradt lábainak minden gyűrődését. A legkülönbözőbb vadászterületeken és a vadászatot nélkülöző, de annál nagyobb távolságokat megtévő, zarándoklatszerű gyaloglásai révén az országnak majd minden táját és talaját taposta, és ha benne számláló lenne, bizony már több ezer kilométert mutatna. Eszébe jutott, hogy a bölcs magyar nyelv a páros emberi szervekhez, végtagokhoz hasonlóan a lábbeliről is természetes módon, egyesszámban szól, mint részünkké vált, néha már személyiséggel bíró dologról.

Hasonlóan hűséges társa a vaskos, mogyoróból való, hegyes fémvégű, embermagasságú, öreg cserkelő botja: sok nehéz terepen, jeges patakokon átkelve, meredek, köves hegyoldalakon leereszkedve, sűrű erdőségekben vagy éppen veszélyesnek tűnő faluszéleken elhaladva, ezzel a kezében, sohasem érezte magát kiszolgáltatva, egyedül. A gombászások során is, amikor valamilyen sűrű bozót alá kellett bekukkantani, éppoly jó szolgálatot tett, mint cserkelés közben: amikor rátámaszkodva megpihent, vagy ha úgy adódott, biztos lövéshez segített. Mert nem a lövés virtusa, hanem a pontossága a fontos.

Aztán a szükségesnek ítélt ruhadarabok kikészítését természetesen a legfontosabb kellékek: a puská, a lőszer, a távcső és kések követték. A kis hátizsákjában a kötelező elsősegélycsomag mellett mindig ott lapultak egyéb lényegtelennek látszó dolgok: pár apró kekszféle vagy csoki, elemlámpa, kötözőzsinag, valamint az esőköpenyébe csomagolt száraz zokni, gyufa és vécepapír. A kulacsot már most feltöltötte vízzel.

Amikor a kis bőr övtokba beletolta az öt darab lőszert, most is, mint mindig átfutott benne a gondolat, hogy ezek nélkül is lehet majd jó a vadászat, de sikeres bizony csak akkor, ha a lőszernek közül legalább egynek csak az üres hüvely kerül vissza a zse-

bébe. Valahogy sohasem sikerült elvonatkoztatnia ettől: amelyik lőszer őt sikerhez viszi, az egy másik lénynek az életét veszi. Lélekben már ilyenkor is az erdőben járt.

Egy kávé és vagy három katona kolbászos kenyér bekapása után, még sötét hajnalban indult el gyalogosan. Nem magaslesre ment. Az előző alkonyatkor szemrevételezett, erősen használt, friss és bőséges vaddisznónyomokat is tartalmazó vadváltó közelében állt le. Ezen a helyen az erdei nyiladék elágazáshoz ért: az egyik ága kiszélesedve, egy kisebb rét irányába kanyarodott, melyet a távolabbi oldalán sűrű cserjével benőtt fiatal erdő, az innenső oldalán pedig ritkás ligeterdő szegélyezett. Ennek szélén állt le, hátát egy sudár fiatal fának vetve, és türelemmel hallgatózott, várva a pirkadatot. A szél onnan fúj, ahonnan jó eséllyel számítani lehetett a vadra.

A fuvallatok is már a telet feledni vágyó, az eljövő tavasz után még csak sóvárgó táj bágyadt, de még mindig hideg és nyirkos avarillatát hozták, és a vizek felől is, a lassan olvadó jégtakaró alól, a vízi növényzetből felszabaduló enyhén fanyar illatot és a vele egygyé olvadó, a vízfelszín felett lebegő hűvös ködpárát. Majdnem egy órán át hallgathatta az ébredező erdő neszeit. Ez a költői fordulat jutott eszébe, miközben tudta, hogy az erdő sohasem alszik, mindig tele van élettel: a kis szörmés ragadozók és az apró rágcsalók, vagy a nagyobbak, mint a rókák, borzok vagy a sakálok, éppen a sötét éj leple alatt vannak elemükben.

A sötét csendben a legapróbb mozgások hangjai is olyan erősen hatnak az érzékeinkre, hogy a tapasztalatlan embert olykor még egy közelben munkálkodó pocok zaja is oktalan lelkesülésre ragadhatja.

Teljes mozdulatlanságban ezeken gondolkodott, és abban a pillanatban egész testében összerezett egy hirtelen érkezett, erős suhintásszerű árnyjelenség miatt: a kalapját kis híján lesodorta fejről egy elsuhanó bagoly. Földön, vízen és a levegőben egyaránt zajlott az élet. A sötétszürke ég magasából libacsapat méltóságteljes vonulása hallatszott. A közelben ébredező apró madarak finom hangját egy távoli fácánkakas felharsanó recsegése ellensúlyozta. Az a színes madár ezt hiszi kukorékolásnak.

Még mindig meglehetősen kevés volt a kereső távcső fényereje is, amikor biztató hangokat hozott a szellő: vaddisznó konda lassú közeledését érzékelt, éppen abból a sűrűségből, ahonnan korábban is várta. Aztán a hangok nem távolodtak, egyszerűen csak elhaltak. Tudta, hogy a szele jó, már csak türelemre és szerencsére van szüksége.

Végtelennek tűntek a várakozás percei, amikor egyszer csak a várt irányból, mégis váratlanul, szinte a semmiből indult meg és rohant feléje a nagy konda. Hirtelen izgatottságában emelte vállához az egyébként már korábban csőre töltött fegyvert, de mire kibiztosította, a sötétségből az épphogy derengő, alig fagyott, száraz füves réten futó disznók már szinte az orra előtt voltak, s azok csak akkor érzékelték őt, amikor sebtiben annak a fiatal akácnak a takarásába lépett, aminek az imént még a csendes várakozás közben a hátát támasztotta. A disznók olyan sűrűn futottak, hogy akár vaktában kapkodva is eltalálhatott volna egyet. Most azonban azok már majdnem túljutottak rajta, szerencsére anélkül, hogy feldöntötték volna. A homályban is lát-

szott, hogy legalább két hatalmas testű koca vitte a kisebb-nagyobb süldőket, malacokat. Világosan tucatnál is jóval többet számlálhatott volna. Próbált ugyan még célra tartani, de abban a pillanatban átvillant az agyán, hogy sohasem volt kenyere a „csak úgy, majdcsak talál” módjára leadott lövés, másrészt egy ilyen helyzetben, sötétben, egyedül, a falutól távol, felettébb veszélyes is lehet a sebzés. Mire gyors döntését meghozta, a konda már el is tűnt a nyiladékok szegélyező sűrű aljú, sötét tölgyesben.

Akkor ivott egyet a kulacsából és rágyújtott, hogy közben rendezhesse gondolatait és eltervezze a reggel folytatását.

Amint virradt, cserkelni indult a közeli helyekre. Lassan, óvatosan szedve lábait, minden irányba figyelve, lehetőleg széllal szemben haladt az erdei nyiladékokon. Közben meg-megállt, s a távcsövével igyekezett kiegyenlíteni a vadakéhoz képest satnya látását, pásztázta az erdőt és a nyiladékok távoli pontjait.

A vadászatnak ezt a módját, a magányos cserkelést szerette a legjobban: inkább haladni és nem egy helyben állni, ülni és várni. Az is igaz, hogy ez a legnehezebb mód, s nem is azért mert fárasztóbb, hanem merthogy a vadak érzékszerveivel nemigen versenyezhet az ember, s jószerivel azokat észrevenni is csak akkor van esélye, ha mozdulnak. Reggelre már a legtöbb nagyvad visszahúzódik és elfekszik kedvelt és biztonságos búvóhelyén. S ha mozdulnak is, mert jó táplálék miatt esetleg halogatták a visszatérést, vagy mert szokatlan zajt, szagot, mozgást érzékelnek, a vadász számára már többnyire késő, mire észreveszi: marad a fák takarásában tovafutó vad megcsodálása.

Az ösvénytől kissé beljebb, egy szedres-kökényes-szűrös sűrűből sötét sörtéjű, nem túl jelentős méretű disznó ugrott fel nagy zajjal és eredt futásnak a sűrű cserjék közt, végig a farát mutatva. Lehetett az fiatal kan vagy éppen koca, amely esetleg parányi, csíkos malacait átmenetileg hátrahagyva, a figyelem elterelése céljából távozott a színről. Erre aztán távolabbról egy őz éles kutyavakkantásszerű riasztása is felhangzott.

Később, amikor cserkelőbotjára helyezett távcsövével mozdulatlanul állva igyekezett áttekinteni a környéket, egy jókora mezei nyúl tűnt fel a nyiladék távoli pontján: nagyon szórakoztatónak találta, amint az éppen vele szemben, sajátos módján ügetve, meg-megállva, felágaskodva, gondolkodva, de egyre csak közeledett, s talán már húsz méter sem lehetett köztük, amikor az észbe kapott, s rövid csodálkozás után, az erdőbe iszkolt.

Valamivel később, a még kopár cserjéknek köszönhetően, a némi belátást kínáló fiatalos erdőnek egy távoli pontján szarvasokat vélt felfedezni. Szinte eggyé váltak a szürke fatörzsekkel és a szürkés-barnás, pasztelles, tompán tarka avarral. Ő maga sem mozdult, ahogyan azok sem: egy tehén, egy ünő és a tehén két előző évi borja mintha őt figyelték volna. Az ünő az őszi szarvasbögés során már jó eséllyel felavartást nyert, s biztosan már a saját első, a tavasszal megszülető borját hordozza magában, ahogyan az anyja, a tehén szintén, ám meglehet ő kettőt is.

Lassan araszolva próbálta lopni a távolságot, s érzékelte, hogy azok is mozdultak, de nem ijedten, és még nagyon távol, de lassan haladnak a nyiladék irányába. Kecsegtető lehetne a fák között megcélozni egy vadat, de a célzás közben a szemnek könnyen észrevétlen marad a számos vékony cserje, ágacska, amely elterelheti a lövedéket. Lassan, megfontolt lépésekkel, nesztelenül igyekezett haladni a szarvasok felé. A csendet egy szajkó éktelen riasztása törte meg, mire a tehén és az ünő megtorpant. A két borjú még tett néhány lépést. Ekkor ő már csak mintegy száz méternyire lehetett a nyiladéknak attól a pontjától, ahol a szarvasokat várta kilépni, hogy azon a pár méteren áthaladva, majd a túloldali sűrű erdő takarásában folytassák az útjukat. Cserkelőbotját letámasztva, nagyon lassú mozdulattal emelte le válláról a fegyvert, és mozdulatlanul várt a lehetőségre, amely lehet, hogy másodpernyi lesz mindössze. Végre kilépett a tehén, s vele együtt az ünő, mely alig volt kisebb, mint az előbbi, s félig takarta a tehenet. Nem tudták, de nem nekik kellett tartaniuk a veszélytől. Amint nagyon lassan célra emelte a fegyvert és kibiztosította, a tehén mintha észrevette volna, vagy csak érzékelte szíve erősebb dobbanását, átlépett a keskeny nyiladékon, vele együtt az ünő, majd abban a pillanatban az egyik borjú is velük tartott. Akkor lépett utánuk a másik borjú is, amely egy pillanatra megtorpant, mielőtt ő is belépett volna az erdő szűk vadcsapájára. Abban a pillanatban hasított bele az erdő békéjébe a lövés erőteljes hangja. A borjú menten tűzbe rogyott, miután a másik három vad hangos csörtetéssel vágta az utat a száraz sűrűben. A tehén már tudta, hogy ha borja könnyű sebést kapott volna, utánuk megy, visszafordulnia azonban oktalanság.

Távcsövében látta, hogy a borjú nem mozdul, nem szükséges újra töltenie. Kivette a még meleg, üres töltényhüvelyt és a zsebébe csúsztatta. Lassan apadó izgatottsággal ért oda az avaron mozdulatlanul heverő, szép formájú vadhoz. Több évtizedes tapasztalatai ellenére, még mindig kissé remegő lábbal, érzékenyülve, levett kalappal állt meg az üveges tekintetű bikaborjú felett. Majd lehajolt, és szokásának megfelelően végigsimította kezét a vad oldalán. Senki sem látta őket, mégis rituálisan töretet szakított, a vad szájához érintette és ráhelyezte a találat helyére.

Telefonon értesítette barátját, aki hamarosan megérkezett a terepjárával. A vadat még az erdőben zsigerelték, majd azok egy részét elvitték egy távoli les közelébe, remélve, hogy azzal sakálok tudnak majd oda csábítani, bár tudták, hogy a disznók vagy akár a sasok és a hollók jó eséllyel megelőzik majd azokat.

A visszaúton szerette volna megnézni a magyar szürkéket, de addigra a pásztor és két kutyája kíséretében már elhagyták az éjszakai karámot, kolompjaik távolról hangzottak. Még télen is hasznos alaposan megjártni őket: a hófoltok között is megtalálják a nekik való hajtásokat, csipegetik a tájtól idegen cserjék sarjait. Nélkülük némely erőszakos növényfaj néhány év leforgása alatt átvinné az uralmat a tájon. Közben a szomjukat is oltják valamelyik hideg vízű patakából, ha kell, erős taposással a jeget megtörve. A karám szabad, szürke, téli ege alatt csak két tehén maradt, egy-egy frissen, meglehet, hogy az előző éjjel született kis pirók borjával.

Még délelőtt elrendezték a vad körüli hivatalos teendőket, majd Lacikával megnyúzták azt és nagy gonddal részeire szedték, a szellős pincébe vitték pihentetni, érlelni.

Aztán a kastély termének egy félreeső, de az ablakhoz közeli zugában kialakította az üveglak elkészítéséhez megfelelő környezetet, elrendezte az eszközöket: a rajzokat, terveket, az üvegfestékeket, oldószereket és ecseteket. Ezzel a kis műtermi munkahangulatnak a létrehozásával nemcsak magát igyekezett inspirálni, de barátjának is jelezni kívánta, hogy minden egyéb várható program ellenére, előbb vagy utóbb az is kezdetét veszi, amiért valójában jött: az alkotás.

Kisvártatva meg is jelent a terem túlsó végében Tibor erőteljes, magas alakja: mindig lassú, megfontolt léptekkel, egyenes tartással haladt a kastély folyosóján és termeiben, egy igazi várúr benyomását kelthette azokban, akik nem ismerték közelről.

Valódi nemes lélek, aki soha nem hagyja, hogy vendégei éhezzenek vagy a torkuk kiszáradjon. S fáradtságot nem kímélve viszi ki a terepre a kíváncsi vendégeket, mutatja meg a fotósoknak a legjobb helyeket, madárleseket vagy húzza ki azok járműveit a dagonyából, a napnak bármely szakában. A maga részéről nem szereti a szavak hiábavaló szaporítását, bölcsen meghagyja ezt vendégeinek, akik viszont ezen a téren nem mindig ismerik a mértéket. Ezt ő mindig derűs nyugalommal és kíváncsian szemléli, ahogy Tardos, a vizslája is, kinek általában maguk a vendégek engedik, hogy amikor annak gazdája éppen távol van, az üljön az asztalfőre a nagy ebédlőben. Ilyenkor kihúzza magát, feje éppen egy magasságba kerül az emberekével: érdeklődve figyeli a társalgást, egészen addig, amíg az az elfogyasztott italok mennyisége okán nem ölt számára nem tetsző hangszínt. Ilyenkor először látványosan elfordítja fejét, majd idő után megvető tekintettel távozik az asztaltól és lehever a cserépkályha széles párkányára terített, nagy fekete rackaszőrré.

Na, jóuram, látom berendezkedtél – állapította meg Tibor. – Megoldható ez a „komoly kihívás” a következő napokban – kérdezte – vagy inkább ne sürgesselek?

Kész tervekkel jöttem, jóuram – szólt a válasz. – Ittlétem végső napja a határidő, ami inspirál. S hogy az melyik nap, még nem dőlt el – tette hozzá mosolyogva. Egyébként fekete gólya lesz a kompozíció főszereplője, ha megfelel.

Fekete gólya?! Azt szeretjük. De nem nagyon láttam még jó ábrázolását. Legalábbis itt. Valahogy mintha félnének attól, hogy megfessék. Így vannak a rackáinkkal is.

Pedig különös madár. Mert miközben nagyon fekete, szépen megvillanó fehér tollakkal, de feketesége is tele van zöldes-kékes-ibolyás árnyalatokkal. Aztán a mély, tüzes vörös lábai és a csőre...

Ma este nem tudunk kimenni – szólt Tibor. – Haza is kéne már mennem egy kicsit a családhoz, mert pár nap múlva jön ide egy nagyobb társaság, s megint állandóan itt kell majd lennem.

Nem baj. A ma reggel így is szép volt.

Gyere jóuram, igyál valamit!

A jóuram megszólítást nagyon kedvelték mindketten. Még a néhai, az igazi nagy jóuramtól, az Erdélyből ideszármazott, titokzatos múltú öregtől, a nagy természetű,

ősz szakállú szásztól, Bayer Lacitól, az egykori vadásztól és írótól örökölték, ki idős korában sok évet élt a kastély egy kis szobáckájában, ott maga köré zsúfolva maradék életének minden kacatját. Nála értőbben és színesebben senki sem mesélt a természet titkairól az arra érdemesnek tartott kíváncsi idegennek, és senkivel sem kellett annyi bort meginni, mint vele. Továbbá aligha akad valaki a kontinensen, s tán még Kínában sem, aki életében a teremtett világ egének, földjének és vizének annyiféle tollas, szőrös vagy sikamlós bőrű élőlényének, legyen az kettő, nyolc lábú, vagy akár lábatlan, a megfogását és megfőzését, megsütését ne próbálta volna ki, igaz legtöbbször csak saját fogyasztásra, amely azért megnyugtatta a környezetét.

A délutánt a magyar szürkék felkeresésének szentelte. A világ legszebb állatai közt tartotta őket számon, amióta húsz évesen, még elsőéves művészeti egyetemista korában készített egyről egynéhány krokít a pesti állatkertben. Akkor még alig tudott valamit ezekről az állatokról, mint ahogy a legtöbb ember az országban. Csak évekkel később tudta meg, hogy a háború után az uralmat átvevő „patakegyenesítő politikusok” ostoba szemlélete miatt ez az ősi magyar marha, mely évszázadokon át az egyik legfőbb exportcikke volt az országnak, kis híján kihalt. Azok a városi emberek, akik látták akkoriban a magyar szürkéről készített gyorsrajzait, azt hitték erről a hatalmas és erőteljes testű, gyönyörűen ívelt szarvakkal bíró állatról, hogy valami egzotikus afrikai nagyvad. Pedig Arany Toldija is ennek a fajnak a bikáját vitte földre a nagy szarvainál fogva. S nem egészen száz éve még a módos parasztgazdák legnagyobb büszkesége volt, ha ebből a fajtából való, egyforma méretű és szarvú négy ökröt tudtak igába fogni. Idő után aztán értelmes és elhivatott embereknek hála, szépen kezdett szaporodni ez a jég hátán is megélni képes fajta.

Minthogy még mindig korán sötétedett, mire kiért, azok már éppen visszatérőben voltak a karám felé: beleremegett a föld, és csobbant, recsegett a vízfolyás vékony jege, amint dübörögve, bögve, saját maguk gőzpárájában vonultak a karám felé. Biztonságos távolságba félrehúzódva, a látványba belefeledkezve bámulta ezt az őserő tömeget, s a nagy szürke testek között igyekvő, szökellő kisebb-nagyobb borjakat. Közben egy-egy tehén meg-megállt, hogy hatalmas és értelmes fekete szemével gyanakvó pillantásokat vessen az ácsorgó idegenre, majd kisvártatva ők is követték a gulyát. Ezeknek még a borjai sem csak úgy bámulnak, hanem nagyon is nézik az embert. Akadt még néhány tavalyi, már erőteljes és szarvaikat már szorgosan növesztő bikaborjú, amelyek próbálkoztak volna a karámon való kívül maradással, mintha a szabadságuk határait igyekeznének tágítani, de a pásztor két kutyája végül őket is egy perc alatt betessékelte a félhektárnyi kerített területre, ahol aztán nyilván már azok is belátták, hogy télidőben jól jön az ott szétterített több bálányi, jófajta, ezekről a rétekről kaszált, illatos széna.

Két nap is eltelt újabb vadászat nélkül, de jó borokkal és jó beszélgetésekkel, miközben apránként haladt az üvegmű. Akkor Tibor megjelent és azt mondta:

Holnap estefelé érkezik egy társaság. Lesznek vagy tizenöten.

Mifélek?

Régi jó ismerősök. Többségük jóra való. Honvédelmi hagyományörző társaság, akik tiszteletreméltó módon régi honvédsírokat kutatnak fel és ápolják azokat. A környéken is találtak néhányat. Itt tartják összejövetelüket, meg egy kis kiállítást is kiraknak itt a gyateremben.

Eltakarják a falakon lévő gyűjteményes anyagot, köztük az én munkáimat? – hangzott az egy művész hiúságával feltett, kissé önző és gyanakvó kérdés.

Csak egy néhány tablót raknak ki ideiglenesen, a munkájuk eredményeiről. Érdekes lehet ez a helyieknek is. Valamint érkezik egy másik társaság is holnapután, ők nem alszanak itt: skót mintára, valamiféle felföldi erőversenyt rendeznek a kastély kertjében. Egyikük helyi származású.

Lesz akkor itt nagy nyüzsgés, még jó, hogy haladtam a munkával.

Az előbbieknél rendes, több fogásos ebédet kéne adnunk, az utóbbiak csupán egy tartalmas egytálélt szeretnének délben. Nyilván bírnak enni mindahányan. Az erős emberek között mázsza alatt egy sem akad. Jóuram, tudnál nekik valamit varázsolni?

Nem volt itt újdonság számára az ilyen kérdés. Többször segített már, ha éppen itt volt, illusztris vendégek érkezésekor jó fogásokkal, jó hírért kelteni a kastélynak. Azért csak megkérdezte:

Miből varázsoljak?

Hát, igaz, hogy semmiből sincs éppen elegendő azonos alapanyag ennyi embernek. De van odakint egy kószáló szürkeborjú, amelyiket már előbb-utóbb be kéne hozni a konyhára. Mielőtt sakálok martaléka lesz.

Miféle borjú?

Egy szürke borjú, amelyiket kivetette magából a gulya. Az anyja elpusztult a születése után pár hónappal. Még köztük is előfordul, igaz ritkábban, mint más tehénfajtáknál, hogy baja esik némelyiknek. Azóta ez a borjú számkivetetten kószál a tájban már vagy háromnegyed éve. Eleinte figyeltük, hátha mégis részévé válhat a gulyának. De nem lehet bebeszólásunk. Aztán, idő múltán már annak is örültünk, ha éppen megláttuk: nem vezett el. Más vidéken, talán már orvul leszedte volna valaki. Ő nemkívánatosá vált a gulyában. Nem engedik, hogy velük járjon, s nem engedik, hogy bemenjen velük a karámba, félretaszítják. Így télidőben sem osztozhat azon a szénán, amit a többieknek szórnak.

Ez a dolog mellbe vágta: azt hitte, szinte mindent tud már ezekről, az általa oly nagyon csodált állatokról.

Mit tehetünk? – kérdezte egyre felajzott kíváncsisággal.

Meg kéne találnunk és behoznunk a konyhára. Mielőtt a sakálok ledöntik vagy megjijed és beleszúszik valami süppedős lábba. Nem kicsi, hiszen egyéves, de nagyon csenevésznek és erőtlennek tűnik, így tél vége felé különösen. Három-négy sakál azért el tudna banni vele, ha csak megbotlik egyszer.

Kora délután összeszedte a legfontosabbakat, mintha vadászatra készülne.

Szerencse – gondolta magában –, hogy hirtelen jött a feladat, mert különben túl sok idő maradt volna az érzelgős elmélkedésre: felkészült-e lelkileg egy ilyenfajta „ítélet-végrehajtásra”? Azon lett volna, hogy ne is nagyon gondoljon arra a számkivetett borjúra, amiről eddig még csak szóban hallott. Inkább nem is igyekezett elképzelni maga előtt a magányosan kóborló állat nagy, sötét és bánatos szemeit, nem akart elbizonytalanodni. De közben mégiscsak leginkább a szívének oly kedves állatokon, csak úgy, általában, a magyar szürkéken gondolkodott.

A nagy, kifejtett bikák a méltóságteljes és nyugodt őserőt testesítették meg számára: erőteljes az egész testük, szarvaik némileg rövidebbek, mint a tehéneké, nem beszélve az egykor oly elterjedt hasznos igásoké, az ökröké, de azokénál jóval vastagabbak. Az egyébként is komoly és sötét tekintetüket a szemüket övező, kétfényrnyi fekete szőrzetből való monokli még markánsabbá teszi, ahogy vaskos nyakuk és szinte térdükig lógó, nagy bőrlebernyegük is feketévé válik az idő haladrával, de finom tónusátmenettel kúszik át a testük szürke árnyalatába. Már csak a sárban hagyott lábnyomaik mérete is tekintélyt parancsol, hát még a testük közel egy tonnát nyomó tömegének látványa.

Gondolhatnák a férfemberek, milyen jó sora van egy ilyen bikának: nincs más dolga, mint legelni, jó nagyokat járni a szabadban, s amikor eljön az ideje, hát azzal a sok tehénnel elrendezni a jövő nemzedék kérdését. De fájdalom azonban, belőlük a kisebb gulyákban egyetlen egy is elegendő ehhez a szolgálathoz. Egykor a bikaborjak közül a legszebb formájúak legalább ökröként folytathatták pályájukat: férfiúi képességeiktől megfosztva ugyan, de hatalmasra növő, szépen ívelt szarvaikkal és hatalmas testi erejükkel sokféle és hosszú évekig tartó szolgálatot tettek a gazdájuknak. Ma már legfeljebb egy-két fiatal és ígéretesnek tűnő bikaborjúnak van esélye megélni a férfikort: szinte valamennyi bizony a gasztronómia színesítését szolgálja. És így van ez a helyi rackanyáj kosbárányaival is.

Ahányszor csak szemléli a gulyát, a kis, vöröses szőrű, hosszú lábú, nagy fekete szemű és nagy szempillájú bikaborjak láttán gyakran eszébe jut ez, igaz álszent módon, olykor ő is elhessegeti inkább az ilyesmit. Ilyenkor persze zavarba jön: ő maga is hasonlatos lehet azokhoz a nagyvárosi emberekhez, akik a jófajta borjúhúsra csak mint piaci termékre, vagy kiváló éttermi fogásként tekintenek?

Különös, mennyivel közelebb tud kerülni az emberhez egy olyan jószág, amelynek őseit valamikor, ugyan ki tudja pontosan mikor, de valahogy magához édesgette, kötötte, háziásította az ember. Még az olyan élőlények is, mint ezek a szabadon tartott állatok, melyek borjait csak szemmel simogathatjuk, hacsak nem akarnánk életünk kockáztatásával, testközelből megpróbálni.

A vad elejtéséhez, bár az sem érzelmetől mentes, másként viszonyul az ember. Azoknak is gondját viseli, megfigyeli, számon tartja őket, de azok, hacsak lehet, kerülik az embert. Meglehető szabadságban élnek rövidebb-hosszabb életüket és tekintetünk csekély eséllyel találkozik az övékkel.

Ismerte ugyan a dolgok rendjét, mégis megrázó élményt jelentett számára, és azután is gyakran feltolultak benne azok a történések: amikor életében először volt módja testközelből megélni a magyar szürke bikaborjak válogatását, leválasztását a gulyától. Azokét a fiatal állatokét, amelyek nemrég, éppen csak bő évvel korábban még bohókás mozgásukkal, olykor szökellve, ugrabugrálva igyekeztek tartani a lépést a gulyával és anyjukkal, hátha menet közben még szophatnak is keveset az anyjuk védelmet és biztonságot adó tejéből. Azután, pár hónap múltán, már a nagy réteken maguk is együtt legelve a nagyokkal, megismerve a legtáplálóbba füvek és hajtások tudományát, majd a tűző nap elől árnyékba húzódva pihentek, ahogy tanulták, s közben gyarapodtak: korábbi rőt színük hamar szürkére váltott, erősödött testük, lassan nőni kezdett szarvuk, sötétedni nyakuk.

Ők most egyre szűkebb karámba szorultak, rémülten és korán megmutakozó erejükkel tiltakoztak a számukra kényszerrel kijelölt útirány ellen, még megpróbálták visszatörni. De nem volt esélyük, senkiben sem merült, mert nem merülhetett fel a hirtelen elérzékenyülés gondolata: mégis maradjon legalább ez az egy életrevaló borjú. Addig tartott a folyamat, amíg mindegyikük a helyére került: életében először és utoljára egy nagy járműre. A tehenek közben hangosan bögtek és feszülten, váratlan megiramodásra készen figyelték az eseményeket, s ez a közreműködő férfiakban láthatóan és érezhetően, csak erősítette a veszély érzésével növelt feszültséget. Ennek ellenére azon voltak, hogy minél hatékonyabban és gyorsabban, s lehetőleg mégis minden durvaságot nélkülözve tessékeljék fel a nagy szállító teherautó rácsos ablakos karakterébe a fiatal állatokat: ember és állat meg ne csússzon, csont ne törjön. A bikaborjak odafent még rémülten taszították, lökték egymást, még fejüket felszegve, visszatekintettek egyszer-egyszer, s amikor végre bezárult a raktér erős ajtaja, az emberek fellélegeztek, miközben mindenki tudta, hogy azok utolsó útjukra indultak, s életükből legfeljebb pár feszült óra volt vissza.

Azután még napokig hallotta, ahogy a tehenek bögnék. Azokban az őszi napokban a szarvasböngés hangjait elnyomta azoknak a szép, világos szürke színű, nagy szarvú és nagy testű magyar szürke teheneknek a szomorú böngése. Megrendítő volt tapasztalni azoknak az állatoknak az érzelmeit. Vajon olyasféle érzelmek ezek, mint az emberi anyáké, vagy egyszerűen csak a hiánynak, a maguk rendjének felborításával kiváltott ösztönöknek a megnyilvánulása? Hiszen ezek az elvittek a tavalyi bikaborjaik voltak, ott voltak már mellettük az ideiek. Lehet, hogy ahelyett, hogy az állatok viselkedését, habitusát igyekeznénk megérteni, inkább általában hajlunk arra, hogy emberi tulajdonságokkal ruházzuk fel azokat? Meglehet, hiszen az állatos mesék, amiken felnőttünk, azok is ezzel élnek.

Eszébe jutott az a magányos borjú. Mert már csak ilyenek vagyunk, mégiscsak emberi fogalmakkal tudjuk a legjobban leírni az ilyen helyzeteket: a számkivetett. És még kevésbé értette, hogy a többi tehén vajon miért rekeszti ki az anyját veszített fiatait? Hiszen az elefántok is közösen vigyáznak borjaikra, s még a vaddisznó kocák is befogadják és vezetik a kocájukat veszített vadmalacokat. Talán csak nehéz elfogadnia ezektől a csodált marháktól azt, hogy évezredes, még mindig sok titkot rejtő

rendje van az életüknek. Nem ítélezhetünk a mi fogalmaink szerint, nem kérhetünk számon rajtuk általunk támasztott erkölcsi normákat. Náluk minden a túlélést, az egészséges gyarapodást szolgálja. Ha nem így lenne, már kihaltak volna. A gulyában való lét biztonsága, a kolompok ismerős hangjai mellett, úgy látszik a fiatal egyedek csak a saját anyjuk védelmére számíthatnak.

Elindultak a terepjáróval, hogy felkutassák az egyre ritkábban felbukkanó magyar szürke bikaborjút. Szép és romantikus lehetett volna arra gondolni, hogy az egyszerűen majd visszavadul a tájba, amint a természetfilmek fogságban élt, majd visszaváditott ragadozói, vagy más állati filmhősök. Ma már nem lehet ilyesmiről ábrándozni: a kultúrtáj, a művelt földek, éppen elég nehezen viselik a vadak kártevését. Hogy jönne ehhez egy „szabad” háziállat? Még azt sem mondhatjuk, hogy rossz korban született: bármely korábbi korban egy pillanat alatt eltűnt volna a tájból, a ragadozókat megelőzve, valamely rátermett és ügyes középkori erdőjáró vagy földművelő ember megoldotta volna általa a családjának legalább egy hónapnyi szerény, de ízletes táplálékát.

A tájban bolyongva, meglátták a két víz közötti távoli töltésen imbolygó, mégis nyugodtan járó borjút. Arra vették az irányt. Közeledvén, látták, ahogy lassan haladva, le-lehajolgatva legelészik a töltés gyenge, tél végi fűvéből. Valóban nem volt beteg, csak erőtlen. Távcsővel szemügyre vévén, maga is belátta, ahogy kirajzolódnak bordái, oldala horpadt, combjai szálkásak, egyáltalán: éves szürke borjúhoz képest, nagyon gyengének tűnt. Leginkább valami aszkéta jutott az eszébe, ez viszont nem önként, ember módjára, valami nemes célért vállalta ezt az életmódot. Akkor már szinte találkozott a tekintete az övével, még a távcsőben is, amikor az visszanézett rá a nagy fekete, még mindig megcsillanó szemével. Ismerte ezt a nézést: „érdekesnek és jóra valónak talállak, de ne közelíts!”. Bár ez a tekintet leginkább a nagy és óvatos, borjaikat óvó tehenektől volt ismerős számára, most mégis hasonló érzései támadtak. Úgy tűnt, hogy bár araszolva, de mégis egyre közelebb kerültek az állathoz, s az annál többször tekintett vissza rájuk. Nem akart menekülni, hiszen hacsak távolról szemlélhette is a többieket, de az elmúlt időszakban is látta, hogy a gulyához időnként hozzátartoztak az emberek, s éppen ez az autó is. Mégis félszeg maradt, ősi génjei ébren tartották az óvatosságát: lassan, araszolva haladt a keskeny töltésen, már nem legelészett, még hátranézett olykor, de haladt, mint aki rájött, hogy nem jó helyen jár, ezért aztán igyekezett távolodni. Majd visszatér ide valamikor. Ezen a keskeny töltésen úgyszólván járnak a többiek. Éppen ezért szeretett errefelé legelészni: ezt saját felfedezésének tartotta. Bár veszélyesnek vélhette, mert nagyon keskeny volt, balra a tó, jobbra lapályos vízfolyás, ezért veszély esetén csak ezen menekülhetett, s nemigen lett volna ereje elfutni a nyílt rétre.

Tibor félt attól, hogyha netán sebeznek a borjút, az esetleg belelépne a tóba. Kérte barátját, hogy itt még ne lőjön. Ezért lassan terelték. Fájó volt látni, ahogy egyre csak halad a végzete, a tó szegélye felé, ahol egy száraz talajú bozótos kezdődik. A vadászatokon megtapasztalt cserkelés és a lövés lehetőségének izgalma helyett, most

kimondatlanul, szinte már arra vágyott, hogy az állat egyszer csak, valami csoda folytán új életerőt mutat, megugrik, aztán tovaszalad, és ők mindahányan úgy ítélik, hogy egyelőre el van rendezve a dolog. Aztán mégis belátta, hogy már ez a nagyon szelíd „üldözés” is terhére volt a szerencsétlennek. Amikor már csak mintegy hatvan méterre voltak tőle, lassú, óvatos mozgással kiszállt a terepjáróból. Akkor rájött, hogy a cserkelő botját nem hozta magával. A terepjáró platójáról leemelt egy egyszerű ásót. Tett néhány lépést, letámasztotta azt, és kissé megrogyva, a rövid nyelének végén megtámasztott kezére helyezte a puskáját, esélyt adva egy pontos lövéshez. Egy ilyen állat megérdemli a tisztességet, a hirtelen véget. Számkivetett volt, meglehet, de ezért nem hagyományosan kiválasztott: így úszta meg a kiválasztás tortúráját és a vágóhídra terelést. Végtére is a mai napig magányosan, de szabadon élte életét. Amikor az lelépett a töltésről, a száraz bozótosba igyekezett húzódni, éppen visszafordította a fejét és ránézett a nagy fekete szemével: eldördült a végzetes lövés, éppen a két szeme közé. Hál’istennek, menten összerogyott és elszállt belőle az élet.

Ezúttal is helyben zsigerelték Lacikával. Tibor nagy igyekezettel még elvitte a zsigerek egy részét egy közeli leshez, szintén sakálok végett, miközben ők igyekeztek minél több hasznos dolgot nyerni a szerencsétlen borjúról: meglepő volt, hogy a belsősegei, a tüdeje, mája szép és egészséges volt, de egy féléves állatról is éppen annyi hús származhatott volna, mint erről, amelyik egy évet élt.

Még aznap, a legnagyobb fazékban elkezdte főzni a húsos csontokból, sok hagymával és zöldségekkel az erőteljes alaplevet. Aztán erőlevest készített a nyesedékekből darált húsból és az alapléből.

Másnap a hagyományörzők borjúmájás pástétomot ettek piritóssal, miután erőlevest következett húsgombóccal, amit vadas marha követett szeletelt zsemlegombóccal.

Az erős emberek, miután még a délelőtt folyamán elfogyasztották a szervezők által hazulról hozott jókora húsos szalonnáikat és kolbászaikat, azokból is erőt nyerve, hatalmas rönköket, gerendákat és nagy, súlyos köveket dobáltak messzire, kamiont húztak, a helyiek nagy ujjongása közepette. Félő volt, hogy ezek az erős fiatal emberek elégedettek lesznek-e az ebéddel? De aztán a hatalmas ifjú bikák, nem csak fáradtságuk okán, de talán éppen a Hugi galuskájával tálalt, tejszínes, mustáros marhatokány elfogyasztása miatt is, valamennyien pihegve és a karosszékekben elégedetten elernyedve fejezték ki elégedettségüket a nappal.

Mindaz, amit különböző társaságok dicsértek, abból a borjúból való volt. Teljesítheti-e méltóbb módon az élete küldetését egy számkivetett magyar szürke borjú?

OLÁH ANDRÁS

idegenek

reméltem hogy magamhoz igazíthatlak még
s hogy a változás felszabadít és elkezdődik
benned is az olvadás és a baleseti halált
felülírja a közös nevezőre ébredő szenvedély
de hamar beleszoktál a hiányba
megtaláltad a szabadnapos álmok helyét
a szigetet ami nincs – csak idegen part –
figyellek takarítás közben ahogy ingerled
a tárgyakat: akkurátus vagy és precíz
a rádióból halk zene szól – kábul tőle a
lelkiismeret szürkül a hiány ellepi a látóideget...
elfelejtetted hogy magunkéi vagyunk – új rítust
követsz s már nem akarsz szólni senkihez

[elmúltál]

elmúltál belőlem – csak magamtól félek –
úgy látszik most csupán rám hatott a méreg
kölcsonadott múltam egyszer visszakértem
belecsempésztelek – nem maradtál mégsem...

párásodik a szem minden ajtó zárul
börtön lett a szíved: ott rekedtem hátul
borongós a reggel megcsikordul egy fék
szívemhez seprű kell mert sok a törmelék

torockói anzix

szapora lélegzettel a kőfolyáson át
– a gerincre érve megannyi távoli
sziklaorom s a szentgyörgyi vár
párába rejtező romjai
közül szántóföldek csíkjai legelésző
birkanyáj tücsökciripelés és körengeteg
jéghideg forrásvíz hűti a testet
egymással szemben a csúcsot hirdető
makacs kövek cinikusan átfestve újra és újra
– szimpla gög ez vagy színbeöntött dac
álság és önzés ami megrogyasztja a lelket –
jelekre vadászunk: kutatjuk
a magunk komponálta kőhalmokat
– üzenetünket a múltnak
mert a jövőnek üzeni reménytelen –
bolondok vagyunk
kenőpénzt fizetünk Istennek a megsarcolt
álmokért s hogy másnap
visszakapaszkodhassunk a Kőlyukig
s levett kalappal hallgathassuk a tücsköket
amint himnuszt énekelnek a kocsmá előtti
téren ahol hideg áfonyasör vesztegeti
szürkülő érzéseinket

(RÉSZLET)

Egy ismeretlen város pályaudvara. Aki miatt idejöttél nincs itt. Itt nincs. Nem tudod már, van-e egyáltalán. Botorkálsz lassan, kényszeresen. Üres a zsebed, s egyszerre mintha te magad is teljesen kiürültél volna. Lék támadt rajtad. Nem nagy, de beforaszthatatlan. Szilárd héja a semminek, az vagy. Meglékelt tojás, amelyből kifolyt minden, génekben hagyományozott múlt, gondolatok, érzelmek, indulatok eljövendő lehetősége: az élet. Haza kell indulnod, tudod. Nincs itt semmi keresnivalód. Azt is, nincs hová. Nincs haza. Amit akként emlegetsz magadban, nem több egy másik idegen városnál. Pontosan olyan, mint az, amelyikben téblábolsz éppen. Talán valamivel ismerősebb. Talán.

Elindulsz a sötét szerelvény felé. Nem tudod, hogy az megy-e majd. Jelezni semmit sem jeleznek. Az összesített menetrenden nézted meg a vágány számát, az elvi indulási hellyel és idővel tisztában vagy, no és azzal is, ez nem jelent semmit. Semmi bizonyosat.

Elhaladsz egy bezárt pavilon mellett. Ajtaján három fémpánt, rajtuk lakatok. Nem tudod, milyen értékeket védenek. Amit az ablakok látni engednek, azok aprócsokoládék, napszitta papírjuktól ítélve meglehetősen régóta heverhetnek a helyükön, kulcstartók, ajándéktárgyak, dobozokban kicsi, kifejezéstelen arcú, raffiahajú műanyagbabák, éppcsak összetákolts performerek, divatos formájú, márkátlan órák, öngyújtók, cigaretták, kommersz pálinkák, egy műanyagtetejű dobozban két ottmaradt szalámis zsemle.

Egy pillanatra megállsz az éjjel is nyitvatartó újságos standja előtt. Jól kivethető tematikai rendben terítették szét a nagy asztalon a lapokat. Egymást követő oszlopokban sorjáznak a színes magazinok, félbehajtott napilapok, megszámlálhatatlan sokaságban rejtvényűjságok, celebeknek mondott személyek széles mosolyával magukat kellett műsorajánlók, gyermekeknek szóló képregények, zömében Walt Disney-figurákkal operáló mesekiadványok, kifestők. Az asztal két szélétől befelé, két, körülbelül egy méter széles és alig valamivel magasabb, függőleges, kvázi kirakatként funkcionáló deszkára csipeszették a figyelemfelhívónak, ezzel együtt vásárlásösztönzőnek szánt kiadványokat: mezítelen nőket, szeretkező párokat felvonultató erotikus magazinokat, szaftos botrányokról tudósító, harsány, színes címekkel nyomtatott pletykalapokat, politikai és magánéleti perpatvarokban vájkáló, színes, harsány és tartalmatlan hírekkel teli, balesetek, bűncselekmények részleteit és végeredményeit taglaló, helyenként gyomrot kavaró képekkel is illusztráló bulvárűjságokat. Szemed végigfut a szétnyitott Esti Hírlap első és utolsó oldalán. „Halló, itt a sírásó!”, „Az évszázad szélhámosa”, „Másként nyomottak”, „Ítélet Bős ellen”, „Hátulgombolós hadfiak?”, „Leendő átülő”, „Hadgyakorlat”, „Intim Steffi”, „Döbbenetes büntett”, „Kocsi-

feltörőket keresnek”, „Esti Hírlap stop”, „Kupa-kedvezmény”. Semmi lényeges, szögezed le magadban. Az olvasottak mindennaposaknak nevezhetőek. Mennél tovább, már arrébb is lépsz, amikor – reflexként valami közelebről meg nem határozható érzésre – hátrafordulsz, és még egyszer ránézel az újságra. Igen, egyszerre nyilvánvalóvá válik, mi volt az, ami visszahúzott. Az utolsó oldal közepén található cikk fotója ismerősnek tűnik. Bár a gyenge, szórt fényben nem tudod tisztán kivenni a portré részleteit, arra meg mernél esküdni, nem most látod először. Visszahátrálsz, áthajolsz az asztal fölött. Hirtelen nyilallik beléd, a fotó téged ábrázol. Egy évekkkel ezelőtti, útlevéelhez készített felvétel. Nincs szakállad rajta, felső ajkad ívét követi csak tömött bajusz, hajad sokkal hosszabb, mint most, szemüveget nem viselsz, akkoriban nem voltál kibékülve vele, levetted, ha lehetett. A kép fölött tónus keretezi a címet: „Eltűnt egy férfi”, mellette a szöveg a rendőrségi felhívások ismerős, tárgyilagos, rövid panelmondataiból áll. „...albérletéből eltávozott, és azóta ismeretlen helyen tartózkodik.” A név, a cím, a személyleírás stimmel, a dátum viszont több mint egy hónappal korábbi. „Aki az eltűnt fiatalembert a személyleírás vagy a fénykép alapján felismeri, eltűnése óta látta, hollétéről bármilyen információval rendelkezik, az a VI.-VII. Kerületi Rendőrkapitányságot a 131-6998-as telefonszámon, vagy bármelyik rendőri szervet értesítheti.” Nem hiszel a szemednek. Újra és újra végigolvasod a felhívást. Gondolkodsz, mi lehet ez, mit kellene tenned. Az újságos ingerült, mogorva hangja riaszt fel tépelődésedből. „Kérsz valamit?”, kérdezi tegezve, majd csípősen hozzát teszi: „Vedd meg, ha el akarod olvasni!”

Nem válaszolsz. Zavartan megrázod a fejed és eloldalogsz. Néhány méterre, a peronon, a vonat utolsó kocsijánál megállsz. Bámulsz magad elé.

Hajnalodhat, legalábbis ezt jelzi a metsző hideg, amely nemcsak a ruháid, de mintha a bőröd alá is belopózna. Vacogsz. Talán a pirkadat gyenge fényeit is láthatnád már, ha nem lenne ez a sűrű, minden határozott kontúrt sejtlemessé oldó, rejtőztető, egyszersmind körbeölelő, puha és kiúttalan csapda benyomását keltő köd, amibe apró, fénylő, fátyolos lyukakat ütnek a peronhosszú tető alján sorakozó világitótések.

Az újságban látott közleményen rágódsz, a sorokba tördelt képtelenségen. Töprengsz. Kérdéseket teszel fel magadnak; hiábavaló kérdéseket, hiszen nem tudod rájuk a választ. Ha felszállsz a vonatra pár óra múltán otthon lehetsz, bemehetsz a rendőrségre és tisztázhatod a helyzetet. De ez az idő is kibírhatatlanul hosszúnak tűnik. Eszedbe jutnak a szüleid. Régen nem találkoztál velük, lehet már két hónapja is. Szegények – ha kezükbe került a felhívás –, biztosan halálra rémültek. Valahogyan értesítened kellene őket. A feladat nem egyszerű, a faluban talán öt telefon ha van, és ebből egyik sem az övék. Egyetlen megoldás, felhívni a húgodat a városban, ahonnan eljöttél, a szállón, ahol lakik. Ő onnan, könnyebben elérheti őket. Elindulsz az aluljáróban lévő telefonfülkékhez.

Megcsúszol a sáros vízzel borított műmárvány lépcsőn. A gyors mozdulatnak és a közel lévő alumíniumkorlátnak köszönheted, hogy meg tudod őrizni az egyensúlyodat. Az aluljáró kör alakú terének tetejét vastkos oszlopok tartják, falát feljáratok

és folyosók nyílásai szabdalják, a közöttük maradó helyeket kirakatok és apró üzlet-helyiségek foglalják el. Földbe mélyedő, negatív sziget. Szemben, kissé balra az egyik kirakatban tengerpartot ábrázoló poszternyi képet látsz. Éppen alkonyodik rajta. A mélyvörös felhők közül kiviláglik egy csillag. Eltűzött fehér fénye élesen kirajzolja a meredek, sziklás part vonalát, megcsillan a tintakék hullámok taréján. Nem tudod elolvasni a rajta lévő írást, ahhoz túlságosan messze van; magát a képet sem látnád, ha nem lenne a kirakatnak saját világítása, hiszen a mennyezetten táguló körökben elhelyezett villanykörtek közül csak néhány ég, félhomályban hagyva a teret, véletlenszerű, satnya planétát alkotva fölötte. Jobb oldalon, a fal egy viszonylag hosszú bemélyedésében sorakoznak a telefonfülkék, azaz hogy nem is fülkék, pár arasznyi szélességű plexilapok választják el egymástól a méterenként elhelyezett készülékeket. Előveszed a pénztárcádat. Megkönnyebbülten nyugtázod, hogy maradt benne egy rövid interurbán beszélgetésre elégséges apró.

„Állj!”

Megtorpansz. Kiszakít gondolataidból a visszhangzó utasítás. Riadtan emeled fel a tekintetedet. Nálad magasabb, sovány férfi áll veled szemben. Mintha a semmiből toppant volna elő. Valószínűleg a közeli oszlop rejthette eddig előled. Oldalra nyújtott kézzel áll. Méreget. Loncsos, ősz haját a fején körbekötött, kétujjnyi széles, koszos szövetszék tartja össze, amelynek csomón túli két vége a bal vállára lóg. Jobb oldalon, akárha fejdísz, a levelekből itélve frissen letört akácágat tűzött bele. Arca puffadt, bőrét gondozatlan szőrzet és vörös foltok borítják.

„Adjál egy huszast!”

Nem kér, szavai sokkal inkább utasításként hangzanak.

„Nincsen”, válaszolod halkán, „összesen annyi pénz van nálam, amiből telefonálni tudok.”

Elindulsz. Oldalra lépsz, hogy kikerülhetsd. Követ. Egy lépést tesz ő is, és megint elzárja az utadat. Egészen közel áll hozzád, megcsap a belőle áradó, szúrós, nehéz szag.

„Ne hülyéskedj már, csak egy huszas kellene.”

„Mondtam már, hogy nincs pénzem”, veded oda ingerülten.

Láthatóan nem hiszi el, amit mondasz, úgyhogy taktikát változtat, hangja egyszerre esengő lesz.

„Figyelj, két napja nem ettem semmit. Adjál már egy huszast kenyérre.”

„Honnan, ha nincs?”

Feladja. Leengedi a kezét. Elfordul. Indulnál, ám ekkor visszanez.

„Akkor legalább egy szál cigit adjál.”

Előveszed zsebedből az alig megkezdett csomagot, és felé nyújtod. Nehezen megy neki, hogy a egymáshoz préselődött szálak közül kihúzzon egyet. A másik kezével is meg kell fognia a csomagot. Körmei már-már karomszerűen hosszúak, alattuk piszok sötétlik, ujjait és kézfejét tetoválások és sérülések varras hegei borítják. Gyufát gyújtasz, tüzet adsz neki, aztán továbbmész. Hallod magad mögött a hangját. Magában beszél. Panaszkodik, dühödten ócsárol mindent és mindenkit. Téged is.

A telefon hosszan kicsöng. Türelmetlenül várod, hogy felvegye valaki, ugyanakkor restellkedsz, amiért felébredted a szállón lakó lányokat.

„Halló, ki az?” álmos, ingerült, szemrehányó hang a vonal másik végén.

Bemutatkozol, szabadkozol a korai zavarás miatt, aztán a hűgodat kéred. Semmi válasz, csönd van a telefonban. Elismételed, de nem változik semmi. Azt hiszed megszakadt a vonal, amikor végre megszólal a lány a túloldalon.

„Ez egy nagyon rossz vicc”. hangja tiszta, mintha hirtelen felébredt volna, hideg és rendreutasító. „Nem tudom adni. Hazautazott. A bátyja meghalt. Holnap temetik.”

Dadogsz. Lehetetlen, mondod, hiszen itt vagy egy másik városban, hallhatja, beszélsz bele a telefonba. Egyre hangosabb leszel, és miután válasz nem érkezik, a végén már kiabálsz. Beszélsz, beszélsz. Nem figyelsz a mondatok értelmére. Nincsenek is mondataid, szavak szakadnak ki belőled, egymáshoz nem kapcsolódó szavak, de nem érdekel. Csak a kontaktus fenntartása fontos, csak ez a távoli, drótok biztosította, sustorgó kapcsolat, amelyhez úgy ragaszkodsz, mintha valóban a léted függene tőle. Halk koppanás, a vonal megszakad, a készülék foglaltat jelez. Lecsapod a kagylót. Apró, fekete bakelitdarab törik le róla, halk hangot adva leesik a köre, majd továbbperdül.

Állsz földbegyökerezett lábbal. A telefonra meredsz. Huzat söpör végig az aluljártón. Egyetlen gondolat kavargó benned: újra fel kell hívnod a szállót, és meg kell győznöd a lányt, ez az egész csak félreértés lehet. Ostoba félreértés. Előveszed a pénztárcádat. Értelmetlen, felesleges cselekedet. Tudod, nincsen benne pénz, ám buta reménykedéssel abban bízol, hátha megbújt egy-két érme valamelyik sarkában, s eddig elkerülték a figyelmedet. Hiába vizsgálod át tüzetesen. Az eredmény néhány fillér. Semmire sem elég. Nem tudsz újra telefonálni. Ez a tudott, ám most már kétségtelenné váló tény, összeroppant. Mintha egy mély szakadék szélén kapaszkodnál volna eddig, de elszakadt az egyetlen, még halovány esélyt nyújtó gyökér, és zuhannál, zuhannál menthetetlenül a mélybe. A semmibe. Tehetetlen vagy. Úgy érzed, lépni sem bírsz. A falnak dőlsz. Bámulsz magad elé. Percekig maradsz így vagy órákig. Nem tudod. Nem érzed az idő múlását.

A hidegre eszmélsz. A falat borító indigókék csempék, amelyeknek a hátadat vetetted, mintha közvetlenül a bőröddel érintkeznének. Független, nyirkos boncasztal. Ellendülsz. Lépsz néhányat, aztán újra megállsz. Próbálsz összeszedni a gondolataidat.

Tompa dübörgés hallatszik valahonnan a távolból. Fokozatosan erősödik, és ahogy közeledik ütemes zakatolássá változik, amelybe éles sivítás vegyül. Amint elhatalad fölötted, megöblösödik a zaj. Betölti az aluljárót. Megremeg a mennyezet, az oszlopok átadják a padlónak. A talpadon érzed.

Eszedbe jut, a pályaudvaron is van rendőrség. Nem kell telefonálnod, nem kell órákat kétségek között zötykölődöd. Bemész és percek alatt pontot tehetsz e képtelen történet végére. A felismerés megszabadít a tehetetlenségtől. Már-már megkönnyebülten indulsz az állomás bejárata felé. Ellépsz az akácféjdszes hajléktalan

mellett. Időközben letelepedett a padlóra terített rongyokra, hátát az oszlopnak vetve ül. Észre sem vesz. Maga elé bámul és félhangosan átkozódik.

A csarnokban, a bejárattól a második ajtó fölött nagybetűs, kétnyelvű, réz felirat: RENDŐRSÉG – POLICE. Kopogtatsz. Válasz nem érkezik. Újra megzörgeted az üveget, és miután ekkor sem történik semmi, benyitasz az ajtón.

Apró, magas, füstös helyiségbe lépsz. A boltozatos mennyezetről lelógó, négy-szögletes armatúrákban világító neonsövények fénye nagyon erős a pályaudvar és az aluljáró félhomálya után. Hunyorogsz, míg meg nem szokod. A szoba bútorzata szegényes és kopott. Középen egy hosszú asztal áll, körben rajta székek, a jobb sarokban egy íróasztal, mellette ósdi szekrény, szemben egy rácsos ajtó két oldalán két barna fotel, balra az ajtótól kabátokkal telezsúfolt fogas. Négy rendőr van a szobában. Kettő a két fotelben ül, egyikük kinyújtott lábbal, hátravetett fejjel valószínűleg alszik, ketten a asztalnál kártyáznak. Érkezésedre abbahagyják a játékot, feléd fordulnak. Egyikük kelleetlenül kérdezi meg, mi akarsz.

Elkezded a történetet. Miközben beszélsz, érzed, az elmondottak úgy hangzanak, hogy te magad sem hinnéd el, ha valakitől hallanád. Kényelmetlen a szituáció, egyszerűen melegeled lesz, tudod, belepirulsz, veríték ütkezik ki a homlokodon. Időnként megakadsz, belebonyolodsz a mondataidba. A pillanatnyi szünetek csendjében halod egy URH-rádió fel-felhangzó, majd elhaló, recsegő hangját. A két kártyázó rendőr egy darabig hallgatja az elbeszéléseidet, amikor aztán a szállóbéli lánnyal folytatott telefonbeszélgetéshez érsz, összenéznek. Szemek játéka, gyors, néma kommunikáció. Legszívesebben hangos hahotában törnének ki, látod. Visszafogják magukat, ám a hivatalból lenyelt nevetés ott bujkál a szemükben, annak ellenére, hogy továbbra is komoly, érdeklődő arcot vágnak. Hosszú, kínos csend támad, miután befejezed. A jobb oldalon ülő, fekete, bajuszos rendőr szólal meg. Lassan, tagoltan beszél.

„Mi nem tudunk segíteni magának”, mondja, és közben egy oldalpillantást vet társára. „Be kellene mennie a kapitányságra. Ott tartják nyilván az eltűnt személyeket. Ott tisztázhatja ezt az ügyet.”

„Az újságban azt olvastam, hogy bármelyik rendőri szervnél lehet jelentkezni”, veted ellene.

„Figyeljen ide”, hangja fölényessé válik, érződik, hülyének tart, és szeretne tőled mihamarabb megszabadulni. „Mit gondol, mi mit tehetnénk? Bevinnénk. Minek ehhez kíséret magának? Odatalál egyedül is.”

Széles mosoly ömlik el az arcán. Részletesen elmagyarázza, hogy jutsz el a kapitányságra: Elindulsz a pályaudvarral szemközti áruház melletti széles úton egyenesen, aztán a hatodik keresztutcán jobbra fordulsz, és ott a negyedik ház. Valóban nem tűnik túl bonyolultnak.

„De...”, meg akarod kérdezni, nem lenne-e jobb, ha ők odaszólnának, de elhallgatsz. Tudod, fölösleges volna.

„Menjen nyugodtan”, mondja türelmetlenül a bajuszos rendőr. „Menjen!”

Amint bezáródik mögötted az ajtó, hallod a nevetésüket.

A közlekedési lámpák sárgán villognak, nem kell várnod, hogy átmehess a zebrán. Sietsz, szeretnél mielőbb a kapitányságra jutni. Az áruház előtti tér padjainak egyikén ül valaki. Jöttödre feláll. Ki akarod kerülni. Nincs kedved még egy hajléktalannal való találkozáshoz. Hiába az igyekezet, nem tudsz elmenni mellette. Gyors léptekkel egyenesen feléd közeledik.

„Mit akar?”, kérdezed tőle még mielőtt egészen közel érne hozzád, aztán biztos, ami biztos, hozzáteszed: „Nincsen egy fillérem sem.”

„Jó napot kívánok!”, köszön illendően

Megáll előtted néhány lépésre. Negyvenes éveinek az elején járhat, úgy saccolod, bár arca tipikusan időtlen arc, olyan, amelyikről nem lehet megállapítani a korát. Elöl megritkult, sötétszőke haj, magas homlok, két mély ránc a két kissé előreugró, dús szemöldök között, mélyen ülő, enyhén ferde vágású, acélkék szempár, vékony, egyenes orr, határozott, széles pofacsontok, ápolt körszakáll és bajusz, vastag, húsos ajkak.

„Nincs szükségem pénzre”, folytatja.

Hangja mély, beszéde lassú. Ruházata rendezett, sőt ha a felhajtott gallérú, láb-szárközépig érő, derekán övvel összehúzott, szürke tollkabátja alatt látható élére vasalt szövetnadrágját és meg-megcsillanó, kipucolt félcipőjét nézed, inkább elegánsnak mondanád. Tényleg nem látszik hajléktalannak.

„Akkor meg mit akar tőlem?”, kérdezed ingerülten.

„Segíteni”, válaszolja rendíthetetlen nyugalommal. „Ön nem ismeri ezt a várost. Fáradtnak és zaklatottnak látszik. Jöjjön el hozzám, itt lakom a közelben. Megfürödhet, megreggelizhet, ha akar pihenhet is egy kicsit. Higgye el, jót fog tenni magának!”

Diagnózisa tökéletes. Végtelenül fáradtnak érzed magad, megváltást jelentene egy forró fürdő. Enni sem ártana, noha momentán nem vagy éhes, tudod, az lesz, és nem tudsz majd venni semmit. Hirtelen villan fel benned a gyanú: a férfi bizonyosan homoszexuális, aki itt, az állomás környékén szedi fel partnereit. A gondolat logikusnak tűnik. Mi mást kereshetne itt ilyenkor?

„Tudja, rossz alvó vagyok”, mondja, mintha az el sem hangzó kérdésedre válaszolna. „Éjjelente, ha felébredek és nem tudok visszaaludni, le szoktam jönni sétálni. Járom az utcákat és gondolkodom. Ilyenkor még ezt a nappal kibírhatatlan várost is kellemesnek érzi az ember.”

Szabadkozol. Megköszönöd és elhárítod a meghívását, mondván, minél előbb a rendőrségre kell érned.

„Bizonyára furcsának találja, hogy csak így meghívok magamhoz egy vadidegen embert”, semmi változást nem érzékelsz a hangjában, továbbra is lassan, nyugodtan ejti a szavakat. „Talán az is megfordult a fejében, hogy homoszexuális vagyok. Megnyugtathatom, a nőket szeretem, és a szokásaim között sem szerepel minden ismeretlen otthonomba invitálása. Gondolom azt kérdezi most, önt akkor miért? Nos, messziről láttam, hogy idegen, ahogy tanácstalanul toporgott az utcán, mielőtt átkelt volna a zebrán, elhatároztam, útba igazítom vagy elkísérem oda, ahová igyekszik.

Amikor közelebb ért és megláttam az arcát, tudtam, bajban van. Olyan fáradtnak és kétségbeesettnek látszott, hogy azt gondoltam, fel kell ajánlanom a segítségemet.”

Szavai mintha megnyugtatónának kissé. Gyanúd nem oszlik el teljesen, ám valahogy eltompul. Elbizonytalanodsz; mérlegelni kezded az invitálás elfogadása mellett szóló érveket, és a vele járó veszélyeket. Értelem és test egyenlőtlen küzdelme ez. Végül a fáradtság dönt; lesöpri kételyeidet, súlytalanná változtat minden óvatosságra intő felvetést. A férfi elindul. Egy gondolatnyi késéssel csatlakozol hozzá.

Átvágtok a kereszteződésen, az állomás előtt futó széles úton haladtok tovább. Útitársad magáról beszél. Egy kis faluban nőtt fel, az ország keleti részében. Egyedül nevelte fel az anyja öt és két testvérét. Egészen kicsi volt még, amikor az apjuk ott hagyta őket. Szinte alig emlékszik rá, csak néhány kép él benne róla. Sokat nélkülöztek. Az iskolából is kimaradt a hatodik osztály után, dolgoznia kellett, hogy megéljenek. Tizenöt éves korában jött el otthonról.

Miközben hallgatod, nézed a kirakatokat. Természetellenes pózba merevedett, üres arcú bábuk drága ruhakölteményekben, egészablakos kompozíciók zacskós levesből, műkávéból. Egy hídon keltek át. Lent hömpölyög a folyó. Távolabbra nézel. A két part fényeit látod egy rövid szakaszon, aztán belevesznek a ködbe. Olyan, mintha a mindent felszívó szürkesség ehelyt két felé válna, alul cseppfolyósodna, hogy kíméletlen és kitarító hullámok alakjában, örvényeket vetve ostromolja a masszív kőpilléretet, majd nem sokkal odébb újra egybeolvadnának és bekebeleznék a várost.

„Mikor megérkeztem”, mondja a férfi, „megrettentett a város. Soha nem láttam ennyi embert egyszerre. Idegen volt minden, a nyüzsgés, a járművek. Az összes ház egyformának látszott. Felszálltam az állomás előtt a villamosra. Szerencsémre körbe járt. Egész nap utaztam. Nem mertem leszállni róla.”

Elhallgat, csendben lépkedtek egy ideig. Megindít benned valamit a története, és ez elég ahhoz, hogy gondolkodás nélkül belekezdj a sajátodba. Ömlik belőled a szó. Elmondod az újságban olvasott felhívást, a telefonbeszélgetést a szállón lakó lánnyal, a pályaudvari rendőrségen történeteket. Közben befordultok jobbra, egy keskeny utcába. Nem messze a saroktól a férfi megáll egy ház előtt. Megnyom valamit a kapu-telefonon. Halk berregés hallatszik. Betaszítja a súlyos kapuzárnyat. Bemegy, villanyt gyűjt és betessékel. Éppen befejezed a mondókádat. Becsukódik mögötted a kapu. A visszhangzó csattanás kiszakít tompultságodból. Egyszerre világossá válik, nagy hiba volt elmondanod. Teljesen kiszolgáltattad magad, és a dolgok jelenlegi állása szerint akármi történik veled, még csak keresni sem fog senki.

Megkövülten állsz. Végigfut benned, ez talán az utolsó lehetőség a menekülésre; ha most megfordulsz, feltéped a kaput és kirohansz a házból, biztosan nem megy utánad a férfi, vagy ha mégis, az utcán nincs esélye utolérni. Ugyanakkor tudod, nem fogod megtenni, visszatart a tagjaidat mind jobban eluráló fáradtság, a minden szándékodat, tartásodat beletörődéssé tompító keserűség. Tusakodsz még magadban, néhány pillanatig nem mozdulsz, mígnem a férfi invitálása végleg eldönti a kezdettől egyoldalú ütközetet. Belépsz utána a liftbe.

Nyikorogva lódul veletek felfelé a szűk kabin. Szorosán egymás mellett álltok. Érzed parfümjének vagy arcszeszének fűszeres illatát, hallod egyenletes, halk sípolásokban végződő lélegzetvételeit. Arra gondolsz, ő ugyanígy érezheti verejtékszagodat, és zihálásod valószínűleg elárulja feszült várakozásodat, ahogy – felkészülve mindenre – figyeled. Kerülsz a tekintetét. A lift faerezetet utánzó, helyenként felpattogzott, itt-ott koszos, összefirkált csontszínű politúrját nézed, a fejmagasságban lévő bakenlítőkeretes, kör alakú szellőzőnyílásokat, kéken világító folyadékkristályos kijelzőt.

A negyedik emeleten áll meg a felvonó. A férfi kinyitja az ajtaját, kilép és eltűnik a folyosó sötétjében. Nem követed azonnal. Vársz. Hallod visszhangzó lépteit. Fény gyullad. Kilépsz a liftből. Nem messze tőled éppen kinyit egy ajtót. Bemegy. Lassan haladsz arrafelé. Elalszik a lépcsőházi világítás. A hirtelen rázduhanó sötétségben az imént kitárt ajtó nyílásán kiszűrődő fény segít tájékozódni. Egy örvény fénylő közepe, húz magába, ha lassan is, mind közelebb kerülsz hozzá. „Kerüljön beljebb!”

Vendéglátód áll előtted a folyosón, jobb kezével a nyitott ajtóra mutat. Levette már a kabátját, kétsoros, sötétszürke öltöny van rajta, kifogástalanul álló, ugyanolyan színű nyakkendővel, makulátlan fehér inggel. Fél arcát világítja meg a lakásból áradó fény, ezen kirajzolódnak zsíros bőrének tág pórusai, ráncok árcai távolba révedő szeme sarkánál a lustán mozduló pilla folytatásaként és a homlokán, a másik felét árnyékban hagyja. Tagolt felszínű, mozdulatlan planéta, nyugtalanító, titkokat sejtető Hold, Janus két arca egy negyedik emeleti lakás előszobájában. Hangja nyílt és nyugodt. Nem tudsz kiolvasni belőle semmit. Nem árulkodik sem feszültségről, sem elfedendő szándékról.

Belépsz a lakásba. Tágas előszoba. Balra a falon kabátokkal zsúfolt fogas. Szemben vele a konyha lehet, erre utal az ovális, székek koszorúzta asztal, amire a félig nyitott ajtó engedte résen át rálátsz. „Tegye le a kabátját, én addig engedek fürdővizet”, mondja a férfi, majd komótos léptekkel eltűnik az előszobából induló, sötétbe vesző folyosón.

Leveszed a kabátodat. Helyet keresel neki a fogason, a parkettra ledobod a táskádat. Toporogsz. Vendéglátódat hallod kisvártatva. Hív. Elindulsz a hang irányába. Távolodva az előszobától gyérül a mögüled érkező fény. Lassítasz. Egy magas, üveges, becsukott szárnyasajtó dereng elő a félhomályból. Előtte a folyosó jobbra kanyarodik, bal oldalán még három hasonló követi egymást azonos távolságban, velük szemközt két másik ajtó. A hozzád közelebb eső ablaktakan, kazettás, telefa, a távolabbi nyitva van, mögüle hallod a férfi folyamatos beszédét.

A fürdőszoba nagy és előkelő. Padlóját és falát majdnem a mennyezetig feketével evezett fehér márvány borítja. Szemközt méretes sarokkád, három, a helyiség félig benyúló, ívelt lépcsőfok vezet fel hozzá. A férfi éppen felegyenesedik mellette. Balra a sarokban három fehér, különböző magasságú oszlop áll, tetejükön öblös vázák, bennük földre lógó – valószínűleg mű – futónövények. A jobb oldali falat a mosdókagylót körülvevő fehér szekrény sor foglalja el. A férfi lejön a fürdőkád előtti lépcsőköny, kinyitja az egyik szekrényt, törölközőt és fürdőköpenyt vesz ki belőle és leteszi a osz-

lopok előtt álló székre. Megkérdezi, mit ennél szívesen. Válaszodra, hogy neked mindegy, kimegy a fürdőszobából és bezárja maga mögött az ajtót.

Nem mozdulsz. Hallgatod távolodó lépteit. Határozottan koppannak a megmagnyikorduló parketten, aztán elhálnak fokozatosan. Egyetlen zaj tölti be a teret, a kádba folyó víz zubogása. Már megjelentek a kemény hab csúcsai a peremén, elindulsz, hogy elzárd a csapot. Pár lépés után megállsz a mosdó előtt. Belenézel a tükörbe. Csapzottnak látod magad. Hajad zilált, összeálló tincsekben lóg a válladra, nedvesen fénylik, emlékeztetve a kinti finom szemekkel szitáló ködre. Sápadt vagy, szemed alatt sötét karikák. Felhorgad benned az elkeseredettség, úgy érzed csapdába kerültél, és fogalmad sincs, hogyan lehet kimászni belőle, ha lehetséges egyáltalán. Eltölt a tehetetlenség érzése. Sírva tudnál fakadni, és biztos vagy benne, ez hamarosan meg is történik, ha még sokáig nézel farkasszemet magaddal. Ellendülsz a mosdókagylótól, a kádhoz lépsz és elzáród a csapot. A habfürdő felszálló lágy fenyőillatában egyszerre megcsap saját savanyú szagod, dohány és verejték nehéz elegye. Leveszed a pulóveredet, pillanatnyi tűnődés után, nem találva neki alkalmas helyet, a szék mellé, a földre dobod. Kicsatolod a derékszíjadat. Kigombolod a nadrágodat. Már tolnád le, amikor az utolsó pillanatban ösztönszerűen az ajtóra nézel. Sejtésed igazolásaként veszed tudomásul, hogy nincs benne kulcs, nincs rajta ringli. Tehát a férfi egész egyszerűen bejöhethetne, miközben te mezítelenül a kádban ülsz. Végiggondolva megvilágosodik előtted, bizonyosan ez lehetett a terve, hiszen kiszolgáltatottabb helyzetbe aligha hozhatott volna. Visszagombolod a nadrágodat. Az ajtóhoz viszed a széket, amelyikre a törölközőt és a fürdőköpenyt tette vendéglátód, támláját a kilincsnek feszíted. Megyőződsz róla, elég stabil ahhoz, hogy nemcsak ajtót kinyitni, de a kilincset lenyomni sem egyszerű feladat, majd levetkőzöl és beleülsz a kádba.

Nyakig merülsz a forró vízbe. Körbevesz, könnyűvé tesz, elrejt, simogat. Óvó burok, magába fogadó test, menedék, otthon, anyaméh. Ellazulsz. Tagjaidban finom remegések ébrednek, végigfutnak bennük, és mintha a víz vonzaná magához, majd nyelné el őket, elenyésznek, átadván helyüket az újonnan kelőknek. Lassan mintha te magad is feloldódnál benne, egylényegűvé válnál vele. Felszívódás, fordított evolúció, testetlenedés. Nem gondolsz semmire. Bámulod az összeeső, elenyésző habot, időnként letörölöd arcodról, hajadról verejtéked és a felszálló és lecsapódó gőz lecsurgó keverékét. Elszenderedsz.

Erőtéljes kopogtatásra riadsz. Beletelik néhány pillanat, mire eszmélsz, és összeáll benned, hol is vagy tulajdonképpen. Borzongatóan hűvös vízben ülsz. Elaludtál. Fogalmad sincs, mennyi idő telhetett el közben. Még mielőtt bármit mondhatnál, újabb türelmetlen kopogások hallatszanak az ajtón. Vendéglátód áll odakint, kérdezi, nincs-e valami bajod. Megmozdul a kilincs, próbálja lenyomni. Szorongva figyeled, mi történik. Erősen tartja a szék, nem sikerül neki. Fellélegzel. Kiszólsz a férfinak, azt mondod, minden rendben, semmi bajod, csak kicsit elméláztál. Közben nyugtázod magadban, lám, óvintézkedésed nem volt hiábavaló. Vendéglátód megnyugszik válaszdótdól, legalábbis erre utal, hogy abbahagyja a kopogást és döngő léptekkel

elmegy az ajtótól. Lehet persze, pusztán arról van szó, belátta, nem tud bejutni a fürdőszobába, és egy másik alkalomra vár. Kilépsz a kádból, megtörölközöl, dezodort fűjsz a hónod alá, a mellkasodra és felveszed a méregzöld frottírköntöst. Alig kötöd meg derekadon az övét, máris meggondolod magadat. Ha menekülnöd kell, fut át rajtad, hogy néznél ki fürdőköpenyben. Lehet, ez is része a férfi tervének, hasonlóan a fürdőszobához. Leveszed a köntöst, visszadobod a székre és a saját cuccaidat húzod magadra. Meleged van, izzadsz, ám úgy döntesz, ennek ellenére jobb, ha pulóveredet is magadon hagyod. Az ajtóhoz lépsz. Hallgatódzol, nincs-e a férfi a folyosón. Csak amikor hosszú várakozás után sem fedezel fel semmi mozgást odakint, akkor veszed el a széket az ajtótól, nyomod le a kilincset és lépsz ki a fürdőszobából. Szűrt, gyenge fény világítja meg a folyosó kanyarulatát jónéhány méterrel előtted. Óvatosan lépkedsz, de így sem sikerül elkerülnöd, hogy zajt csapj. A parkett, ha nem is hangosan, de minden alkalommal megnyikordul a lábad alatt. Elfordulsz a folyosón. Látod a konyha ajtaját. A kitóduló fény körberajzolja a szemközti falon lévő, kabátokkal telezsúfolt fogast, amely mint egy nyakánál kerekded gnóm állat kiemelkedik a jobb oldalon a falat plafonig borító beépített szekrénysor síkjából.

A férfi az ajtóval szemben ül. Amikor meglát, kérdően néz rád, feltehetőleg meglepeli, hogy felöltözve lát, aztán mintha nem lenne különösebb jelentősége, int a kezével, hogy ülj le. A fehér abrosszal letakart asztalon külön tárgyakon tükörtojás, sült szalonna és sonka, primőr zöldségek, paradicsom és uborka, felszelve fehér és barna kenyér, előttük katonás sorban egy doboz tej, vaj, kétféle lekvár és méz. Leülsz vendéglátóddal szembe.

„Kezddjen hozzá, mielőtt teljesen kihűl a tojás”, mondja a férfi színtelen hangon. „Ezt tudtam hirtelen összedobni. Remélem ízleni fog.”

Figyeled. Próbálsz a szeméből kiolvasni valamiféle szándékot. Hiába. Tekintete kifejezéstelen, elrédőd. Mintha átnézne, pillantása keresztülhatolna rajtad, mintha a fejedet át egy mögöttes, a falon lévő pontra meredne. Időnként lustán lezáródnak szemhéjai, hogy aztán felemelkedve megint láthatóvá tegyék mozdulatlan, acélszürke szemét. Feszengsz. Egyre kényelmetlenebbül érzed magad. Megtörni akarva e delejezt, megkérdezed, eszik-e ő is veled. Nemleges válaszára tányérod fölé hajtod a fejed, magad elé, az ételre meredsz, hogy legalább szembenézni ne kelljen vele. Eldöntöd, evés után megköszönöd a vendéglátást és elindulsz a rendőrségre. Vontottan szakadnak ki a férfiből a szavak.

„Éjszaka van”, mondja, mintha tényleg beléd látna, „értelmetlen és talán veszélyes is most elindulni. Aludjon egyet, nemsokára megvirrad. Pihenten minden egyszerűbbnek tűnik kicsit.”

Feldúlnak a hallottak. Lám, a férfi kiterítette a lapjait. Itt akar tartani, arra épít, hogy kimerültséged juttat a kezére. Módszere átgondolt és hatékony, akár az óriás-kígyóé, amely körbefonja áldozatát, de nem roppantja össze, hagyja, hogy az kifújja a levegőt, s mindig annyit szorít rajta, hogy belégzését megakadályozza egészen a fulladásig. Egyszerre gombóc nő a torkodba, egy falatot sem tudsz lenyelni. Azt latolgatod, hogyan háritod el e kézenfekvőnek és figyelmesnek tűnő invitálást, amikor

lépteket hallasz a folyosón. Egy lány lép be a konyhaajtón. Hunyorog az erős fényben, tekintetében az álom bomló fátyola, arcán jobb oldalon hajszálvékony vörös csíkok, talán a párna lenyomata. Határozott léptekkel a konyhaszekrényhez megy, cigarettát vesz elő, rágyújt, majd megfordul, hátát nekivetve, lábát keresztbe téve megáll. Mélyen leszívja a füstöt, miközben hol rád, hol a férfira néz.

„Ez meg kicsoda?” töri meg a csendet vendéglátóhoz fordulva.

„Nem tudom” válaszolja a férfi.

Néhány szóban elmondja találkozásotokat, nem hagyva ki a tőled hallott történetet sem. Miután befejezte, nagyot sóhajt, maga elé néz, mintha töprengene, aztán újra megszólal.

„Úgy tűnik, szilárd meggyőződése, hogy a fiúkat szeretem.”

Elkerelkedik a lány szeme. Arcán értetlenséggel vegyes döbbenet, amit szinte azonnal felvált valamiféle áljóságos mosoly, és már e lekicsinylő, a hibbantaknak kijáró, együttérzőnek mutatkozó kifejezéssel mér végig.

Szeretnél elsüllyedni, megszűnni, eltűnni, felszívódni. Valahogyan vakká, egyszerűsmind láthatatlanná válni, hogy ne láthasd őt, és ne kelljen érezni magadon ezt a jovialitásában is megvető pillantást. Minden félelmed, a férfival való találkozásod óta benned bujkáló összes feszültség egyszerre szégyenné változik. Hiszen a lány, aki bár feleannyi idős lehet, mint vendéglátód, láthatóan hozzá tartozik, minden bizonynyal a felesége vagy az élettársa, jelenlétével hús-vér cáfolata feltételezésednek. Gyötör az önvád, amiért megsértetted a férfit, noha eddig tényleges okod nem volt rá. Önmagad rakta máglya, könnyen lobbanó gyeheenna, perzsel, úgy érzed, elveszejt.

„Ne kínozza magát” mondja halkán, „Gyanakvása természetes. Annyi szörnyűségről hall az ember mostanában, hogy sosem lehet eléggé óvatos.”

